

LATVIJAS ZINĀTŅU AKADĒMIJAS EKONOMIKAS INSTITŪTS

Bezpeļņas organizācija sabiedrība ar ierobežotu atbildību, reģ.nr. 40003324342

Akadēmijas laukums 1, LV-1050, Rīga, Latvija; tel.7222830, fax/tel 7820608, e-pasts: raimara@lza.lv

Valsts teātru finansēšanas modeļa izstrāde

**Dr.econ. Raita Karnīte
Krišs Karnītis**

Pētījums veikts pēc LR Kultūras ministrijas pasūtījuma

Rīgā, 2001

Saturs

Ievads.....	3
Pētījuma ierobežojumi.....	3
1. Latvijas teātru darbības pamatrādītāji.....	4
1.1. Teātru skaits.....	4
1.2. Teātru īpašnieks, ekonomiskās darbības formas.....	9
1.2.1. Valsts teātri.....	12
1.2.2. Pašvaldību teātri.....	18
1.2.3. Privātie teātri.....	19
1.2.4. Profesionālo teātru un amatierteātru sadarbība.....	21
1.3. Teātru finansēšana.....	21
1.3.1. Teātru pamatdarbības finansēšana.....	21
1.3.2. Citas finansēšanas iespējas.....	33
1.4. Teātru darbības salīdzinošs raksturojums.....	33
1.4.1. Profesionālās darbības formas.....	33
1.4.2. Izrāžu skaits un apmeklētība.....	38
2. Priekšlikumi par valsts teātru finansēšanas modeli Latvijā.....	40
2.1. Ārvalstu pieredze.....	40
2.2. Teātru finansēšanas pamatnostādnes	41
2.3. Teātru juridiskais statuss.....	43
2.4. Finansējuma apjoms.....	44
2.5. Speciāli finansu piesaistes un vadības instrumenti.....	46
2.6. Sadalījums pa finansēšanas mērķiem.....	46
3. Teātru finansēšanas aprēķina modelis	51
3.1. Bāzes finansējuma noteikšanas kritēriji.....	56
3.2. Citi faktori, kas ietekmē teātru darbību un finansējumu.....	57
4. Finansējuma izlietojuma kontroles un efektivitātes novērtēšanas metodika.....	57
Secinājumi.....	58
Literatūra.....	61

Ievads

Latvija ir bagāta ar teātriem. Papildus valsts un pašvaldību teātriem veidojas privātie (neatkarīgie) teātri. Latvijas iedzīvotājiem patīk teātris, un tie labprāt tos apmeklē. Tomēr teātri nespēj iegūt pastāvēšanai nepieciešamos līdzekļus.

Līdzekļu trūkumam var būt vairāki iemesli: nepietiekošs valsts un pašvaldību finansējums, vāja apmeklētība, zemas biļešu cenas, piedāvājuma pārsniegums pār pieprasījumu un citi. Teātru finansēšanas nosacījumi nav vienlīdzīgi - neatkarīgie teātri iegūst finansējumu tirgus ceļā, konkurējot ar valsts teātriem, kas savukārt iegūst beznosacījumu valsts finansējumu. Jau pats fakts, ka šādā konkurencē ne-valsts teātri atrod skatītāju un tiem iespējams pastāvēt, liecina, ka teātru darbībā un finansēšanā, īpaši valsts teātru finansēšanā ir problēmas.

Izstrādājot nacionālo programmu "Kultūra" konstatēts, ka teātru finansēšanu varētu uzlabot, ieviešot aktīvu finansēšanas modeli, kas arī valsts teātriem liktu finansējumu iegūt konkursa kārtībā un nodrošinātu vienādus finansēšanas nosacījumus, neatkarīgi no teātru īpašuma formas. Šāda modeļa ieviešana ļautu mērķtiecīgāk virzīt valsts finansējumu rezultāta iegūšanai (nevis iestādes uzturēšanai), rosinātu teātru konkurenci un kvalitātes uzlabošanu, infrastruktūras optimālu izmantošanu.

Tomēr programmas izpildes gaitā finansēšanas modelis pilnībā netika izstrādāts, jo nebija atrisināti ekonomiski jautājumi, kas saistīti ar telpu un citu infrastruktūras elementu izmantošanu, teātru izmaksu sastāvdaļu novērtēšanu un normēšanu un citi.

Projekta izpildes rezultātā pasūtītājs saņēms atbildes uz šādiem jautājumiem:

- 1) teātru finansēšanas principi un kritēriji,
- 2) finansējuma izlietojuma kontroles un efektivitātes novērtēšanas metodika (ieskaitot pārskatu un atskaišu sistēmu).

Pētījuma pamatā būs ārvalstu pieredzes izpēte, īpaši valstīs, kur cenšas ieviest tirgus principus kultūras finansēšanā. Pētījuma vajadzībām tiks izveidots vienkāršs simulācijas modelis, kas ļaus noteikt piedāvātā finansēšanas modeļa ieviešanas sekas Latvijas teātros.

Pētījuma rezultāti tiks izmantoti Nacionālās programmas "Kultūra" īstenošanā, LR Kultūras ministrijas darbā, risinot teātru attīstības jautājumus.

Pētījums veikts Latvijas Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūtā.

Pētījuma ierobežojumi

Pētījums aplūko teātrus Nacionālās programmas "Kultūra" apakšprogrammā "Teātris" formulētā izpratnē, tas ir, ietver profesionālos dramatiskos, leļļu un citus skatuves mākslas teātrus, neatkarīgi no to organizatoriskās un īpašuma formas, tomēr galveno uzmanību pievēršot valsts profesionālo teātru finansēšanai.

Pētījums neskar citas teātru darbību nodrošināšanas sfēras, tādas kā festivāli, informācijas un dramaturģijas centri, izglītības iestādes un programmas.

Atbilstoši apakšprogrammas formulējumam, jēdziens "teātris" tiek pirmām kārtām izprasts kā publiska izrāde vai skatuves mākslas projekts. Tomēr ņemts vērā, ka ikdienā ar teātri saprot fizisku vienību, kas ietver ēkas, iekārtas, administrāciju, aktierus, tehnisko un apkalpojošo personālu to vienībā.

Pētījumā nav iekļauti operas un baleta teātris, un amatieru teātri, modernā deja, pantomīma un kustību teātri.

Pētījumā nav skarti darba algu noteikšanas un citi specifiski teātru finansēšanas jautājumi.

1. Latvijas teātru darbības pamatrādītāji

Būtiskākie teātru darbības raksturojumi, kā fiksēts Nacionālās programmas “Kultūra” apakšprogrammā “Teātris”, ir:

- 1991. gadā Latvijas teātros strauji samazinājās apmeklējums – laika posmā no 1990. gada līdz 1994. gadam apmeklētāju skaits valsts profesionālos teātros samazinājās vairāk kā divas reizes,
- apmeklētības samazinājuma iemesls, kā vērtē teātru speciālisti, ir ekonomiskās izmaiņas valstī, iedzīvotāju pirktspējas samazināšanās, kultūras produkta piedāvājuma un patēriņa struktūras izmaiņas,
- kopš 1994. gada apmeklētība gadu no gada uzlabojas (kopš 1999. gada pieaug), bet atsevišķos teātros nevienādi,
- lai piesaistītu skatītājus, teātri palielina jauniestudējumu skaitu (kopš 1995. gada apmēram 80 – 85 jauniestudējumi gadā),
- 90% teātru skatītāju apmeklē valsts un pašvaldību finansētos teātrus,
- teātru finansēšanā gandrīz nepiedalās pašvaldības.

Pētījumā apstiprinājās, ka teātru darbībā pastāv arī vairākas citas būtiskas problēmas.

1.1. Teātru skaits

Latvijas valsts statistika informāciju par teātriem vāc tāpat kā par jebkuru citu darbības veidu. Statistiskā informācija par uzņēmumiem un iestādēm, kuri veic teātru darbību, ir iekļauta NACE klasifikatora klasē “Pārējā izklaidējošā darbība” (923) apakšklasēs “Mākslinieciskā un literārā jaunrade un interpretācija” (9231) un “Kultūras objektu darbība” (9232), (9243), (2211), (5530) un citās, kopā ar citiem uzņēmumiem un iestādēm, kuri veic izklaidējošo darbību.

Apakšklasē 9231 ietilpst:

- teātru izrāžu, koncertu, operas vai horeogrāfisku u.c. iestudējumu sagatavošana,
- grupu vai kompāniju, orķestru vai džezu grupu darbība,
- mākslinieku, piemēram, aktieru, režisoru, autoru, lektoru vai oratoru, skulptoru, gleznotāju, karikatūristu, gravieru, grafiķu, scenogrāfu, projektētāju ... individuāla darbība,
- mākslas darbu, piemēram, gleznu, restaurācija,

Apakšklasē neietilpst:

- mēbeļu restaurācija,
- ēku restaurācija, kas dažkārt arī ir uzskatāma par mākslas produktu.

Apakšklasē 9232 ietilpst:

- koncertzāļu, teātra zāļu u.c. kultūras objektu darbība,
- biļešu aģentūru darbība,
- skaņu ierakstu studiju darbība.

Apakšklasē neietilpst:

- kinoteātru darbība (kods 9213).

Leļļu teātru darbība augstāk minētajos kodos nav uzrādīta. Tā ietilpst apakšklasē 9234 – “Pārējā citur neklasificētā izklaidējošā darbība”. Šajā apakšklasē ietilpst:

- deju skolu un deju skolotāju darbība,

- cirka iestudējumi,
- leļļu izrādes, rodeo, šautuvju darbība.

Tā kā leļļu teātru darbība apvienota ar deju skolu, cirka un šautuvju darbību, apkopot dati par šiem teātriem no LR CSP uzņēmumu un uzņēmējdarbības apsekojumu datiem praktiski nav iegūstami.

Kultūras statistiku speciāli apkopo un sagatavo publicēšanai LR Centrālās statistikas pārvaldes Kultūras statistikas apakšvienība.

LR Valsts statistikas dati vēsta, ka Latvijā darbojas 9 profesionālie teātri (ieskaitot Latvijas Nacionālo operu), un to skaits ir stabils (1. tabula).

1. tabula

Teātri

	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Profesionālo teātru skaits (gada beigās)	10	10	9	9	9	9	9
Tai skaitā:							
operas un baleta	1	1	1	1	1	1	1
drāmas un muzikālie	7	8	7	7	7	7	7
bērnu un jaunatnes	2	1	1	1	1	1	1
Profesionālo teātru darbības pamatrādītāji:							
izrāžu skaits	3678	2644	2502	2570	2545	2447	2435
apmeklējumu skaits (tūkstošos)	1559	659	660	677	668	749	757
apmeklējumu skaits uz 1000 iedzīvotājiem	581	262	265	274	273	308	320

Bez tam 1999. gadā darbojās 432 amatieru drāmas kolektīvi

Avots: Latvijas statistikas gadagrāmata, 2000. LR Centrālā statistikas pārvalde, Rīga, 2000

Kultūras statistikas apakšvienības darba un interešu specifikas dēļ statistikas izdevumos sniegtā informācija par kultūru, ieskaitot teātru sfēru, ir nepilnīga, jo tā neaptver visus teātrus, bet tikai tos, kuri šķietami ietilpst LR Kultūras ministrijas atbildības laukā. Tas ir, CSP kultūras statistika uzrāda profesionālos un amatieru teātrus agrākajā redzējumā, kad visi profesionālie teātri bija valsts teātri un LR Kultūras ministrija, rūpējoties par šiem teātriem, faktiski pildīja savas funkcijas teātru pakalpojumu nodrošināšanā. Tāpat situācija ir būtiski mainījusies.

Pirmkārt, saskaņā ar Nacionālās programmas “Kultūra” nostādnēm, Latvijas Nacionālā opera netiek ieskaitīta teātru sfērā, turpretī teātru statistikā tā ir ieskaitīta teātru sfērā. Tātad, pēc statistikas datiem Latvijā ir 9 profesionālie teātri, bet atbilstoši Nacionālās programmas “Kultūra” nostādnēm – 8 profesionālie teātri (arī šis skaitlis nav precīzs).

Otrkārt, daži no bijušajiem valsts teātriem ir kļuvuši par pašvaldību teātriem, turklāt ir izveidojušies jauni pašvaldību teātri, kas noved pie nekonsekvences teātru statistiskā atspoguļojumā (Liepājas teātris ir pašvaldību teātris un ir iekļauts teātru statistikā, Liepājas Leļļu teātris arī ir pašvaldības teātris bet nav iekļauts teātru statistikā).

Treškārt, vērojama nekonsekventa pieeja teātru iekļaušanai LR Kultūras ministrijas atbildības laukā un to teātru skaitā, kas saņem regulāru finansējumu no valsts budžeta. Piemēram, gan Rīgas cirks, gan Valsts leļļu teātris ir valsts uzņēmumi (abiem kods 1010), tie iekļauti vienā NACE apakšklasē, tomēr Rīgas cirks valsts un pašvaldību teātru skaitā netiek uzrādīts un informācija par valsts attiecībām ar šo teātri (valsts dotācijas) netiek sniegta. Šī problēma ir apzināta, un kopš 2000. gada Rīgas cirks ir LR Kultūras ministrijas pārziņā, un ir sākta uzņēmuma izpēte. Ir arī citi piemēri. Gan

Liepājas teātris, gan Liepājas leļļu teātris ir teātri un pašvaldības uzņēmumi, viens no tiem ir LR Kultūras ministrijas gādībā (ieskaitot finansējumu no kultūras budžeta), otrs nav.

Ceturtkārt, Latvijā darbojas ievērojams skaits lielāki un mazāki ne-valsts profesionālie teātri, un arī tie ietilpst LR Kultūras ministrijas atbildības laukā, jo sniedz kultūras pakalpojumu, taču ministrija šos teātrus gandrīz neievēro.

Arī CSP kultūras statistikas apakšvienība neapkopo un nepublicē informāciju par privātajiem profesionālajiem teātriem. Šāda informācija nav pieejama pētniecībai sarežģītās un nepilnīgās uzskaites dēļ. Tas konstatēts, analizējot statistiskos datus par Latvijas teātru darbību, kas tika pieprasīti un saņemti no LR CSP (1. pielikums).

Kā redzams iepriekšējā NACE klašu un apakšklašu aprakstā un Pielikuma 1. tabulā, NACE apakšklasēs “Mākslinieciskā un literārā jaunrade un interpretācija” (9231) un “Kultūras objektu darbība” (9232) ir iekļauti arī mūzikas un cita veida uzņēmumi, kuru darbības virziens ir mākslinieciskā un literārā jaunrade un interpretācija (kods 9231), vai kuri klasificējas kā kultūras objekti (9232). Piemēram, NACE apakšklasē ar kodu 9231 ietilpst tādi uzņēmumi kā KREMERata BALTICA, Olgas Pīrāgs muzikālais teātris, Igo mūzikas menedžments un citi, bet arī teātris “Skatuve”, Neatkarīgais Rīgas kamerteātris. Daļa teātru uzņēmumu ir iekļauti ar kultūru maz saistītās NACE klasēs (apakšklasēs), piemēram, neatkarīgais teātris “Kabata” iekļauts apakšklasē ar kodu 5530. Liepājas Ceļojošais Leļļu teātris statistikas reģistros nebija uzrādīts.

Tā kā nav precīzi definēts, kas Latvijā ir teātris (piemēram, vai Olgas Pīrāgs muzikālais teātris ir teātris), un kuri no nevalstiskajiem teātriem ir klasificējami kā profesionālie teātri, uzņēmumu sarakstā nav iespējams atdalīt nevalstiskos profesionālos teātrus, un nav iespējams iegūt to kopskaitu un kopsavilkuma rādītājus.

Ja teātru dalījums profesionālā un amatieru teātru grupās ir nepieciešams, ir jāizstrādā precīzas pazīmes, kas atšķir teātrus.

Turklāt, nozaru kopsavilkumu informācija nav pilnīga. Kā atzīst LR CSP “uzņēmumu izlase pa nozarēm “Mākslinieciskā un literārā jaunrade un interpretācija” (9231) un “Kultūras objektu darbība” (9232) privātā sektora mazajos uzņēmumos nav veikta pēc NACE četrzīmju koda, bet tikai pēc attiecīgā trīszīmju koda (923). Kopsavilkumos par šīm četrzīmju nozarēm ir ieslēgti tikai tie uzņēmumi, kuri nejausi, bez speciālas atlases, ir gadījušies ar šādu četrzīmju kodu. Tāpēc šo kopsavilkumu dati nav precīzi uz mazo privāto uzņēmumu rēķina. Par mazajiem uzņēmumiem šeit tiek uzskatīti uzņēmumi ar darbinieku skaitu 1 – 19 cilvēki” (Pielikums, piezīme pie statistiskām tabulām).

LR CSP nevāc informāciju par sabiedriskajām organizācijām, tātad privātie profesionālie teātri, kuri darbojas kā sabiedriskas organizācijas, statistikā netiek iekļauti.

Pētījuma autori pieprasīja un saņēma no LR CSP arī sīkāku informāciju par teātru darbību: ekonomiski aktīvo uzņēmumu skaits (gada beigās), vidējais darbinieku skaits pamatdarbā, vidējais darbinieku skaitu papilddarbā, bruto vidējā mēneša darba samaksa (NACE klasē 923, apakšklasēs 9231 un 9232). Pārējās klasēs, kur atrodami teātri (9234, 2211, 5530) citu darbības veidu īpatsvars ir tik liels, ka nozaru kopsavilkumi nav izmantojami teātru darbības analīzei.

Iegūtā informācija pievienota pielikumā, svarīgākā informācija apkopota 2. un 3. tabulās.

Nedaudz citādi dati iegūti, apkopojot uzņēmumu rādītājus pa tīrām nozarēm un uzskaitot strādājošos gada beigās (3. tabula). Tīrās nozares uzskaitītas tad, ja uzņēmums ir sadalījis savu darbību pa nozarēm. Ja nav, tad visi darbinieki ieskaitīti uzņēmuma galvenajā nozarē. Uzņēmuma galvenajā nozarē ir ieslēgti visi uzņēmuma darbības veidi, tas ir, visas tīrās nozares.

Zīmīgi, ka papilddarbā strādājošo skaits gada beigās (sezonas vidū) gandrīz visos gados ir lielāks, kā gada vidējais papilddarbā strādājošo skaits. Tātad, kalendārā gada sākumā (sezonas beigās) tas ir mazāks. Tā kā teātri nav izdalīti atsevišķi, nav iespējams noskaidrot, vai šis novērojums attiecas uz teātriem, vai citiem nozarē apkopotajiem uzņēmumiem.

2. tabula

Uzņēmumu, uzņēmēj sabiedrību apsekojums pēc pārskata Nr. 2-Darbs-ceturkšņa) – bez budžeta iestādēm un sabiedriskām organizācijām

Ekonomiskās darbības veids	NACE kods	1997	1998	1999	2000
Ekonomiski aktīvo uzņēmumu skaits gada beigās					
Pārējā izklaidējošā darbība	923	85	110	147	137
Mākslinieciskā un literārā jaunrade un interpretācija	9231	31	58	57	45
Kultūras objektu darbība	9232	15	13	29	58
Vidējais darbinieku skaits pamatdarbā (ar algas nodokļu grāmatiņām)					
Pārējā izklaidējošā darbība	923	2279	2139	2169	2077
Mākslinieciskā un literārā jaunrade un interpretācija	9231	1814	1698	1630	1570
Kultūras objektu darbība	9232	160	128	209	277
Vidējais darbinieku skaits papilddarbā (ar algas nodokļa gada kartēm)					
Pārējā izklaidējošā darbība	923	328	329	405	499
Mākslinieciskā un literārā jaunrade un interpretācija	9231	230	223	229	284
Kultūras objektu darbība	9232	38	53	95	120
Bruto vidējā mēneša darba samaksa, Ls					
Pārējā izklaidējošā darbība	923	89.37	107.81	115.80	127.70
Mākslinieciskā un literārā jaunrade un interpretācija	9231	92.54	111.55	125.25	134.60
Kultūras objektu darbība	9232	63.41	89.59	79.63	95.23

LR CSP piezīme: Uzņēmumu izlase pa nozarēm “Mākslinieciskā un literārā jaunrade un interpretācija” (9231) un “Kultūras objektu darbība” (9232) privātā sektora mazajos uzņēmumos nav veikta pēc NACE četrzīmju koda, bet tikai pēc attiecīgā trīszīmju koda (923). Kopsavilkumos par šīm četrzīmju nozarēm ir iekļauti tikai tie uzņēmumi, kuri nejausi, bez speciālas atlases, ir gadījušies ar šādu četrzīmju kodu. Tāpēc šo kopsavilkumu dati nav precīzi uz mazo privāto uzņēmumu rēķina. Par mazajiem uzņēmumiem šeit tiek uzskatīti uzņēmumi ar darbinieku skaitu 1 – 19 cilvēki”.

Avots: LR CSP nepublicētie dati

3. tabula

Uzņēmumu, uzņēmēj sabiedrību apsekojums pēc pārskata Nr. 1-gada pa tīrām nozarēm – bez budžeta iestādēm un sabiedriskām organizācijām

Ekonomiskās darbības veids	NACE kods	1997	1998	1999	2000
Darbinieku skaits pamatdarbā gada beigās (ar algas nodokļu grāmatiņām)					
Pārējā izklaidējošā darbība	923	2271	2333	2264	2463
Mākslinieciskā un literārā jaunrade un interpretācija	9231	1707	1652	1618	1633
Kultūras objektu darbība	9232	203	270	330	297
Darbinieku skaits papilddarbā gada beigās (ar algas nodokļa gada kartēm)					
Pārējā izklaidējošā darbība	923	425	461	516	525
Mākslinieciskā un literārā jaunrade un interpretācija	9231	245	278	306	274
Kultūras objektu darbība	9232	94	107	126	136

LR CSP piezīme: Uzņēmumu izlase pa nozarēm “Mākslinieciskā un literārā jaunrade un interpretācija” (9231) un “Kultūras objektu darbība” (9232) privātā sektora mazajos uzņēmumos nav veikta pēc NACE četrzīmju koda, bet tikai pēc attiecīgā trīszīmju koda (923). Kopsavilkumos par šīm četrzīmju nozarēm ir iekļauti tikai tie uzņēmumi, kuri nejausi, bez speciālas atlases, ir gadījušies ar šādu četrzīmju kodu. Tāpēc šo kopsavilkumu dati nav precīzi uz mazo privāto uzņēmumu rēķina. Par mazajiem uzņēmumiem šeit tiek uzskatīti uzņēmumi ar darbinieku skaitu 1 – 19 cilvēki”.

Avots: LR CSP nepublicētie dati

4. tabula

Galvenās nozares sadalījums pa tīrām nozarēm: uzņēmumu, uzņēmēj sabiedrību apsekojums pēc pārskata Nr. 1-gada – bez budžeta iestādēm un sabiedriskām organizācijām

Ekonomiskās darbības veids	NACE kods	1997	1998	1999	2000
Galvenā nozare “Pārējā izklaidējošā darbība” – kods 923					
Darbinieku skaits pamatdarbā gada beigās (ar algas nodokļu grāmatiņām)					
Pārējā izklaidējošā darbība	923	2114	2186	2069	2385
Mākslinieciskā, literārā jaunrade, interpretācija	9231	1707	1651	1601	1631
Kultūras objektu darbība	9232	130	175	257	255
Kopā galvenā nozarē	923	2134	2202	2088	2447
no tā atbilstošā tīrā nozarē, %		99	99	99	97
Galvenā nozarē % no tīrā nozarē		94	94	92	99
Darbinieku skaits papilddarbā gada beigās (ar algas nodokļa gada kartēm)					
Pārējā izklaidējošā darbība	923	367	419	488	507
Mākslinieciskā, literārā jaunrade, interpretācija	9231	245	278	306	274
Kultūras objektu darbība	9232	46	69	100	122
Kopā galvenā nozarē	923	367	423	493	532
no tā atbilstošā tīrā nozarē, %		100	99	99	95
Galvenā nozarē % no tīrā nozarē		86	92	96	101
Galvenā nozare “Mākslinieciskā un literārā jaunrade un interpretācija” – kods 9231					
Darbinieku skaits pamatdarbā gada beigās (ar algas nodokļu grāmatiņām)					
Pārējā izklaidējošā darbība	923	1707	1651	1601	1631
Mākslinieciskā, literārā jaunrade, interpretācija	9231	1707	1651	1601	1631
Kultūras objektu darbība	9232	0	0	0	0
Kopā galvenā nozarē	9231	1709	1654	1607	1661
no tā atbilstošā tīrā nozarē, %		99.8	99.8	99.6	98.1
Galvenā nozarē % no tīrā nozarē		100.2	100.1	99.3	101.7
Darbinieku skaits papilddarbā gada beigās (ar algas nodokļa gada kartēm)					
Pārējā izklaidējošā darbība	923	245	278	306	274
Mākslinieciskā, literārā jaunrade, interpretācija	9231	245	278	306	274
Kultūras objektu darbība	9232	0	0	0	0
Kopā galvenā nozarē	9231	245	278	308	276
no tā atbilstošā tīrā nozarē, %		100	100	99	99
Galvenā nozarē % no tīrā nozarē		100	100	101	101
Galvenā nozare “Kultūras objektu darbība” – kods 9232					
Darbinieku skaits pamatdarbā gada beigās (ar algas nodokļu grāmatiņām)					
Pārējā izklaidējošā darbība	923	130	175	257	255
Mākslinieciskā, literārā jaunrade, interpretācija	9231	0	0	0	0
Kultūras objektu darbība	9232	130	175	257	255
Kopā galvenā nozarē	9232	132	179	261	267
no tā atbilstošā tīrā nozarē, %		98	98	98	96
Galvenā nozarē % no tīrā nozarē		65	66	79	90
Darbinieku skaits papilddarbā gada beigās (ar algas nodokļa gada kartēm)					
Pārējā izklaidējošā darbība	923	46	69	100	122
Mākslinieciskā, literārā jaunrade, interpretācija	9231	0	0	0	0
Kultūras objektu darbība	9232	46	69	100	122
Kopā galvenā nozarē		46	70	100	127
no tā atbilstošā tīrā nozarē, %		100	98	100	96
Galvenā nozarē % no tīrā nozarē		49	65	79	93

LR CSP piezīme: skat. kā iepriekšējās tabulas

Avots: LR CSP nepublicētie dati

LR CSP dati liecina, ka NACE “teātru” apakšklases uzņēmumi veic arī citu darbību, bet nav iespējams noskaidrot, vai citu darbību veic teātri, vai citi “teātru” klases un apakšklases uzņēmumi.

Informāciju par dažādu ekonomiskās darbības veidu mijiedarbību sniedz nodarbinātības dati, kas raksturo galvenās nozares sadalījumu pa tīrām nozarēm (4. tabula). Piemēram, 1998. gadā viens 9231 apakšklases uzņēmumā pamatdarbā strādājošais nodarbojās ar kinofilmu un videofilmu izplatīšanu (kods 9212), 1999. gadā septiņi 923 klases uzņēmumos pamatdarbā strādājošie nodarbojās ar kinofilmu demonstrēšanu (kods 9213). “Teātru” klases un apakšklašu darbības citās nozarēs praktiski neveic, tomēr uzskaitījumā pēc tīrām nozarēm, strādājošo skaits šajās apakšklasēs ir neredzams, bet apakšklasē “kultūras objektu darbība” – ievērojami mazāks.

Izmantojot uzņēmumu, uzņēmējiesabiedrību apsekojumu pēc pārskata Nr. 6 – darbs, ir iespējams iegūt darbinieku sadalījumu pēc profesijām (Pielikuma 2. – 4. tabulas par pamatdarbā strādājošiem, 5.- 7. tabulas par papilddarbā strādājošiem). 2000. gada oktobrī no kopējiem atbilstošajās NACE apakšklasē “Pārējā izklaidējošā darbība” strādājošiem 29% bija rakstnieki, aktieri un citu radošo profesiju vecākie speciālisti, un 18 % bija vienkāršo profesiju strādājošie. Savukārt apakšklasē “Mākslinieciskā un literārā jaunrade un interpretācija” šie speciālisti veidoja atbilstoši 35% un 17%, bet apakšklasē “Kultūras objektu darbība” – 14% un 19% (šajā apakšklasē vislielākais īpatsvars ir profesiju grupai “Kalpotāji”).

Kā redzams, LR CSP spēj sagatavot detālu informāciju, kas principā nodrošina uzņēmumu darbības analīzi dažādos aspektos, tomēr tā nav lietojama teātru darbības analīzei, jo neattiecas precīzi uz teātru nozari. LR CSP piegādāja arī speciāli sagatavotu informāciju par valsts un pašvaldības teātru štatu darbinieku skaitu, darba samaksu, kas izmantota turpmāk (6. tabula).

Tāpat publicētie teātru statistikas rādītāji ir būtiski samazināti un neprecīzi. Īpatnības statistisko datu izdevumos nav paskaidrotas, un “trešās personas”, kas lieto publicēto statistisko informāciju, tai skaitā ārvalstu analītiķi, iegūst nepareizu priekšstatu par teātru darbību Latvijā.

Teātru statistiku vāc un apkopo arī LR Kultūras ministrijas Kultūrpolitikas departamenta Informācijas un analīzes nodaļa. Arī šī struktūrvienība apkopo informāciju ierastā kopā – 7 valsts teātri un Liepājas teātris tomēr departamenta sagatavotā informācija ir precīzāka un pilnīgāka, tāpēc turpmākā analīzē izmantota tikai tā.

Arī LR Kultūras ministrijas rīcībā nav precīzs Latvijā darbojošos teātru skaits. Ir zināms, ka privāto teātru skaits ir ļoti mainīgs.

Lai iegūtu precīzu informāciju par teātriem (arī citām kultūras nozarēm) var pielietot statistiskos satelītkontus (kā to paredzēts darīt tūrisma nozarē), bet satelītkontu noteikšana ir sarežģīta un dārga procedūra, un tuvākajā laikā visticamāk nebūs iespējama.

1.2. Teātru īpašnieks, ekonomiskās darbības formas

Teātru darbību šajos aspektos regulē LR likums “Kultūras institūciju likums”. Speciāls likums par teātri Latvijā nepastāv.

Kultūras institūciju likuma 3. pants nosaka, ka likums attiecas uz visām kultūras institūcijām Latvijā, neatkarīgi no šo institūciju piederības un juridiskā statusa. **Likums nedefinē kultūras institūciju**, bet nosaka kultūras institūciju funkcijas.

Likumā noteikts, ka valsts kultūras institūcijas ir valsts kultūras iestādes un valsts kultūras uzņēmumi (valsts bezpeļņas uzņēmumi (uzņēmējiesabiedrības)). Pretēji likumā noteiktajam, valsts statistika valsts kultūras institūcijas – teātrus reģistrē kā valsts uzņēmumus (kods 1010).

Likums nenosaka, kādā formā darbojas pašvaldību kultūras institūcijas, taču spriežot pēc to darbību regulējošiem dokumentiem, pašvaldību kultūras institūcijas var būt uzņēmējiesabiedrības (pašvaldību uzņēmumi vai pašvaldības dibinātas SIA). Likumā noteikts, ka pašvaldību kultūras institūciju darbības formu un pamatu nosaka pašvaldības. Atbilstoši statistiskajai informācijai, pašvaldību

kultūras institūcijas reģistrētas kā budžeta iestādes (kods 2001), pašvaldību uzņēmumi (kods 2010) vai pašvaldību SIA (Liepājas Leļļu teātris) (5. tabula).

Privātas kultūras institūcijas var būt sabiedriskas organizācijas vai uzņēmēj sabiedrības (SIA vai individuāli uzņēmumi), to darbības formu un pamatu nosaka dibinātājs.

5. tabula

Teātru skaits sadalījumā pa darbības formām, kā atspoguļots LR CSP izsniegtajā informācijā

NACE kods	9231	9232	9234	citi	Kopā
Uzņēmumu skaits	47	21	7	7	82
No kopskaita: likvidēti	16	3	1	2	22
No nelikvidēto kopskaita: ar vārdu “teātris” nosaukumā	18	1	4	3	26
No nelikvidēto kopskaita: valsts un pašvaldību teātri	7		4		11
No nelikvidēto kopskaita:	31	18	6	5	60
valsts budžeta iestādes (kods 1001)					
pašvaldību budžeta iestādes (kods 2001)	2		1		3
valsts uzņēmumi (kods 1010)	7		3		10
pašvaldību uzņēmumi (kods 2010)	1	3			4
valsts SIA (kods 1051)		1			1
valsts BO SIA (kods 1051)	3	1			4
pašvaldības SIA (kods 2051)		1	1		2
viena īpašnieka bezpeļņas SIA (kods 0051)	1				1
viena īpašnieka SIA (kods 0051)	1			2	3
SIA (kodi 6051, 8251)	8	4		2	14
BO SIA (kodi 0051, 6051, 9051)	4	4	1		9
individuālie uzņēmumi (kods 6071)	4	4		1	9

Avots: LR Centrālās statistikas pārvaldes nepublicētie dati

Likumā nav aprakstīti, bet nav arī aizliegti jaukta īpašuma dibinājumi, un netiek regulēta jaukta īpašuma kultūras institūciju finansēšana. Likumā ir noteikts, ka vairākas pašvaldības var dibināt kopīgu kultūras institūciju, bet nav noteikts, vai ir iespējama valsts un pašvaldības kopēja dibinājuma kultūras institūcijas.

Likums sīkāk nosaka valsts un pašvaldības kultūras institūciju finansēšanu. Regulāra finansējuma saņemšanas iespējas likumā paredzētas tikai valsts un pašvaldību dibinātajām kultūras institūcijām.

Likums skaidri nosaka, ka valsts kultūras iestādes finansē no valsts budžeta kā vienotu veselu, iekļaujot finansējumā arī ēku un telpu uzturēšanu un rekonstrukciju. Valsts kultūras uzņēmumus finansē no valsts budžeta konkrētu valsts deleģētu kultūras funkciju veikšanai un nodrošināšanai, un finansējuma pamats ir valsts vai pašvaldību pasūtījums vai citi projekti un programmas. Tā ir būtiska atšķirība finansēšanas kārtībā, un nozīmē, ka vienāda profila valsts kultūras institūciju finansu stāvoklis var atšķirties tikai tāpēc, ka tiem ir nolemta dažāda darbības forma. Pašvaldību kultūras institūciju finansēšanas kārtība ir līdzīga valsts kultūras uzņēmumu finansēšanas kārtībai. Praksē tas īstenots vienīgajā trīspušu līgumā par finansējumu, kurš noslēgts starp LR Kultūras ministriju, Liepājas pilsētas domi un pašvaldības uzņēmumu “Liepājas teātris”.

Likumā nav regulēti nosacījumi, kādos valsts budžeta finansējumu vai valsts un pašvaldību pasūtījumu var saņemt privātas kultūras institūcijas, bet ir noteiktas garantijas, ka jebkurai kultūras institūcijai, neatkarīgi no tās juridiskā statusa ir tiesības noteiktajā kārtībā pretendēt uz:

- valsts vai pašvaldību pasūtījumiem,
- kultūrkapitāla fonda līdzekļiem,
- piedalīšanos valsts un starptautiskajos atbalsta projektos un programmās,

- citām likumos paredzētajām garantijām un atvieglojumiem..

Likumā noteikts, ka kultūras institūcijas var dibināt atklātos sabiedriskos fondus papildu līdzekļu piesaistei un uzkrāšanai, bet nav noteikts, kādā formā šāds fonds varētu darboties (tas ir svarīgi, jo teātru atbalsta fondi pēc būtības ir finansu organizācijas). Latvijas teātri šo likuma doto iespēju praktiski neizmanto, kaut gan, ja šādi fondi būtu iespējami sabiedriskās organizācijas formā, ir spēkā atvieglojumi ziedotājiem, ja tie ziedo sabiedriskajai organizācijai, kas saņēmusi LR Finanšu ministrijas atļauju ziedotājam saņemt uzņēmumu ienākuma nodokļa atvieglojumus. Ziedotāji var samazināt maksājamo uzņēmuma ienākuma nodokli par 85% no ziedojuma apjoma, bet ne vairāk kā 20% no kopējā nomaksājamā nodokļa apjoma.

Likums paredz, ka nacionālas nozīmes kultūras institūcijas tiek dibinātas speciālos likumos noteiktā kārtībā, tas ir, ka katrā nacionālas nozīmes kultūras institūcijas dibināšanas gadījumā tiek pieņemts speciāls likums, kas regulē šīs institūcijas juridisko statusus, darbību, finansēšanas veidus un avotus. Latvijā nav pieņemts likums par nacionālas nozīmes teātri, un nav izveidots nacionālas nozīmes (savā nozarē nozīmīgākais un valsts vadošais) teātris. Tas nozīmē, ka visi Latvijas teātri ir vienādi nozīmīgi un to finansēšanas kārtība un avoti ir atkarīgi vienīgi no institūcijas darbības formas (valsts institūcija, vai valsts vai pašvaldības uzņēmums).

Kultūras institūciju likums ir spēkā no 1998. gada 13. novembra. Tas ir jauns likums, tomēr jau tagad nespēj dod precīzu juridisko skaidrojumu vairākām situācijām, kuras izveidojušās, teātriem piemērojoties darbībai tirgus apstākļos. Piemēram, likumā nav noteikts, jaukta īpašuma (valsts un privāta) kultūras institūciju darbs un finansējums. Likumā ir pieļauta būtiska pretruna: kaut gan kultūras iestādes pēc būtības ir valsts iestāžu paveids, likumā attiecībā uz kultūras iestādēm nav iestrādātas valsts budžeta iestāžu tiesības (bet tiek piemēroti valsts budžeta iestāžu pienākumi). Turklāt, šo likumu nepilda pat Kultūras ministrija, jo vairākas ministrijas dibinātās kultūras institūcijas, tai skaitā teātri, kuri pēc KM apstiprināta nolikuma ir valsts budžeta iestādes (iekavās minēts: kultūras iestādes, bet, kā pierādīts iepriekš, tas nav viens un tas pats), ir reģistrētas valsts uzņēmuma formā (pirmā pretruna), turklāt likumā noteiktās valsts budžeta iestāžu (un pat kultūras iestāžu) tiesības tām netiek piemērotas (otrā pretruna), un tās juridiski tiek uztvertas kā budžeta iestādes (trešā pretruna).

Teātru īpašuma un juridiskā statusa veidi pašlaik ir dažādi un neskaidri, teātru ēku un trupu īpašnieki vairākos gadījumos nav viena un tā pati juridiskā vai fiziskā persona (6. tabula).

6. tabula

Valsts un pašvaldību teātru darbības forma un ēku īpašuma piederība

Teātra nosaukums	Statuss pēc nolikuma vai statūtiem	Statuss pēc reģistrācijas	Teātra ēkas īpašnieks	Piezīmes
Latvijas Nacionālais teātris	Valsts budžeta iestāde (kultūras iestāde)	Valsts uzņēmums	Rīgas dome	
Latvijas Dailes teātris	Valsts budžeta iestāde (kultūras iestāde)	Valsts uzņēmums	Valsts	
Jaunais Rīgas teātris	Valsts bezpeļņas organizācija ar tai norobežotu īpašuma daļu	Valsts uzņēmums	Valsts	Strīdus attiecības
Akadēmiskais Rīgas Krievu drāmas teātris	Valsts iestāde	Valsts uzņēmums	Valsts	
Latvijas Valsts leļļu teātris	Valsts kultūras iestāde ar juridiskās personas tiesībām	Valsts uzņēmums	Valsts	
Liepājas teātris	Liepājas pilsētas pašvaldības uzņēmums, BO	Pašvaldības uzņēmums	Liepājas pašvaldība	Strīdus attiecības
Daugavpils teātris	Valsts budžeta iestāde (kultūras iestāde)	Valsts uzņēmums	Daugavpils pašvaldība	
Valmieras Drāmas teātris	Valsts iestāde	Valsts uzņēmums	Valsts	

1.2.1. Valsts teātri

LR Kultūras ministrijas pārziņā ir astoņi profesionāli dramatiskie teātri un, kopš 2000. gada arī Rīgas cirks.

Valsts īpašumā ir septiņi profesionālie teātri, kas visi darbojas stacionārās telpās un tiek uzskatīti par repertuāra teātriem, bet ēkas ne vienmēr pieder valstij. Visi valsts teātri ir reģistrēti kā valsts uzņēmumi, bet to darbības pamatdokumenti neatbilst likumā "Par valsts uzņēmumu" noteiktajiem. Sešu valsts teātru darbības pamats ir nolikums, bet Jaunais Rīgas teātris darbojas uz statūtu pamata. Gan nolikumi, gan it īpaši statūti ir nepilnīgi un, kā minēts iepriekš, tie nosaka teātru darbības formas, kas neatbilst Latvijas likumdošanā noteiktai.

Sešu teātru nolikumā ir noteikts, ka tie ir valsts iestādes vai budžeta iestādes (kultūras institūcijas), kas nodarbojas ar saimniecisko darbību. Tie ir: Latvijas Nacionālais teātris, Latvijas Dailes teātris, Akadēmiskais Rīgas Krievu drāmas teātris, Valsts leļļu teātris, Valmieras drāmas teātris un Daugavpils teātris. Teātru nolikumā noteikts, ka teātri ieskaita ieņēmumus no maksas pakalpojumiem pamatbudžetā, un ziedojumus un dāvinājumus – speciālā budžetā. Pamatbudžeta un speciālā budžeta izveidošana ir kārtība, kas ir raksturīga valsts iestādēm un nav raksturīga uzņēmumiem. Teātri lieto jauktu – uzņēmējsabiedrību (balance) un valsts iestāžu (naudas plūsmas, finansu atskaišu kārtību un dokumentāciju. Teātriem ir noteikts valsts budžeta iestādēm raksturīgs darba algu ierobežojums. Taču, kā jau minēts, šie teātri nav reģistrēti kā valsts vai pašvaldību iestādes (kodi 1001 vai 2001), bet gan kā valsts vai pašvaldību uzņēmumi (kodi 1010 un 2010). Tas nozīmē, ka no teātriem pieprasītā finansu atskaišu kārtība un darba algu noteikšanas principi nav likumīgi.

Praktiski teātru finansu disciplīna ir brīvāka, tiem ir tiesības pārskaitīt ienākumu pārsniegumu pār izdevumiem uz nākamo gadu. Pēc būtības, nododot gada pārskatus, vajag zvērinātā revidenta slēdzienu, tā kā teātri atskaitās pēc uzņēmējsabiedrības principiem.

Ja minētie valsts teātri būtu valsts iestādes, kā noteikts statūtos, tiem pienāktos pilns valsts finansējums (tā noteikts arī Kultūras institūciju likumā), taču šī norma nolikumā ir izlaista. Pastāvīgi strādājošiem teātru darbiniekiem būtu jāsaņem valsts iestādēs strādājošiem paredzētās sociālās un citas garantijas (jāklūst par valsts ierēdņiem) un darba algas, atbilstoši valsts budžeta iestādēs strādājošo darba algas shēmai, bet arī šos jautājumus regulējošās sadaļas ir izlaistas.

Teiktais nenozīmē, ka neprecizitātes, kas konstatētās teātru darbības statusa noteikšanā un regulēšanā, būtu tikai sliktas, vismaz no valsts skatpunkta. Dažu valstu (Krievijas, Lietuvas, Bulgārijas) pieredze liecina, ka valsts ierēdņu statusa noteikšana aktieriem un stingras garantijas aktieru darbu apmaksā rada pretrunas starp likumā noteikto un finansiāli iespējamo, galvenokārt repertuāra teātros, tomēr likuma dotā aizstāvība apgrūtina teātru pārveidošanu ekonomiski piemērotākā darbības formā. Arī teātriem ir labāk, ja to finansu disciplīna un finansu patstāvība ir lielāka.

Galvenās problēmas, kas rodas no budžeta iestāžu finansu disciplīnas piemērošanas teātriem ir:

- apgrūtināta teātru darbības stratēģiskā plānošana, jo teātris nav noteicējs savu finansu veidošanā,
- apgrūtināta investīciju līdzekļu uzkrāšana apstākļos, kad valsts investīcijas teātriem nepietiek,
- risks zaudēt valsts budžeta finansējumu, ja teātrim izdodas piesaistīt vairāk līdzekļu – tas būtiski bremzē teātru administrācijas iniciatīvu teātra darbības uzlabošanā (Latvijā šādi piemēri ir Latvijas Dailes teātris un Leļļu teātris, kuru valsts dotācijas tika relatīvi (salīdzinot ar citiem teātriem) samazinātas, jo teātriem izdevās palielināt pašu ieņēmumu daļu).

Jauno Rīgas teātri parasti atzīmē par teātri, kurš darbojas citā formā - kā bezpeļņas organizācija, bet arī šis teātris ir reģistrēts kā valsts uzņēmums (kods 1010) (Latvijā bezpeļņas organizācija nav patstāvīga uzņēmējdarbības forma). Atšķirībā no pārējiem teātriem, Jaunais Rīgas teātris iesniedz

finansu atskaites daļēji kā valsts uzņēmums, daļēji kā budžeta iestāde, tomēr šim teātrim noteiktā finansu disciplīna ir nedaudz brīvāka, tuvāka valsts uzņēmuma statusam.

Valsts teātru profesionālās darbības rādītāji dinamikā uzrādīti 7. tabulā. Tabulā skaidri redzama apmeklētības un tai sekojošā teātru darbības lejupslīde laikā no 1990. gada līdz 1996. gadam, un darbības uzlabošanās pēc 1996. gada. Jāsecina, ka nevienam no teātriem nav izdevies atjaunot 1990. gada rādītājus. Dažu teātru attīstība tomēr ir straujāka, kā citu, bet kopumā progress ir lēns un tas

7. tabula

Valsts un pašvaldību teātru profesionālās darbības rādītāji

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Izrāžu skaits											
Latvijas Nacionālais teātris	522	515	501	472	424	445	473	449	477	442	451
Latvijas Dailes teātris	628	512	410	388	381	354	372	451	394	393	369
Jaunais Rīgas teātris (līdz 1992. g – Jaunatnes teātris)	498	427	308	140	250	303	208	205	212	199	214
Rīgas Akadēmiskais Krievu drāmas teātris	346	234	318	285	215	264	256	228	213	205	205
Valsts Leļļu teātris	670	580	521	561	459	457	475	471	526	493	525
Valmieras Drāmas teātris	240	286	251	202	254	303	268	265	290	242	243
Daugavpils teātris		36	83	87	88	75	110	139	172	174	142
Liepājas teātris	357	341	246	228	198	219	239	235	136	118	138
Skatītāju skaits											
Latvijas Nacionālais teātris	297.7	297.2	214.5	202.2	211.0	212.5	200.6	173.5	154.4	162.5	158.1
Latvijas Dailes teātris	310.7	246.7	221.0	199.0	175.0	155.1	164.1	164.2	164.5	205.6	205.3
Jaunais Rīgas teātris (līdz 1992. g – Jaunatnes teātris)	186.9	129.1	68.2	8.3	29.0	22.1	21.6	18.2	23.2	26.1	35.3
Rīgas Akadēmiskais Krievu drāmas teātris	146.2	115.2	109.0	114.1	78.3	84.5	81.4	65.3	56.8	58.0	66.4
Valsts Leļļu teātris	240.8	226.2	133.0	117.0	74.0	61.7	58.7	57.7	62.9	52.0	58.4
Valmieras Drāmas teātris	62.2	67.7	57.6	32.7	18.0	23.1	18.6	37.9	48.6	43.4	45.3
Daugavpils teātris		2.6	6.4	5.6	7.0	8.0	15.2	24.8	24.5	27.7	24.3
Liepājas teātris	105.3	100.2	44.9	51.4	34.7	38.5	38.5	38.6	24.4	38.1	50.5
Jaunuzvedumi											
Latvijas Nacionālais teātris	9	8	9	10	11	12	14	14	15	12	12
Latvijas Dailes teātris	8	7	8	13	15	12	13	19	15	12	15
Jaunais Rīgas teātris (līdz 1992. g – Jaunatnes teātris)				9	15	11	11	11	7	7	7
Rīgas Akadēmiskais Krievu drāmas teātris	5	4	8	6	4	7	7	5	6	8	8
Valsts Leļļu teātris	9	5	8	12	10	9	12	10	12	12	11
Valmieras Drāmas teātris	8	8	8	9	14	10	11	9	10	7	11
Daugavpils teātris		4	6	5	10	6	11	9	9	10	9
Liepājas teātris	8	10	6	8	10	12	12	8	10	10	8

Avots: LR KM Informācijas un analīzes nodaļas dati

panākts uz mākslinieciskās kvalitātes rēķina – notiek tā saucamā teātru pakalpojuma “bulvarizācija”. Gandrīz visos teātros ir iestājusies stagnācija – jauniestudējumu skaits ir liels,

tomēr skatītāju skaits nepieaug un teātru apmeklētības rādītāji neuzlabojas (Latvijas Nacionālais teātris, Akadēmiskais Krievu Drāmas teātris, Valsts leļļu teātris, Liepājas teātris un citi). Par teātru “bulvarizācijas” tendences pastiprināšanos liecina fakts, ka teātra klasikas apmeklētība ir zema, turpretī muziklu un citu vieglāka rakstura izrāžu apmeklētība ir ļoti laba.

Atsevišķu valsts teātru darbības analīze

Apskatā izmantoti 7., 8., 10, 11, 12., 13., 14. tabulu dati.

Latvijas Nacionālā teātra nolikumā noteikts, ka teātris ir valsts budžeta iestāde (kultūras iestāde), tomēr nolikums un teātra finansēšanas prakse neatbilst valsts budžeta iestādei. Nolikumā nav noteikta valsts budžeta iestādes (vai pat valsts kultūras iestādes) finansēšanai atbilstoša kārtība (tā vispār nav noteikta), darbinieku statuss (valsts iestādēs strādājošiem pienākas ierēdņu statuss un sociālās un citas garantijas), toties ir noteikta valsts budžeta iestādēm raksturīga finansu izlietošanas kārtība un finansu disciplīna, ieskaitot limitu ievērošanu darbinieku algu noteikšanā. Valsts ierēdņa statuss nav noteikts nevienam teātra – valsts budžeta iestādes darbiniekam, arī teātra direktoram, un, liekas, šīs valsts budžeta iestādes tiesības netiek īstenotas.

Kā minēts, teātris ir reģistrēts kā valsts uzņēmums (IUFIK kods 1010, NACE kods 9231).

Teātrim ir stacionāra skatuve, bet ēka, kur tā izvietota, pieder Rīgas pilsētai. Specifiskās teātra infrastruktūras īpašuma piederība šī pētījuma izpildītājiem nav zināma. Teātra trupa acīmredzot pieder Latvijas valstij, ko pārstāv LR Kultūras ministrija, un ir teātrim noteiktā statusa subjekts. Teātra ēka ir LR kultūras piemineklis.

Teātra darbību vada LR Kultūras ministra iecelts direktors. Nolikumā paredzēts, ka teātrī darbojas teātra mākslinieciskais vadītājs. Teātrī darbojas arī Mākslinieciskā padome.

2000. gadā LNT saņēmis jauniestudējumiem 44, 3 tūkstošus latu – vairāk kā jebkurš cits teātris, vidēji uz vienu jauniestudējumu 3695 Lati. Jauniestudējumu apmeklētība nav ideāla, bet ir vienmērīga, kas liecina par zināmu teātra repertuāra stabilitāti. Jauniestudējumu apmeklētība 2000. gadā pasliktinājusies, tomēr divu pēdējo gadu laikā tikai viena jauniestudējuma apmeklētība ir mazāka par 48%.

Valsts dotācija veido 29.3% no kopējiem teātra ieņēmumiem, teātris pats sagādā 66.2% nepieciešamo līdzekļu. Pašvaldību finansējumu teātris neuzrāda. 62.8% ieņēmumu teātris iegūst no biļešu pārdošanas, 2.5% iegūst no telpu iznomāšanas un 0.8% no citiem avotiem. Izdevumu struktūrā 95.5% veido kārtējie izdevumi, 46.4% naudas tiek tērēts algām un 11.3% - valsts obligātiem sociāliem maksājumiem. Pakalpojumu apmaksa paņem 28.6% līdzekļu, tai skaitā telpu īre – tikai 0.5%, ēku, būvju un telpu remonts 2.8%, ar operatīvo darbību saistītās izmaksas 11.7%.

Kapitālās izmaksas veido 4.5% teātra izdevumu, tie investēti datortehnikā un pārējā kustamā īpašumā. Investīciju nav.

Izdevumi apkurei, apgaismošanai un enerģētisko materiālu iegādei veido tikai 4.5% no teātra izdevumiem, bet naudas izteiksmē ir ievērojami.

Teātris patstāvīgi un no saviem ieņēmumiem apsaimnieko ēku un tās apkārtni, veicot arī kapitālā remonta darbus. Ēkas īpašnieka un teātra līgumattiecībās īpašnieka atbildība par ēkas uzturēšanu nav paredzēta, pašvaldības piešķirumi tiek uzskatīti par dāvanu vai pašvaldības atbalstu teātrim, nevis līdzekļu izlietojumu sava īpašuma uzturēšanai, kā tas ir pēc būtības. Teātris ēkas īpašniekam īri nemaksā. Līgumā ar Rīgas Domi ir atrunāts par savstarpējiem pakalpojumiem – būtībā iedibināta bartera darījumu kārtība. Teātris maksā nekustamā īpašuma nodokli par zemi un ēkām un būvēm, ko izmanto saimnieciskā darbībā.

Latvijas Dailes teātris – ēka un trupa – ir valsts īpašums, kas darbojas uz tipveida nolikuma pamata, kurā teātris nosaukts par valsts budžeta iestādi (kultūras iestādi). Nolikums ir tipveida,

tāpēc tam piemīt visas nepilnības, kas minētas LNT nolikuma aprakstā. Arī Latvijas Dailes teātris ir reģistrēts kā valsts uzņēmums (IUFIK kods 1010, NACE kods 9321).

73% teātra ieņēmumu ir pašu iegūtie līdzekļi, un tikai 22.5% ir valsts dotācijas. KKF piešķirums dod 1.3% ieņēmumu, ziedojumi un dāvinājumi 2.4% un pašvaldību finansējums 0.6% ieņēmumu. Rīgas pilsētas dome ir parakstījusi trīspusēju sadarbības līgumu ar LR Kultūras ministriju un Dailes teātri par pakāpenisku iesaistīšanos teātra finansēšanā.

Teātra izdevumu struktūrā teātra uzturēšanas izmaksas (pakalpojumu apmaksa un materiāli, energoresursu, ūdens un mazvērtīgā inventāra iegāde) veido 42.5% - vairāk kā jebkuram citam teātrim, turpretī darba algas – 37.1% - mazāk kā jebkuram citam teātrim.

Kapitāliem izdevumiem tērēti 5.6% līdzekļu, no tiem 2.2% - 68555 Ls ieguldīti kapitālā remonta veikšanai.

Teātra darbības rādītāji ir labi, jauniestudējumu skaits ir liels un apmeklētība ļoti augsta – 76% 1999. gadā un 85% 2000. gadā. Teātris pamazām ieņem “tautas teātra” nišu, orientējoties uz skatītāju ar vidēju labklājības līmeni (demokrātiskas biļešu cenas) un simpātijām pret izklaidējoša rakstura teātra produktu. Teātra apmeklētība liecina, ka šāds teātris Latvijā ir vajadzīgs un tas ir valsts nozīmes teātris, tomēr paliek jautājums, vai tam jābūt valsts teātrim.

Raksturīgi, ka jau tagad valsts dotācijas uz vienu skatītāju Latvijas Dailes teātrim ir viszemākās, valsts atbalsta teātri, atstājot teātra rīcībā ieņēmumus teātra ēkas izmantošanas. Intervijā ar teātra direktoru noskaidrots, ka šāds palīdzības veids tiek pretrunīgi vērtēts – no vienas puses, teātrim būtu labāk saņemt valsts dotācijas samērīgi ar citiem teātriem un nenoņemties ar ēkas apsaimniekošanu, no otras puses, arī piedāvājumu atteikties no ēkas apsaimniekošanas teātris noraida, jo uzskata, ka bez ieņēmumiem no ēkas apsaimniekošanas teātru nebūtu iespējams uzturēt.

Iespējamās īpašuma formas maiņas gaismā galvenais jautājums, uz kuru jāatbild, ir – vai Latvijas Dailes teātris veic funkcijas, kuras nav iespējams veikt, ja teātris zaudē valsts teātra statusu. Tā kā Dailes teātris speciālas valstiski nozīmīgas, neaizvietošanas un tāpēc valsts aizsargājamas funkcijas neveic, tā pastāvēšana valsts teātra statusā nav obligāta. Tāpēc būtu loģiski atrast teātrim citu īpašnieku – visticamāk pašvaldību vai vairākas pašvaldības, bet tas var būt arī privāttiesību subjekts (privāts uzņēmums vai uzņēmumu grupa), saglabājot teātrim tiesības saņemt valsts finansējumu (jo teātris apkalpo visas valsts iedzīvotājus).

Otrs variants ir - saglabāt teātri valsts īpašumā, bet paplašināt teātra ēkas izmantošanu, iekārtojot teātra ēkā kultūras centram līdzīgu iestādījumu, kas kopā ar Dailes teātri izmanto ēkā izvietoto infrastruktūru (ieskaitot darbnīcas). Šādā variantā būtu lietderīgi pašreizējā teātra kompleksa apsaimniekošanai izveidot modeli, kādu piedāvā LZA Ekonomikas institūta pētnieks Dr.ekon. Druvis Abele (Abele, Konceptuālā .. 2001). Piedāvātā modeļa būtība ir tāda, ka ēkas apsaimniekošana tiek nošķirta no teātra darbības (tiek izveidots speciāls, no Dailes teātra nošķirts ēkas apsaimniekošanas dienests).

Pirms lēmuma pieņemšanas par teātra pārveidošanu ir nepieciešams veikt dziļāku izpēti, vispusīgi noskaidrot, ko katrs piedāvātais variants un pārveidošana kopumā varētu dot un ko kaitēt.

Jaunais Rīgas teātris (JRT) darbojas uz statūtu pamata. Statūtos noteikts, ka JRT ir valsts bezpeļņas organizācija ar tai norobežotu valsts īpašuma daļu, bet šāda darbības forma Latvijā nepastāv. Tāpēc arī JRT ir reģistrēts kā valsts uzņēmums (IUFIK kods 1010, NACE kods 9231). Teātra statūti nosaka teātrim brīvāku darbības režīmu un plašākus darbības virzienus, un nosaka teātra statūtu fondu (rubļos).

JRT ir tiesības saņemt valsts dotāciju savu mērķu īstenošanai. Pārējie iespējamie finansu avoti teātrim ir tādi paši kā citiem teātriem. Statūtos noteikts, ka JRT ienākumu pārsniegumu pār izdevumiem ieskaita rezerves fondā, kas pāriet uz nākošo gadu. JRT atbild par savām saistībām ar visu tam piederošo mantu.

JRT pārvalda LR Kultūras ministrijas iecelts direktors, bet, tāpat kā neviena teātra dibināšanas dokumentos, nav pateikts, kurš maksā direktoram darba algu. Tā kā teātra statuss ir likumam

neatbilstošs, un atbilstoša juridiska norma nav atrodamā, direktora algu pelna teātris (valsts uzņēmumā direktora algu maksā atbildīgā valsts institūcija).

JRT nodarbina 70 pamatdarbā strādājošos un 37 papilddarbā strādājošos, pēdējo skaits 2000. gadā ievērojami pieaudzis (gandrīz trīskāršojies). Kopš 1996. gada pamatdarbā strādājošo skaits RJT ir samazinājies par 4 cilvēkiem.

Jaunā Rīgas teātra ieņēmumu struktūrā 40% veido valsts budžeta līdzekļi, 40% pašu ieņēmumi, to skaitā 29.6% ieņēmumi no biļešu pārdošanas, 4.7% telpu nomas maksa un 5.7% ieņēmumi no citas darbības, 14.9% KKF piešķirumi, 5.2% (augstāk kā citiem teātriem) ziedojumi un dāvinājumi.

Teātru izdevumu struktūrā 93.3% veido kārtējie izdevumi, 6.7% (vairāk kā citiem teātriem) – kapitālie izdevumi. Kārtējo izdevumu struktūrā 47.6% aizņem atalgojumi, 12.6% valsts obligātās sociālās apdrošināšanas iemaksas, 16% materiālu, energoresursu, ūdens un mazvērtīgā inventāra iegāde, no tā puse izlietota kancelejas preču un inventāra iegādei. Apkures, apgaismošanas un enerģētisko materiālu iegādes izmaksas nav lielas – 8.9% no kopējām izmaksām. Teātris darbojas valstij piederošās telpās, kas nošķirtas teātra rīcībā kā teātra manta. Citu īpašnieku telpu nomai teātris tērē 1.8% kārtējo izdevumu, bet kopējie telpu uzturēšanas un pakalpojumu izdevumi veido 26.5% no kopējām izmaksām.

Izrāžu apmeklētība 2000. gadā ir 0.59. Jauniestudējumu skaits nav liels - 7, jauniestudējumiem teātris 2000. gadā saņēmis 20.5 tūkstošus latu (vidēji 2964 lati uz vienu jauniestudējumu). Jauniestudējumu apmeklētība nav ideāla (41% 1999. gadā un 64% 2000. gadā). No divu sezonu laikā iestudētajiem 14 jauniestudējumiem trīs jauniestudējumu apmeklētība ir zemāka par 40%, bet tikai 4 jauniestudējumu apmeklētība pārsniedz 65%.

Neskatoties uz teātra vadības pūlēm un samērā sekmīgo darbību (teātri pelnīti atzīst par vienu no labākajiem Latvijas teātriem), teātra telpu tehniskais stāvoklis ir slikts, tas liecina par būtisku finansējuma trūkumu, pat nabadzību, un asi disonē ar izrāžu kvalitāti un personāla attieksmi pret skatītāju. Teātri ir iecienījuši jaunieši, un tas ir ļoti svarīgi visu teātru attīstībai nākotnē. Teātris varētu ieņemt jaunatnes teātra nišu, bet tad ir būtiski jāmodernizē telpu iekārtojums un infrastruktūra, jānovērš trūcīguma iespāids, kas izjūtams teātrī. Tāpēc tieši JRT, vairāk kā jebkuram citam teātrim, ir nepieciešamas intensīvas valsts investīcijas telpu sakārtošanai.

Latvijas Valsts leļļu teātris, atbilstoši nolikumam ir valsts kultūras iestāde, bet tas reģistrēts kā valsts uzņēmums (IUFIK kods 1010, NACE kods 9234). Teātra direktoru ieceļ darbā un darba līgumu ar viņu slēdz Kultūras ministrs. Nolikums paredz teātrī izveidot Direktora padomi. Nolikumā ir minēti teātra darbības pamatmērķi un uzdevums, bet nav noteikta ne finansēšanas kārtība, ne teātra štata – valsts kultūras iestādes darbinieku – darba apmaksas kārtība un garantijas. Nolikumā minēti teātra finansēšanas avoti: valsts budžeta asignējumi, ienākumi no biļešu un reklāmas materiālu pārdošanas, ienākumi no telpu nomas.

Latvijas Valsts leļļu teātrī 2000. gadā strādāja 62 pamatdarbā strādājošie un 6 papilddarbā strādājošie (1999. gadā teātrī strādāja 99 darbinieki).

2000. gadā Latvijas Valsts leļļu teātra finansējumā valsts dotācijas veidoja 33.7%, KKF finansējums 3.8%, ieņēmumi no biļetēm 36.1%, telpu nomas maksa 14.2%, citi pašu ieņēmumi 2.6%, dāvinājumi un ziedojumi 9.7% (augstākais īpatsvars valsts teātru grupā). Teātris nesaņem pašvaldību finansējumu.

98.1% no kopējiem izdevumiem ir kārtējie izdevumi, 57.2% aizņem atalgojumi, 11.2% valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, 10.3% pakalpojumu apmaksa un 18.9% materiālu, energoresursu, ūdens un mazvērtīgā inventāra iegāde. Neskatoties uz to, ka teātris nav ēku īpašnieks, izdevumi apkurei, apgaismošanai un enerģētisko materiālu iegādei veido tikai 5.4% no kopējiem izdevumiem (8.4 tūkstoši latu gadā, ievērojami mazāk kā pakalpojumu apmaksai), no tiem lielākās izmaksas ir maksa par apkuri un maksa par elektroenerģiju.

Izdevumi kapitālieguldījumiem veido 1.9% no kopējiem izdevumiem, valsts investīcijas teātrī nav, tāpat kā ārvalstu finansējums investīciju mērķiem.

Valsts leļļu teātris gadā iestudē 11 jauniestudējumus, valsts izmaksas vienam jauniestudējumam ir ļoti zemas – tikai 377 Ls. Kopā 2000. gadā teātris jauniestudējumiem saņēmis tikai 4150 Ls. Jauniestudējumu apmeklētība ir samērā augsta (52% 1999. gadā un 61% 2000. gadā, jauniestudējumu skaits 2000. gadā ir mazāks), tomēr atgadās arī tādi jauniestudējumi, kuru apmeklētība ir 22 – 23%.

Akadēmiskais Krievu Drāmas teātris ir izvietots teātrim piešķirtā ēkā.

Teātra darbības rādītāji, formāli vērtējot, ir vidēji labi, bet teātris ir nepieciešams kā vienīgais teātris, kurā izrādes notiek krievu valodā. Teātrim nav izdevies atjaunot 1990. gada skatītāju skaitu, un nav izdevies uzlabot skatītāju skaita rādītājus kopš 1997. gada, kad beidzās lejupslīde. Teātra administrācija skatītāju skaita samazinājumu skaidro ar tradicionālās auditorijas samazinājumu emigrācijas rezultātā un iedzīvotāju dzīves apstākļu pasliktināšanos, bet ne tikai.

Teātra apmeklētība 50%, no 2000. gadā spēlētajām 20 lugām tikai trīs lugām apmeklētība bija augstāka par 70%, 12 lugām apmeklētība bija zem 50%, 5 lugas spēlētas mazāk kā piecas reizes. Biļešu cenas ir vidēji augstas. Valsts dotācija uz vienu skatītāju ir augstākās Rīgas teātros, arī izmaksas uz vienu skatītāju ir augstas.

Jauniestudējumu skaits ir nedaudz zemāks kā citiem teātriem, bet tie ir ļoti dārgi. Jauniestudējumu apmeklētība bija vidēji 50% 1999. gadā un 65% 2000. gadā.

Akadēmiskā Krievu drāmas teātra kopējās izmaksas nav augstas. 2000. gadā 66 tūkstošu skatītāju apkalpošanai iztērēti 377 tūkstoši latu, kamēr Liepājas teātrī 50 tūkstošu skatītāju apkalpošanai iztērēti 458 tūkstoši latu un Valmieras drāmas teātrī 45 tūkstošu skatītāju apkalpošanai iztērēti 330 tūkstoši latu. Tomēr tas ir dārgāks kā citi lielie Rīgas valsts teātri.

Arī **Daugavpils teātris** darbojas uz nolikuma pamata un ir nodēvēts par valsts budžeta iestādi, bet reģistrēts kā valsts uzņēmums (IUFIK kods 1010, NACE kods 9231). Uz teātri attiecas visa iepriekš minētā kritika par nolikumā noteiktās dibināšanas formas un faktiskās darbības neatbilstību.

Papildus minētajam jāatzīmē, ka Daugavpils teātra nolikumā par teātra uzdevumu minēts - izveidot latviešu trupu. Kā zināms, teātrī darbojas (un tas ir pareizi) gan krievu, gan latviešu trupas.

Teātris izvietots pašvaldībai piederošā ēkā - Daugavpils Latviešu Vienības namā. Teātris maksā īres maksu ēkas apsaimniekotājiem - īrniekiem, kuri noslēguši līgumu ar pašvaldību par Latviešu Vienības nama izmantošanu. Savukārt pašvaldība atbalsta teātri ar ikgadējiem piešķirumiem, kurus teātris izmanto galvenokārt uzturēšanas izmaksu segšanai. Pašvaldībai nav juridisku saistību pret teātri, naudas piešķirumus teātris iegūst pēc vienošanās starp teātra direktori un pašvaldību. Piešķirumu apjoms ir 44 tūkstoši latu.

Daugavpils teātra budžetā 52.8% veido valsts dotācijas, 14.1% pašu ieņēmumi un 29.3% pašvaldību finansējums.

Teātru izdevumos 97,8% ir kārtējās izmaksas, 44% no kopējā finansējuma izlietojuma veido algas, 11.6% sociālie maksājumi un 41.2% darbības nodrošinājums. Telpu īre paņem 2% no kopējām izmaksām, turpretī izdevumi apkurei, apgaismošanai un enerģētisko materiālu iegādei ir augstāki kā citiem teātriem – 11.4% no kopējām izmaksām. Kapitāliem izdevumiem teātris tērē 2.2 % līdzekļu, investīciju nav.

Jauniestudējumu skaits ir liels – 9-10 jauniestudējumi gadā, bet to apmeklētība ļoti zema – 30% 1999. gadā un 32% 2000. gadā. Tas daļēji skaidrojams ar krīzi, kas bija teātrī līdz kārtējai direktora maiņai.

Valmieras teātris ir izvietots namā, kurš vēl joprojām nav nodots ekspluatācijā un tā īpašuma piederība nav juridiski noteikta (nav reģistrēta Zemesgrāmatā). Statūtos noteikts, ka teātris ir valsts iestāde, bet reģistrēts kā valsts uzņēmums (IUFIK kods 1010, NACE kods 9231).

Pēc teātra direktora teiktā, teātra rekonstrukcija beigsies 2004. gadā.

Teātrī strādā 95 algoti darbinieki, darbojas divi ansambļi, lai teātris varētu vienlaicīgi darboties teātra telpās un izbraukumos. Daži aktieri un režisori dzīvo Rīgā, bet teātrim ir sava dzīvojamā māja.

Teātris iecerēts kā reģionālais teātris. Valmieras teātra pieredze liecina, ka reģionālo teātri ir grūti uzturēt, jo tas ir par lielu pilsētai, kur tas atrodas. Līdzīga problēma ir Daugavpils un Liepājas teātriem, tās ilustrācija ir zema apmeklētība un joprojām mazs skatītāju skaits. Valsts dotācija uz vienu skatītāju ir visaugstākā, bet teātra izmaksas uz skatītāju ir apmēram 7 Ls (vidēji valstī 4.8 Ls). Augstas izmaksas ir saistītas ar teātra rekonstrukciju un nelielu skatītāju skaitu.

Teātra darbības rādītāji ir labāki kā diviem pārējiem reģionāliem teātriem – vairāk izrāžu un skatītāju, bet sliktāki kā Rīgas teātros (izmaksas lielākas, valsts dotācija lielāka, biļešu cena mazāka, ienākumi no biļetēm un citi pašu ienākumi mazāki. Tāpēc teātru direktori uzsver nepieciešamību izlīdzināt teātru finansējumu, pielietojot, piemēram, izlīdzināšanas koeficientus: Rīga 1, reģionālie teātri 1.5, viesizrādes 2.

60% no skatītājiem ir atbraucēji. Valmieras teātris izbrauc viesizrādēs, bet viesizrāžu darbību kavē augstas transporta izmaksas un tas, ka ar pašvaldībām grūti vienoties par viesizrāžu izdevumu apmaksu – pašvaldības uzskata, ka valsts teātri jāfinansē valstij.

Valmieras pašvaldība dod teātrim ikgadējus piešķirumus (2.4% no teātra budžeta 1998. gadā). Pašvaldību piešķiruma apjoms un piešķiršanas nosacījumi tiek noteikti teātra un pašvaldības sarunās.

Liepājas teātris (Kurzemes reģionā) un Valmieras drāmas teātris (Vidzemes un Latgales reģionā) vienojas ar pašvaldībām par daļēju viesizrāžu finansējumu.

1.2.2. Pašvaldību teātri

Atbilstoši tradicionālai izpratnei par atbildības sadali kultūras finansēšanā Latvijā, pašvaldības rūpējas par amatierteātriem, kas darbojas to teritorijās. Kā minēts šī pētījuma 1. tabulā, amatierteātru skaits Latvijā ir ievērojams – 1999. gadā darbojās 432 amatieru drāmas teātri.

Pēdējos gados, īstenojot ārvalstīs novēroto pieredzi par pašvaldību līdzdalību profesionālo teātru finansēšanā, arī Latvijā dažas pašvaldības ir uzņēmušās atbildību par profesionālo teātru uzturēšanu.

Pirmais un lielākais eksperiments bija Liepājas teātra pārņemšana Liepājas domes īpašumā 1998. gadā. Rīgas dome piedalās tās īpašumā esošās Latvijas Nacionālā teātra ēkas finansēšanā. Liepājas domes īpašumā ir pilsētas Leļļu teātris.

Liepājas teātris ir teātris ar stacionārām telpām. Teātra ēka un trupa ir Liepājas pilsētas pašvaldības īpašums. Teātris ir pašvaldības uzņēmums, bezpeļņas organizācija (IUFIK kods 2010, NACE kods 9231). Teātrim ir jaukts – valsts un pašvaldības - finansējums, valsts daļa tiek fiksēta trīspusējā līgumā par sadarbību starp LR Kultūras ministriju, Liepājas pilsētas domi un teātri kā “ne mazāk kā 5.8% no Latvijas teātriem paredzētā 1997. gada valsts budžeta bāzes finansējuma (*autora piezīme: jēdziens “Latvijas teātriem paredzētais bāzes finansējums” Latvijā nav definēts*), kas katru gadu tiek palielināts, ņemot vērā LR Finanšu ministrijas noteikto inflācijas koeficientu”. Saskaņā ar līgumu, finansējums tiek piešķirts konkrētam mērķim – jauniestudējumu sagatavošanai un viesizrāžu īstenošanai valstī. Šī 1998. gada līgumā fiksētā norma ir pirmais valsts pasūtījuma piemērs Latvijas teātru finansēšanā.

Savukārt Liepājas pilsētas domei jāparedz finansējums ne mazāk kā 48 tūkstoši latu gadā.

Faktiski valsts finansējums Liepājas teātrim kopš 1997. gada ir apmēram 17-13% no Latvijas teātriem paredzētā valsts budžeta finansējuma, absolūtos skaitļos, salīdzinot ar 1997. gada finansējumu no valsts budžeta (177.6 tūkstoši latu), pašreizējais dotācijas no valsts budžeta apjoms ir nedaudz samazinājies (apmēram 133 tūkstoši latu), tomēr jāatzīmē, ka 1997. gadā dotāciju apjoms bija īpaši augsts. Tāpat kā citos teātros, valsts finansējumu teātris lieto teātra darbības nodrošināšanai.

Pašvaldības finansējums Liepājas teātrim 2000. gadā bija nedaudz vairāk kā 99 tūkstoši latu (22.9% no teātra budžeta) - vairāk kā paredzēts līgumā.

Pašvaldība finansē ēkas apsaimniekošanas izdevumus un daļu no teātra administrācijas darbības izdevumiem. Finansējums tiek piešķirts it kā teātra profesionālai darbībai, tomēr ar nodomu, ka tas tiks izlietots ēkas uzturēšanai un labiekārtošanai, tai skaitā ar teātri tieši nesaistītos pasākumos – piemēram jumtu remontam. Ēkas uzturēšanai teātris izmanto savu personālu, kuru algo no teātra budžeta.

Teātra apmeklētība nav augsta (vidēji teātrī 55% atsevišķās izrādēs 16 – 93%), apmeklētība uzlabojas, izrāžu skaits samazinās, bet kopējais skatītāju skaits palielinās. Teātris iestudē 8 jauniestudējumus, jauniestudējumu apmeklētība

Liepājas leļļu teātris ir pašvaldības iestāde (IUFIK kods 2001) un tiek finansēts no pilsētas budžeta. Liepājas Leļļu teātris nav LR Kultūras ministrijas pārziņā un salīdzināmi teātra darbību raksturojošie rādītāji nav vispārēji pieejami (iespējams, ir atrodamī teātrī vai pašvaldībā). Atšķirībā no pašvaldības uzņēmuma “Liepājas teātris”, Liepājas Leļļu teātris nesaņem valsts finansējumu no valsts budžeta vispārējām dotācijām (Kultūrkapitāla fonda finansējums teātrim ir pieejams).

1.2.3. Privātie teātri

.Pētījumā meklēta atbilde uz jautājumu – kādi ir privātie teātri Latvijā, un vai privātie teātri spētu līdzvērtīgi piedalīties teātru finansējuma shēmā, kas paredz vienlīdzīgu (pēc vienādiem principiem organizētu) finansu sadali viesiem teātriem, neatkarīgi no to īpašuma formas. Pētījumā izmantots interesantais un vispusīgais apkopojums par privāto (neatkarīgo) teātru darbību Latvijā, kas sniegts Latvijas Jaunā teātra institūta sagatavotajā festivāla “Homo Novus” 1999 pārskata katalogā (Neatkarīgie, 1999). Pētījuma laikā veiktas intervijas ar privāto teātru Liepājas Ceļojošais leļļu teātris, “Mūris” un “Skatuve” vadītājiem.

Privātie teātri (pēc NP “Kultūra datiem aptuveni 10, bet to īsto skaitu noskaidrot neizdevās) darbojas SIA, bezpeļņas SIA, vienas personas SIA, sabiedrisku organizāciju vai individuāla uzņēmuma statusā. Kaut gan privātie teātri nesaņem regulāru valsts finansējumu, tie spēj savākt darbības uzturēšanai nepieciešamos līdzekļus un ieņemt vietu Latvijas teātru skaitā. Privāto teātru dibinātāji parasti ir aktieri vai režisori, un to dibināšanas mērķis ir pašizpauze vai profesionālā jaunrade, kuras īstenošanai valsts vai pašvaldības teātrī nav pietikušas iespējas.

Privātie teātri parasti ir nelieli, ar nelielu pamatsastāvu un nelielu skatītāju zāli, bet ir arī izņēmumi. Dažiem teātriem nav savas skatuves, tie darbojas kā trupas teātri, galvenokārt viesizrādēs, īrējot izrādēm telpas no valsts un pašvaldību teātriem. Arī šo teātru īpašuma attiecības dažkārt ir sarežģītas, bet tās risina īpašnieks.

Privāto teātru personāls ir neliels, izteikti daudzfunkcionāls. Personāla izmantošanas efektivitāte ļoti augsta. Personāla darba samaksa, bet īpaši teātra vadītāju darba samaksa neatbilst to kvalifikācijai un ieguldītajam darbam.

Privātie teātri parasti necenšas sagatavot daudz jauniestudējumu, tie sagatavo 2-3 jauniestudējumus gadā, toties rūpīgi izkopj spēlēto izrāžu profesionalitāti.

Intervijās noskaidrots, ka privāto teātru budžeta ieņēmumus veido projektu finansējumi, teātriem parasti nav pastāvīgi un garantēti ieņēmumi. Ieņēmumu avoti ir: Kultūrkapitāla fonda un Sorosa fonda Latvija piešķirumi, ieņēmumi no biļetēm, pašvaldību piešķirumi, ziedojumi un ieņēmumi no citas darbības (kafejnīcām, mūzikas klubiem). Privātie teātri valsts un pašvaldību finansējumu saņem ļoti reti atsevišķu pasūtījumu veidā. Tomēr kopumā privātajiem teātriem piešķirto līdzekļu apjoms palielinās (Neatkarīgie, 1999).

Privāto teātru finansiālais stāvoklis pastāvīgi ir ļoti grūts. Vairāki privātie teātri pastāv tikai tāpēc, ka aktieri strādā pamatdarbā valsts un pašvaldību teātros. Dubultā nodarbinātība, no vienas puses, traucē darbu, jo ir grūti saskaņot izrādes vairākos teātros, bet, no otras puses, bagātina teātrus.

Privāto teātru darbības formas ir sakārtotas, jo privāto uzņēmumu reģistrācijā prasības pret likumu ievērošanu ir augstākas. No intervijām radies priekšstats, ka privāto teātru vadītājiem, kuri bieži vien ir aktieri vai citi teātra darbinieki, pietrūkst uzņēmējdarbības prakses, tāpēc netiek izmantotas visas likumā dotās iespējas (piemēram, darbības formas izvēle, plašāka kapitāla piesaistīšana investīcijām, ietverot teātru īpašnieku lokā arī uzņēmējus). No otras puses, privātie teātri sekmīgi iesaistās sadarbībā ar ārvalstu partneriem, cerot iegūt ārvalstu finansējumu, piedalās teātru festivālos, un gūst profesionālus panākumus.

Liepājas ceļojošais leļļu teātris (LCLT) ir profesionāls nevalstisks teātris, kuru 1994. gada 13. oktobrī dibinājusi režisore Agita Lieldidža. Teātra darbības forma –viena īpašnieka SIA. Līdz šim teātrim nav bijusi sava pastāvīga skatuve, tas patiešām darbojas kā ceļojošais teātris. Teātrī pastāvīgā darbā strādā 7 cilvēki.

Viesizrādēs izbrauc 4 cilvēku trupa, kas nodrošina visas nepieciešamās darbības. 2000. gadā ar Liepājas pilsētas domes atbalstu teātris sācis jaunu projektu “Leļļu nams” – stacionāras LCLT mājvietas ar 150 skatītāju vietām iekārtošanu. Pēc teātra datiem, sezonas laikā teātris sniedz vidēji 400 izrāžu, bet 1999. gadā spēlētas 292 izrādes 27.8 tūkstošiem skatītāju (salīdzinājumam, Valsts leļļu teātris stacionārās telpās ar 19 štata aktieriem 2000. gadā sniedzis 525 izrādes 58.4 tūkstošiem skatītāju).

Teātra darbības finansu pamats ir KKF finansējums, ieņēmumi no biļetēm, ziedojumi. Teātris sniedzis 20 bezmaksas izrādes Latvijas bērnu namos, veco ļaužu pansionātos, bērniem invalīdiem. Teātra darbība bez papildus finansējuma nav iespējama. Pēc teātra speciālistu aprēķina, izmaksām atbilstoša biļetes cena viesizrādēm (4 aktieri, kas veic visas operācijas) ir apmēram 50 santīmi. Iespējamā biļetes cena viesizrādēm (bērnu auditorijai) ir 20 – 40 santīmi.

Teātris sekmīgi piedalās leļļu teātru festivālos un gūst balvas.

Teātra “Mūris” (Liepāja) pirmssākums ir 1994. gadā, kad Latvijā ieradušies Starptautiskās Bērnu un jauniešu teātra asociācijas (ASSITEJ) Dānijas pārstāvji atrada četrus Liepājas teātra aktierus sadarbībai Latvijas Dānijas kopprodukta – izrādes “*Mure/Mūris*” tapšanā. Teātris “Mūris” dibināts 1996. gadā, sagatavotās izrādes “Mūris” tālākai producēšanai Latvijā, bet vēlāk pārveidojies par patstāvīgu teātri. Teātra īpašnieks ir viens no kopprodukta dalībniekiem – Mārtiņš Vilsons (darbības forma – viena īpašnieka bezpeļņas SIA). Teātris izvietots Liepājā, patstāvīgās telpās, Birutas Kizānes vēsturiskā namā. Teātrim ir neliela skatuve un skatītāju zāle, bet tas darbojas arī viesizrādēs.

Papildus formālajam mērķim – izrādes “Mūris” producēšanai, teātris dibināts aktieru radošo ideju īstenošanai. Atbilstoši tehniskajām iespējām (zāle 80 – 100 vietām un skatuve) un teātra dibinātāju un aktieru vēlmei, teātra darbības princips ir – runāt ar skatītāju intīmi un tieši, augstvērtīgā teātra valodā. Izrāžu skaits nav liels (pēc JTI klasifikācijas teātris ietilpst grupā, kas sniedz 40 – 70 izrādes gadā), bet tās ir kvalitatīvas. Teātrim apmēram puse no izrādēm spēlētas skolās un kultūras namos, teātris spēlē arī uz Rīgas valsts teātru skatuvēm.

Teātris iznomā telpas viesizrādēm, semināriem un konferencēm. Teātrim ir savs krodziņš (atvērta 1999. gadā), kas palīdz uzturēt teātra finansu stabilitāti. Citi finansu avoti ir KKF, ieņēmumi no biļetēm un ziedojumi, galvenokārt no masu mediju vai citu intelektuālietilpīgu uzņēmējdarbības veidu uzņēmumiem.

Teātra aktieri un režisori strādā (pamatdarbā) Liepājas teātrī, izrādēs tiek iesaistīti arī topošie aktieri un pazīstami režisori.

Teātris “Skatuve” sāka darbību 1990. gadā. Teātris sāka darboties kā SIA, bet 1997. gadā pārreģistrējās par bezpeļņas SIA. Darbības sākumā teātris pārtika no uzņēmumu ziedojumiem. Teātrim ir patstāvīgas telpas bijušajā kinoteātrī “Daina”. Ēka pieder pašvaldībai, tomēr teātris iegulda līdzekļus telpu remontam, toties tam nav jāmaksā pašvaldībai īre par telpu izmantošanu.

Gadu gaitā teātris izveidojies par mācību teātri, kur praktizē jaunie aktieri un režisori. Teātra zāle ar 180 vietām ir pārāk maza, lai izrādes atmaksātos.

Teātrim ir noteikta vieta teātru kopā, bet darbu traucē nenoteiktais un īslaicīgais finansējums, kas kavē ilglaicīgas darbības stratēģijas izstrādi un īstenošanu. Rīgas dome teātra darbu atbalsta nelabprāt, ar nenožīmīgu finansējumu.

Privāto teātru darbības analīze liecina, ka tie var sniegt kvalitatīvu teātra pakalpojumu un efektīvi (iespējams, pat efektīvāk kā valsts un pašvaldību teātri) apsaimniekot teātriem paredzētos valsts un pašvaldību līdzekļus. Tāpēc privātos teātrus nevar atstāt “ārpus spēles” un tos jāiekļauj teātru sistēmā kā pilntiesīgas sastāvdaļas. Lai privātie teātri varētu piedalīties vienotā teātru finansēšanas shēmā, tos jāiekļauj LR Kultūras ministrijas redzes lokā (“jālegalizē”) un jāveic to darbības analīze. Praktiski tas nozīmē, ka arī privātiem teātriem, ja tie vēlas būt vienotas sistēmas sastāvdaļas, jāsniedz informējošas atskaides par savu darbību un LR Kultūras ministrijai tās jāapkopo tāpat kā valsts un pašvaldību teātriem. Iespējams, ir jāizveido Latvijas teātru reģistrs (vai Latvijas profesionālo teātru reģistrs), kurā vāc informāciju par privātajiem teātriem. Lai teātrus rosinātu reģistrēties un tādā veidā ieviestu skaidrību par teātru skaitu un darbību, var noteikt, ka vienotajā finansēšanas shēmā var piedalīties tikai reģistrētie teātri. Reģistrētiem privātiem teātriem ir jānosaka pārstāvniecība teātru nozares sabiedriskajās organizācijās, bet it īpaši Teātru padomē vai citā organizācijā, kura lemj par teātru finansēšanas jautājumiem.

1.2.4. Profesionālo teātru un amatierteātru sadarbība

Arī profesionālo un amatierteātru sadarbība ir veids, kā, papildināt teātru pakalpojumu, ekonomējot līdzekļus. Tā ir arī nepieciešamība, ņemot vērā, ka profesionālo teātru radošā personāla skaits nav liels un tā vecuma struktūra neatbilst optimālai teātra radošā personāla struktūrai, tāpēc profesionālie teātri ar grūtībām nodrošina aktieru nokomplektēšanu izrādēm.

Profesionālo un amatierteātru sadarbība kā jauns teātru attīstības virziens tiek apspriesta arī citās valstīs. Tiek runāts par amatierteātru piemērošanu sadarbībai, izmantojot apmācības programmas, ko vada profesionāli teātru speciālisti.

Latvijā ir vairākas iniciatīvas profesionālo un amatierteātru sadarbībā. Pētnieki ir informēti, ka Ingmārs Čaklais Dailes teātra Mazā zālē regulāri demonstrē savu amatieru izrādi, profesionālos un neprofesionālos māksliniekus savieno arī Kemerteātra izrādēs.

Jūrmalas bērnu teātris sniedz viesizrādes Jaunā Rīgas teātra mazajā zālē.

Pagaidām neviena no šīm iniciatīvām nesaņem valsts finansējumu, kaut gan profesionālo un amatierteātru sadarbība varētu būt viena no teātru veicināšanas programmām.

1.3. Teātru finansēšana

1.3.1. Teātru pamatdarbības finansēšana

Valsts un pašvaldību teātru budžetos galvenie ienākumu posteņi ir valsts dotācija, Kultūrkapitāla fonda piešķirumi, pašvaldību dotācija, ieņēmumi no biļetēm, ieņēmumi no citas darbības un ieņēmumi no telpu iznomāšanas (9., 10. tabulas).

Valsts dotācija teātriem 2000. gadā bija 1067.5 miljoni latu (6.1% no kopējā LR Kultūras ministrijas budžeta un 9.6% no budžeta programmas “Kultūra” finansējuma (8. tabula). Teātru finansējuma īpatsvars LR KM budžeta izdevumu struktūrā ir viens no zemākiem. Salīdzinājumam, mūzikas nozares finansējumam izlietoti 3 768.8 lati (21.6%), .

Valsts dotāciju apjoms gados mainās – gan pieaug, gan samazinās. Pēc apjoma lielākās dotācijas saņem Valmieras drāmas teātris, Latvijas Dailes teātris, Latvijas Nacionālais teātris Akadēmiskais Rīgas Krievu drāmas teātris un Liepājas teātris, mazākās Valsts leļļu teātris, Jaunais Rīgas teātris un Daugavpils teātris.

Zīmīgi, ka Liepājas teātris pēc pārveidošanas par pašvaldības uzņēmumu turpina saņemt valsts dotācijas (13% no kopējā dotāciju apjoma), neskatoties uz to, ka trīspušu līgums par sadarbību starp Latvijas Republikas Kultūras ministriju, Liepājas pilsētas domi un Liepājas pilsētas pašvaldības uzņēmumu BO "Liepājas teātris" paredz valsts dotāciju ne mazāk kā 5.8% no Latvijas teātriem paredzētā 1997. gada valsts budžeta bāzes finansējuma (1997. gadā Liepājas teātris saņēma 17% no kopējām valsts dotācijām teātriem).

Kultūrkapitāla fonda piešķirumi teātriem 2000. gadā bija 272 tūkstoši lati (8. tabula). KKF piešķirumu apjoms gados mainās. KKF finansējumu vissekmīgāk iegūst Jaunais Rīgas teātris.

Pašvaldību finansējumu saņem tikai daži teātri (9., 10. tabulas) – Latvijas Dailes teātris, Liepājas teātris, Valmieras Drāmas teātris un Daugavpils teātris.

Ieņēmumi no biļetēm veido būtisku teātru ieņēmumu daļu. 35% no visiem ieņēmumiem no biļetēm iegūst Latvijas Dailes teātris (9., 10. tabulas). Tas ir saprotams, jo Latvijas Dailes teātrim ir lielākais skatītāju vietu skaits zālēs un vislabākie apmeklētības rādītāji. Biļešu cenas Latvijas Dailes teātrī ir demokrātiskas, pieejamas vidējas labklājības līmeņa skatītājam.

Visi teātri iegūst ieņēmumus no citas darbības, tai skaitā teātra telpu iznomāšanas. Visvairāk – 38-39% no kopējiem šāda veida ieņēmumiem iegūst Latvijas Dailes teātris. Ieņēmumi no telpu izīrēšanas tiek ierēķināti teātra kopējā finansējumā.

Dāvinājumi un ziedojumi ir nelieli – 2000. gadā visos teātros kopā tie bija 75.4 tūkstoši latu, lielāko ziedojumu – 20 tūkstošus latu saņēmis Latvijas Dailes teātris.

Kaut gan Kultūras institūciju likums nosaka dažādu kārtību kultūras institūcijām un kultūras uzņēmumiem, praktiski teātru finansējuma struktūrā nav novērojamas atšķirības atkarībā no teātru darbības formas. Pēdējos gados Jaunā Rīgas teātra finansējumā ir lielāka KKF piešķiruma proporcija (2000. gadā 14.9%), bet tā izskaidrojama ar teātra darbības inovatīvo raksturu.

Valsts dotācijas daļa valsts un pašvaldību teātru budžeta struktūrā 1998. gadā bija vidēji 35% (vairumā ES valstu apmēram 40% (NP "Kultūra"), un tā samazinās (2000. gadā 34.2%).

Jūtams princips, ka valsts finansējuma īpatsvaru teātra budžetā tomēr nosaka īpašs teātra statuss. Tas ir lielāks reģionāliem teātriem (Valmieras teātrim 58.2%, Daugavpils teātrim 52.8%), Rīgas Krievu drāmas teātrim (40.1%), Jaunam Rīgas teātrim (40.0%), bet galvenokārt tas ir atkarīgs no teātra iespējām izmantot ēku papildus ieņēmumu gūšanai (Latvijas Dailes teātris). Dažu teātru finansējumā valsts īpatsvars ir neparasti zems (Latvijas Nacionālais teātris 29.3%, Valsts leļļu teātris 33.7%), kaut gan abi minētie teātri darbojas kultūras iestāžu statusā, kas paredz pilnu iestādes finansējumu no valsts budžeta.

Pašvaldību finansējuma īpatsvars teātru finansējumā ir neliels – tikai apmēram 5% no kopējā budžeta (Skandināvijā apmēram 40%), un tas nepieaug. Ieņēmumi no biļetēm un citi ieņēmumi veido apmēram 53.3% no teātru budžeta (ES valstīs vidēji 15-20%). Biļešu ieņēmumu īpatsvars teātru budžetā kopumā samazinās – 2000. gadā tas bija 43.2%. Biļešu ieņēmumu īpatsvars teātru budžetos mainās no 10.4% Daugavpils teātrī un 19.65% Valmieras teātri līdz 62.8% Latvijas Nacionālā teātrī un 56.2% Latvijas Dailes teātrī.

Citi pašu ieņēmumi ir ieņēmumi no telpu izīrēšanas dažādiem mērķiem vai teātros izveidotos citos darbības veidos (piemēram, ēdināšana vai mākslas priekšmetu tirgotava). Citu pašu ieņēmumu īpatsvars mainās no 3.4% Latvijas Nacionālā teātrī līdz 19.2% Rīgas Krievu drāmas teātrī.

Telpu iznomāšana nav raksturīga teātru darbība. Ir pamats uzskatīt, ka telpu izmantošana ieņēmumu gūšanai izkropļo teātru finansējumu struktūru Latvijā, salīdzinājumā ar citām valstīm, kur teātri šādus pakalpojumus nesniedz. Ja ieņēmumus no telpu izmantošanas pielīdzina valsts dotācijai (jo teātru telpas ir valsts īpašums), tad valsts līdzdalība teātru finansēšanā ir samērā augsta – 46.1% no kopējā finansējuma 2000. gadā (10. tabula).

8. tabula

Kultūras ministrijas un KKF budžeta sadalījums pa programmām 2000. gadā (Ls)

	KM	% no "KM kopā"		KKF*	KM + KKF	% no KM + KKF
KM kopā	17 418 629	100		2 129 988	19 548 617	
Programma "Kultūra" ***	11 114 538	63.8	% no progr. "Kultūra"	1 797 397	12 911 935	
Muzeju nozare un Muzeju valsts pārvalde	3 437 716	19.7	30.9	30 362	3 468 078	17.7
Bibliotēku nozare	1 411 067	8.1	12.7	32 097	1 443 164	7.4
Teātru nozare	1 067 575	6.1	9.6	272 016	1 339 591	6.9
Mūzikas un dejas nozare	3 768 803	21.6	33.9	299 237	4 068 040	20.8
Tradicionālās kultūras nozare; VTMC	139 983	0.8	1.3	253 924	393 907	2.0
Kultūras mantojuma nozare, VKPAI un kultūras piemin. glābšanas programma	614 593	3.5	5.5	260 520	875 113	4.5
Literatūras nozare	87 468	0.5	0.8	308 221	395 689	2.0
Vizuālās mākslas nozare	**			325 002	325 002	1.7
Kultūras pasākumi un programmas, radošās savienības, Eiropas kultūras mēnesis, UNESCO	587 333	3.4	5.3	16 018	603 351	3.1
Programma "Izglītība"	5 241 592	30.1	% no progr. "Izglītība"	34 934	5 276 526	27.0
Profesionālā izglītība	3 041 476	17.5	58.0		3 041 476	
Augstākā izglītība	1 769 050	10.2	33.8		1 769 050	
Profesionālās ievirzes interešu izglītības programmas	387 201	2.2	7.4		387 201	
Kultūrizglītības nozares pārvalde	43 865	0.3	0.8		43 865	
LMA ēkas daļas remonts	0	0.0			0	
Programma "Filmu nozare"	525 403	3.0	% no programm as "Filmu nozare"	297 657	823 060	4.2
Hronikālo īsfilmu uzņemšana	45 435	0.3	8.6		45 435	
Pilnmetrāžas spēlfilmu uzņemšana	230 700	1.3	43.9		230 700	
Filmu nozares pārvaldes iestāde, filmu uzņemšana un pasākumi	249 268	1.4	47.4		249 268	
Progr. "Kult. lietu pārv. un vadība"	478 596	2.7			478 596	
Centrālais aparāts	341 881	2.0			341 881	
Valsts kultūras inspektori	67 987	0.4			67 987	
Valsts nozīmes datu pārraides tīkls	39 128	0.2			39 128	
Līdzdalība ES programmā "Leonardo da Vinci"	9 900	0.1			9 900	
Siltināšanas projekta izstrāde Pasaules Bankas investīciju piesaistei	19 700	0.1			19 700	
Programma "Barikāžu desmitgades atzīmēšanas pasākumi"	58 500	0.3			58 500	

* KKF budžets bez finansējuma programmai "Mūža stipendijas", izmaksām KKF administrācijai un ārkārtas izmaksām

** Mākslas darbu valsts iepirkumu realizē valsts mākslas muzeji

*** KM un KKF budžets strukturēts atbilstoši Nac. progr. "Kultūra" apakšnozarēm

Avots: KM Finanšu un budžeta plānošanas nodaļas, Informācijas un analīzes nodaļas dati

9. tabula

Teātru ieņēmumi 1995 – 2002. gadā

	KOPĀ		Valsts dotācijas		KKF (spec. budžets 1997.g.)		Pašvaldības finansējums		Ieņēmumi no biļetēm		Citi pašu ieņēmumi		Dāvinājumi, ziedojumi		Prof. teātru atbalsta progr.		VIP		Pārējie ieņēmumi	
	Ls	%	Ls	%	Ls	%	Ls	%	Ls	%	Ls	%	Ls	%	Ls	%	Ls	%	Ls	%
1995 PAVISAM	1 870 617	100	849 304	100					805 525	100									215 788	100
Latvijas Dailes teātris	496 507	27	158 285	19					252 526	31									85 696	40
Latvijas Nacionālais teātris	464 222	25	139 222	16					311 900	39									13 100	6
Rīgas Krievu Drāmas teātris	263 382	14	116 432	14					111 182	14									35 768	17
Valmieras drāmas teātris	179 284	10	135 436	16					24 223	3									19 625	9
Valsts Liepājas teātris	171 922	9	122 742	14					40 204	5									8 976	4
Jaunais Rīgas teātris	111 991	6	71 669	8					27 858	3									12 464	6
Valsts leļļu teātris	102 912	6	41 702	5					30 838	4									30 372	14
Daugavpils teātris	80 397	4	63 816	8					6 794	1									9 787	5
1996 PAVISAM	2 187 677	100	871 154	100					958 384	100									358 139	100
Latvijas Dailes teātris	620 438	28	162 357	19					343 758	36									114 323	32
Latvijas Nacionālais teātris	512 766	23	142 804	16					354 452	37									15 510	4
Rīgas Krievu Drāmas teātris	282 086	13	119 427	14					123 801	13									38 858	11
Valmieras drāmas teātris	232 332	11	138 920	16					18 515	2									74 897	21
Valsts Liepājas teātris	175 784	8	125 900	14					39 684	4									10 200	3
Jaunais Rīgas teātris	132 567	6	73 513	8					32 473	3									26 581	7
Valsts leļļu teātris	117 358	5	42 775	5					34 887	4									39 696	11
Daugavpils teātris	114 346	5	65 458	8					10 814	1									38 074	11
1997 PAVISAM	2 662 997	100	1066 988	100	199 211	100			913 172	100	354 104	100	91 254	100					38 268	100
Latvijas Dailes teātris	603 457	23	170 157	16	19 800	10			296 474	32	98 959	28	18 067	20						
Latvijas Nacionālais teātris	673 789	25	142 804	13	126 571	64			330 997	36	27 596	8	42 664	47					3 157	8
Valmieras drāmas teātris	347 959	13	197 472	19	10 000	5			39 189	4	98 948	28							2 350	6
Rīgas Krievu Drāmas teātris	341 186	13	134 535	13	14 720	7			122 082	13	52 020	15	16 068	18					1 761	5
Valsts Liepājas teātris	242 092	9	177 607	17					40 394	4	24 091	7								
Jaunais Rīgas teātris	159 208	6	97 459	9	2 120	1			28 621	3	26 221	7	4 787	5						
Daugavpils teātris	184 793	7	102 179	10	26 000	13			16 600	2	2 246	1	6 768	7					31 000	81
Valsts leļļu teātris	110 513	4	44 775	4					38 815	4	24 023	7	2 900	3						

	KOPĀ		Valsts dotācijas		KKF (spec. budžets 1997.g.)		Pašvaldības finansējums		Ieņēmumi no biļetēm		Citi pašu ieņēmumi		Dāvinājumi, ziedojumi		Prof. teātru atbalsta progr.		VIP		Pārējie ieņēmumi	
	Ls	%	Ls	%	Ls	%	Ls	%	Ls	%	Ls	%	Ls	%	Ls	%	Ls	%	Ls	%
1998 PAVISAM	2 728 505	100	968 242	100	25 034	100	132 423	100	964 762	100	488 310	100	149 734	100						
Latvijas Nacionālais teātris	523 696	19	157 824	16	1 800	7			327 486	34	10 813	2	25 773	17						
Latvijas Dailes teātris	730 182	27	170 486	18	2 402	10			367 536	38	162 805	33	26 953	18						
Rīgas Krievu Drāmas teātris	383 792	14	141 511	15	4 500	18			82 902	9	123 643	25	31 236	21						
Jaunais Rīgas teātris	194 191	7	80 136	8	6 000	24			29 385	3	28 762	6	49 908	33						
Valsts leļļu teātris	115 607	4	47 106	5	1 500	6			42 698	4	21 843	4	2 460	2						
Liepājas teātris	263 757	10	129 677	13	2 160	9	88 923	67	30 408	3	12 415	3	174	0						
Valmieras drāmas teātris	359 820	13	169 388	17	6 672	27	8 500	6	70 447	7	91 883	19	12 930	9						
Daugavpils teātris	157 460	6	72 114	7			35 000	26	13 900	1	36 146	7	300	0						
1999 PAVISAM	2 958 307	100	1103 917	100	50 982	100	80 203	100	1 170 302	100	333 006	100	143 077	100	76 820	100				
Latvijas Nacionālais teātris	611 054	21	188 955	17	8 200	16			350 565	30	15 433	5	17 970	13	29 931	39				
Latvijas Dailes teātris	846 497	29	195 445	18	4 800	9	3 461	4	461 757	39	126 397	38	31 637	22	23 000	30				
Rīgas Krievu Drāmas teātris	313 087	11	138 917	13					105 712	9	50 534	15	4 868	3	13 056	17				
Jaunais Rīgas teātris	181 326	6	89 546	8					43 122	4	22 480	7	25 345	18	833	1				
Valsts leļļu teātris	146 289	5	58 206	5					42 498	4	20 903	6	14 682	10	10 000	13				
Liepājas teātris	350 481	12	136 677	12	14 440	28	76 742	96	92 330	8	18 310	5	11 982	8						
Valmieras drāmas teātris	373 583	13	212 557	19	23 542	46			58 584	5	77 307	23	1 593	1						
Daugavpils teātris	135 990	5	83 614	8					15 734	1	1 642	0	35 000	24						
2000 PAVISAM	3 111 615	100	1065 575	100	105 280	100	148 612	100	1 345 433	100	371 296	100	75 419	100						
Latvijas Nacionālais teātris	564 804	18	165 533	16	14 701	14			354 892	26	19 055	5	10 623	14						
Latvijas Dailes teātris	845 292	27	189 857	18	10 900	10	5 000	3	475 008	35	144 459	39	20 068	27						
Rīgas Krievu Drāmas teātris	404 899	13	162 397	15	4 280	4			149 517	11	77 505	21	11 200	15						
Jaunais Rīgas teātris	239 946	8	95 915	9	35 665	34			70 937	5	24 965	7	12 464	17						
Valsts leļļu teātris	149 805	5	50 439	5	5 700	5			54 012	4	25 091	7	14 563	19						
Liepājas teātris	432 891	14	133 567	13	15 018	14	99 062	67	162 210	12	17 438	5	5 596	7						
Valmieras drāmas teātris	323 749	10	188 557	18	13 216	13	550	0	63 192	5	57 329	15	905	1						
Daugavpils teātris	150 229	5	79 310	7	5 800	6	44 000	30	15 665	1	5 454	1								

	KOPĀ		Valsts dotācijas		KKF (spec. budžets 1997.g.)		Pašvaldības finansējums		Ieņēmumi no biļetēm		Citi pašu ieņēmumi		Dāvinājumi, ziedojumi		Prof. teātru atbalsta progr.		VIP		Pārējie ieņēmumi	
	Ls	%	Ls	%	Ls	%	Ls	%	Ls	%	Ls	%	Ls	%	Ls	%	Ls	%	Ls	%
2001 plāns PAVISAM	2 931 578	100	1033 275	100	56 000	100	171 833	100	1 211 419	100	357 051	100	22 000	100			80 000	100		
Latvijas Nacionālais teātris	489 824	17	157 824	15					306 000	25	13 000	4	13 000	59						
Latvijas Dailes teātris	850 000	29	174 000	17			46 000	27	467 000	39	163 000	46								
Rīgas Krievu Drāmas teātris	371 730	13	177 830	17					149 500	12	44 400	12								
Jaunais Rīgas teātris	219 281	7	87 281	8	36 000	64			71 000	6	25 000	7								
Valsts leļļu teātris	140 919	5	47 796	5	5 000	9			57 623	5	22 500	6	8 000	36						
Liepājas teātris	308 000	11	134 216	13			80 333	47	85 000	7	8 451	2								
Valmieras drāmas teātris	400 477	14	162 557	16	15 000	27	3 500	2	63 000	5	75 420	21	1 000	5			80 000	100		
Daugavpils teātris	131 800	4	72 224	7			42 000	24	12 296	1	5 280	1								
KM nesadalītā dotāc.	19 547		19 547	2																
2002 projekts PAVISAM	2 938 203	100	1075 358	100	56 500	100	192 645	100	1 248 400	100	351 300	100	14 000	100						
Latvijas Nacionālais teātris	489 824	17	157 824	15					306 000	25	13 000	4	13 000	93						
Latvijas Dailes teātris	855 830	29	169 830	16			56 000	29	467 000	37	163 000	46								
Rīgas Krievu Drāmas teātris	326 830	11	124 330	12					157 000	13	45 500	13								
Jaunais Rīgas teātris	214 581	7	79 281	7	36 000	64			80 000	6	19 300	5								
Valsts leļļu teātris	142 706	5	46 206	4	6 000	11	8 000	4	60 000	5	22 500	6								
Liepājas teātris	323 961	11	134 216	12			83 145	43	96 600	8	10 000	3								
Valmieras drāmas teātris	452 557	15	291 557	27	14 500	26	3 500	2	70 000	6	72 000	20	1 000	7						
Daugavpils teātris	131 914	4	72 114	7			42 000	22	11 800	1	6 000	2								

Avots: LR Kultūras ministrijas Informācijas un analīzes nodaļas dati

10. tabula

Teātru ieņēmumu struktūra 1995-2002

	Valsts dotācijas	KKF	Pašvaldības finansējums	Ieņēmumi no biļetēm	Citi pašu ieņēmumi	Dāvinājumi, ziedojumi	Prof. teātru atbalsta programma	VIP	Pārējie ieņēmumi	KOPĀ
TEĀTROS PAVISAM (Ls)										
1995*	849 304			805 525					215 788	1 870 617
1996	871 154			958 384					358 139	2 187 677
1997	1 066 988			913 172					682 837	2 662 997
1998	968 242	25 034	132 423	964 762	488 310	149 734				2 728 505
1999	1 103 917	50 982	80 203	1 170 302	333 006	143 077	76 820			2 958 307
2000	1 065 575	105 280	148 612	1 345 433	371 296	75 419				3 111 615
2001 plāns	1 033 275	56 000	171 833	1 211 419	357 051	22 000		80 000		2 931 578
t.sk. KM nesadalītā dotāc.	19 547									
2002 projekts										
%										
1995	45.4			43.1					11.5	100
1996	39.8			43.8					16.4	100
1997	40.1			34.3					25.6	100
1998	35.5	0.9	4.9	35.4	17.9	5.5				100
1999	37.3	1.7	2.7	39.6	11.3	4.8	2.6			100
2000	34.2	3.4	4.8	43.2	11.9	2.4				100
2001 plāns	35.2	1.9	5.9	41.3	12.2	0.8		2.7		100
Daugavpils teātris										
Ls										
1995	63 816			6 794					9 787	80 397
1996	65 458			10 814					38 074	114 346
1997	102 179	26 000		16 600	2 246	6 768			31 000	184 793
1998	72 114		35 000	13 900	36 146	300				157 460
1999	83 614			15 734	1 642	35 000				135 990
2000	79 310	5 800	44 000	15 665	5 454					150 229
2001 plāns	72 224		42 000	12 296	5 280					131 800
2002 projekts	72 114		42 000	11 800	6 000					131 914

	Valsts dotācijas	KKF	Pašvaldības finansējums	Ieņēmumi no biļetēm	Citi pašu ieņēmumi	Dāvinājumi, ziedojumi	Prof. teātru atbalsta programma	VIP	Pārējie ieņēmumi	KOPĀ
%										
1995	79.4			8.5					12.2	100
1996	57.2			9.5					33.3	100
1997	55.3	14.1		9.0	1.2	3.7			16.8	100
1998	45.8		22.2	8.8	23.0	0.2				100
1999	61.5			11.6	1.2	25.7				100
2000	52.8	3.9	29.3	10.4	3.6					100
2001 plāns	54.8		31.9	9.3	4.0					100
Jaunais Rīgas teātris										
Ls										
1995	71 669			27 858					12 464	111 991
1996	73 513			32 473					26 581	132 567
1997	97 459	2 120		28 621	26 221	4 787				159 208
1998	80 136	6 000		29 385	28 762	49 908				194 191
1999	89 546			43 122	22 480	25 345	833			181 326
2000	95 915	35 665		70 937	24 965	12 464				239 946
2001 plāns	87 281	36 000		71 000	25 000					219 281
2002 projekts	79 281	36 000		80 000	19 300					214 581
%										
1995	64.0			24.9					11.1	100
1996	55.5			24.5					20.1	100
1997	61.2	1.3		18.0	16.5	3.0				100
1998	41.3	3.1		15.1	14.8	25.7				100
1999	49.4			23.8	12.4	14.0	0.5			100
2000	40.0	14.9		29.6	10.4	5.2				100
2001 plāns	39.8	16.4		32.4	11.4					100

	Valsts dotācijas	KKF	Pašvaldības finansējums	Ieņēmumi no biļetēm	Citi pašu ieņēmumi	Dāvinājumi, ziedojumi	Prof. teātru atbalsta programma	VIP	Pārējie ieņēmumi	KOPĀ
Latvijas Dailes teātris										
Ls										
1995	158 285			252 526					85 696	496 507
1996	162 357			343 758					114 323	620 438
1997	170 157	19 800		296 474	98 959	18 067				603 457
1998	170 486	2 402		367 536	162 805	26 953				730 182
1999	195 445	4 800	3 461	461 757	126 397	31 637	23 000			846 497
2000	189 857	10 900	5 000	475 008	144 459	20 068				845 292
2001 plāns	174 000		46 000	467 000	163 000					850 000
2002 projekts	169 830		56 000	467 000	163 000					855 830
%										
1995	31.9			50.9					17.3	100
1996	26.2			55.4					18.4	100
1997	28.2	3.3		49.1	16.4	3.0				100
1998	23.3	0.3		50.3	22.3	3.7				100
1999	23.1	0.6	0.4	54.5	14.9	3.7	2.7			100
2000	22.5	1.3	0.6	56.2	17.1	2.4				100
2001 plāns	20.5		5.4	54.9	19.2					100
Latvijas Nacionālais teātris										
Ls										
1995	139 222			311 900					13 100	464 222
1996	142 804			354 452					15 510	512 766
1997	142 804	126 571		330 997	27 596	42 664			3 157	673 789
1998	157 824	1 800		327 486	10 813	25 773				523 696
1999	188 955	8 200		350 565	15 433	17 970	29 931			611 054
2000	165 533	14 701		354 892	19 055	10 623				564 804
2001 plāns	157 824			306 000	13 000	13 000				489 824
2002 projekts	157 824			306 000	13 000	13 000				489 824

	Valsts dotācijas	KKF	Pašvaldības finansējums	Ieņēmumi no biļetēm	Citi pašu ieņēmumi	Dāvinājumi, ziedojumi	Prof. teātru atbalsta programma	VIP	Pārējie ieņēmumi	KOPĀ
%										
1995	30.0			67.2					2.8	100
1996	27.8			69.1					3.0	100
1997	21.2	18.8		49.1	4.1	6.3			0.5	100
1998	30.1	0.3		62.5	2.1	4.9				100
1999	30.9	1.3		57.4	2.5	2.9	4.9			100
2000	29.3	2.6		62.8	3.4	1.9				100
2001 plāns	32.2			62.5	2.7	2.7				100
Liepājas teātris										
Ls										
1995	122 742			40 204					8 976	171 922
1996	125 900			39 684					10 200	175 784
1997	177 607			40 394	24 091					242 092
1998	129 677	2 160	88 923	30 408	12 415	174				263 757
1999	136 677	14 440	76 742	92 330	18 310	11 982				350 481
2000	133 567	15 018	99 062	162 210	17 438	5 596				432 891
2001 plāns	134 216		80 333	85 000	8 451					308 000
2002 projekts	134 216		83 145	96 600	10 000					323 961
%										
1995	71.4			23.4					5.2	100
1996	71.6			22.6					5.8	100
1997	73.4			16.7	10.0					100
1998	49.2	0.8	33.7	11.5	4.7	0.1				100
1999	39.0	4.1	21.9	26.3	5.2	3.4				100
2000	30.9	3.5	22.9	37.5	4.0	1.3				100
2001 plāns	43.6		26.1	27.6	2.7					100

	Valsts dotācijas	KKF	Pašvaldības finansējums	Ieņēmumi no biļetēm	Citi pašu ieņēmumi	Dāvinājumi, ziedojumi	Prof. teātru atbalsta programma	VIP	Pārējie ieņēmumi	KOPĀ
Rīgas Krievu Drāmas teātris										
Ls										
1995	116 432			111 182					35 768	263 382
1996	119 427			123 801					38 858	282 086
1997	134 535	14 720		122 082	52 020	16 068			1 761	341 186
1998	141 511	4 500		82 902	123 643	31 236				383 792
1999	138 917			105 712	50 534	4 868	13 056			313 087
2000	162 397	4 280		149 517	77 505	11 200				404 899
2001 plāns	177 830			149 500	44 400					371 730
2002 projekts	124 330			157 000	45 500					326 830
%										
1995	44.2			42.2					13.6	100
1996	42.3			43.9					13.8	100
1997	39.4	4.3		35.8	15.2	4.7			0.5	100
1998	36.9	1.2		21.6	32.2	8.1				100
1999	44.4			33.8	16.1	1.6	4.2			100
2000	40.1	1.1		36.9	19.1	2.8				100
2001 plāns	47.8			40.2	11.9					100
Valmieras drāmas teātris										
Ls										
1995	135 436			24 223					19 625	179 284
1996	138 920			18 515					74 897	232 332
1997	197 472	10 000		39 189	98 948				2 350	347 959
1998	169 388	6 672	8 500	70 447	91 883	12 930				359 820
1999	212 557	23 542		58 584	77 307	1 593				373 583
2000	188 557	13 216	550	63 192	57 329	905				323 749
2001 plāns	162 557	15 000	3 500	63 000	75 420	1 000		80 000		400 477
2002 projekts	291 557	14 500	3 500	70 000	72 000	1 000				452 557

	Valsts dotācijas	KKF	Pašvaldības finansējums	Ieņēmumi no biļetēm	Citi pašu ieņēmumi	Dāvinājumi, ziedojumi	Prof. teātru atbalsta programma	VIP	Pārējie ieņēmumi	KOPĀ
%										
1995	75.5			13.5					10.9	100
1996	59.8			8.0					32.2	100
1997	56.8	2.9		11.3	28.4				0.7	100
1998	47.1	1.9	2.4	19.6	25.5	3.6				100
1999	56.9	6.3		15.7	20.7	0.4				100
2000	58.2	4.1	0.2	19.5	17.7	0.3				100
2001 plāns	40.6	3.7	0.9	15.7	18.8	0.2		20.0		100
Valsts leļļu teātris										
Ls										
1995	41 702			30 838					30 372	102 912
1996	42 775			34 887					39 696	117 358
1997	44 775			38 815	24 023	2 900				110 513
1998	47 106	1 500		42 698	21 843	2 460				115 607
1999	58 206			42 498	20 903	14 682	10 000			146 289
2000	50 439	5 700		54 012	25 091	14 563				149 805
2001 plāns	47 796	5 000		57 623	22 500	8 000				140 919
2002 projekts	46 206	6 000	8 000	60 000	22 500					142 706
%										
1995	40.5			30.0					29.5	100
1996	36.4			29.7					33.8	100
1997	40.5			35.1	21.7	2.6				100
1998	40.7	1.3		36.9	18.9	2.1				100
1999	39.8			29.1	14.3	10.0	6.8			100
2000	33.7	3.8		36.1	16.7	9.7				100
2001 plāns	33.9	3.5		40.9	16.0	5.7				100

* 1995.g. bez Muzikālā teātra (kurš toreiz vēl bija)

Avots: LR Kultūras ministrijas Informācijas un analīzes nodaļas dati

Teātriem nav vienādas iespējas iznomāt teātru telpas, un dažkārt arī nav vajadzība to darīt. Raksturīgi, ka ieņēmumus no telpu iznomāšanas gūst arī tie teātri, kuru ēkas pieder citam īpašniekam, piemēram, Latvijas Nacionālais teātris, Valsts Leļļu teātris, Daugavpils teātris. Ieņēmumi no šādu telpu iznomāšanas, izņemot teātru zāļu iznomāšanu viesizrādēm un specifiskas aparatūras iznomāšanu, pēc būtības piederētu ēkas īpašniekam, bet tie var piederēt arī teātrim, ja īpašnieks tam piekrīt. Lielāki ieņēmumi no telpu iznomāšanas rosina samazināt valsts dotāciju (piemēram, Latvijas Dailes teātra īpatsvars valsts dotāciju sadalē pakāpeniski samazinās). Kā liecina tālākā analīze, šāda prakse būtiski ietekmē iespējas pielietot valsts dotāciju izvietojumā objektīvus kritērijus.

Kultūrkapitāla fonda piešķirumi veido nelielu daļu teātru budžetos vidēji 3.4%, atsevišķos teātros mainās no 1.3% Latvijas Dailes teātrī līdz 14.9% Jaunā Rīgas teātrī.

Teātru personāla atalgojums ir zems.

Novecojušo tehnoloģiju dēļ teātros ir nesamērīgi liels tehnisko darbinieku īpatsvars.

Teātru finansēšanā pašlaik galvenais kritērijs ir pieejamais kopējais finansējuma apjoms, teātru pierādītās vajadzības un finansējuma apjoms iepriekšējos gados. Teātru finansējumu nosaka LR Kultūras ministrijas Finanšu departamenta speciālisti. Teātru sabiedriskās organizācijās teātru finansējums un tā saistība ar teātru nozares attīstības prioritātēm netiek apspriests. Valsts nefinansē teātru starptautisko darbību.

1.3.2. Citas finansēšanas iespējas

Kultūrkapitāla fonda piešķirumi nodrošina daļu profesionālo teātru jauniestudējumu programmām nepieciešamo līdzekļu, teātra profesionāļu studijas un stažēšanos ārvalstīs, teātru līdzdalību starptautiskos pasākumos, festivālu norisi Latvijā. Fonda līdzekļi konkursa kārtībā ir pieejami jebkuram pretendenta, neatkarīgi no tā dibinājuma un juridiskā statusa. Tomēr privātiem teātriem ir grūti konkurēt ar valsts un pašvaldību teātriem (NP "Kultūra").

Teātri var saņemt finansējumu arī no Latvijas Kultūras fonda, Sorosa Fonda – Latvija, Jaunrades fonda. Ir nodibināti fondi atsevišķu teātru atbalstam (Rīgas Krievu drāmas teātra garantābsabiedrība).

1.4. Teātru darbības salīdzinošs raksturojums

Neskatoties uz finansējuma daudzveidību, teātru finansējums ir pieticīgs. Teātru darbinieku darba apmaksa ir zema (12. tabula).

Jāņem vērā, ka aktieru darba samaksu nevar vērtēt pēc viena teātra rādītājiem, jo aktieri strādā vairākos teātros (tai skaitā privātos, kas šajā statistikā nav iekļauti) un katrā no tiem saņem algu. Taču fakts, ka aktieri papildus darbam teātros piekrīt strādāt reklāmas pasākumos, izsolēs un citās darbībās, liecina par to, ka darbs teātrī nespēj konkurēt darba tirgū.

Arī pārējie teātru darbības rādītāji ir ļoti atšķirīgi (13., 14 tabulas).

1.4.1. Profesionālās darbības formas

Visus Latvijas valsts un pašvaldības teātrus uzskata par repertuāra teātriem, tas ir, teātriem, kuriem ir pastāvīgs mākslinieciskais personāls (trupa), sava skatuve (galvenā pazīme) un repertuārā vairāki iestudējumi vienlaicīgi. Patiešām visiem valsts un pašvaldību teātriem ir pastāvīgas profesionālas trupas, kuras darbojas kā stacionāras repertuāra vienības, un ļoti liels jauniestudējumu un spēlējamo izrāžu skaits. Rīgas teātri sniedz izrādes katru dienu, bet ārpus Rīgas – vairākas reizes nedēļā.

Neatkarīgie teātri (privātie teātri) darbojas pēc jaukta principa, tomēr vairāk pēc trupas teātra darbības principa. Trupas teātri raksturo viens iestudējums repertuārā, kuram parasti tiek

angažēta oriģināla izpildītāju komanda. Neatkarīgajiem teātriem parasti ir neliela trupa, un izrādēm tie ielūdz aktierus no valsts un pašvaldību teātriem.

Gan valsts, gan privātajos teātros arvien populārāka kļūst viesaktieru izmantošana, jo teātriem nav viegli uzturēt pietiekoši lielus atbilstošas struktūras pastāvīgus aktieru štatus. Savukārt ar mazu trupu ir grūti nodrošināt lielu jauniestudējumu skaitu un ikdienas izrādes.

Tas nozīmē, ka arī Latvijā repertuāru teātru darbībā rodas problēmas, un ir iespējams, ka vismaz daži no tiem kļūst par trupu teātriem, turpretī dažas ierastās teātru vietas – par brīvām skatuvēm. Repertuāru teātru problēmas tiek plaši diskutētas arī citās valstīs. Kopīgais secinājums ir, ka repertuāru teātri neatbilst mūsdienu ekonomiskajai situācijai, tie nonāk ekonomiskās grūtībās un tos cenšas pārveidot citās darbības formās. Galvenās, ekonomiski labi saprotamas, repertuāru problēmas ir:

- skatītāju skaita samazināšanās un finansu apstākļu pasliktināšanās,
- finansējumam neatbilstošas darba un algas garantijas aktieriem, kas neļauj pielāgoties finansējuma izmaiņām,

11. tabula

Štata darbinieku skaits un darba samaksa LR Kultūras ministrijas pārraudzībā esošos teātros*

		1996	1997	1998	1999	2000
Kopējais štata darbinieku skaits		...	...	1512	1446	1474
Administrācija	darbinieku skaits	...	...	92	100	101
	bruto darba samaksa, tūkst Ls	...	...	...	105.5	119.5
	vidējā darba samaksa mēnesī, Ls	...	...	...	87.9	98.5
Mākslinieciski vadošais personāls	darbinieku skaits	...	...	87	100	103
	bruto darba samaksa, tūkst Ls	...	...	...	107.5	136.4
	vidējā darba samaksa mēnesī, Ls	...	...	...	89.6	110.3
Aktieri	darbinieku skaits	...	...	491	467	473
	bruto darba samaksa, tūkst Ls	...	...	...	410.8	459.4
	vidējā darba samaksa mēnesī, Ls	...	...	...	73.3	80.9
Tehniski apkalpojošais personāls	darbinieku skaits	...	...	842	779	797
	bruto darba samaksa, tūkst Ls	...	...	...	429.0	446.0
	vidējā darba samaksa mēnesī, Ls	...	...	...	45.9	46.6
Kopā bruto darba samaksa teātros, tūkst Ls					1052.9	1161.3

* Latvijas Nacionālais teātris, Dailes teātris, Valmieras drāmas teātris, Leļļu teātris, Nacionālā opera, Jaunais Rīgas teātris, Liepājas teātris, Daugavpils teātris, Krievu drāmas teātris

Avots: LR Centrālā statistikas pārvaldes nepublicētie dati

- maksājot visiem, teātri zaudē konkurētspēju darba tirgū un labākie aktieri aiziet no teātriem,

- tradicionālā skatuve ir piemērota tikai viena veida izrādēm, kas neļauj attīstīties inovatīvām idejām (tas izskaidro, kāpēc mazās, savdabīgi iekārtotās un viegli transformējamās zālēs spēlētās izrādēs skatītāju ir vairāk),
- zāļu nesaderības dēļ mazie teātri nevar spēlēt uz amatierteātru skatuves.

Sastopams pat uzskats, ka repertuāru teātri nav dzīvotspējīgi.

Galvenie apspriežamie jautājumi un priekšlikumi ir šādi:

- repertuāra teātru pārveido par projektu teātriem (Čehija, Bulgārija),
- apvieno repertuāra teātrus un brīvā teātra skatuves darbības principus (eksperimentālais teātris uz Saremā salas Igaunijā),
- repertuāra teātrus transformē par viesizrāžu teātriem ar nelielu savu trupu (Lietuvā),
- repertuāra teātrī izrādes sagatavi viesrežisors, nospēlē pirmizrādi un pēc tam ar visu izrādi pāriet uz citu teātri,
- repertuāra teātrus pārveido par multifunkcionāliem kultūras centriem, kuros darbojas arī teātris,
- repertuāra teātris paliek nemainīgā formā, bet tam blakus veidojas viesizrāžu teātris (šāds modelis ir valstīs, kur teātris darbojas kā valsts iestāde, un teātrus liedz pārveidot strādājošiem dotās garantijas) (Maskava),
- par labu ir atzīts modelis, kad daži no teātriem (mazā valstī 2-3) darbojas kā repertuāra teātri, bet pārējie citās, inovatīvākās formās,
- pastāv uzskats, ka mazās pilsētā repertuāra teātris ir vienīgā izeja, tomēr, piemēram, Latvijā mazākās pilsētās (par Liepājā) repertuāra teātra uzturēšana maksā ļoti dārgi,
- ir arī piemēri, ka repertuāra teātri darbojas bez problēmām, tomēr tā notiek valstīs, kur teātru finansējums ir ļoti labs (Stokholma),
- repertuāra teātrī spēlē tikai ļoti labas lugas (šādu praksi piekopj daži Latvijas teātri), bet tad tas vairs nav īsts repertuāra teātris,
- repertuāru teātris, cīnoties pēc skatītāja, “bulvarizējas” (Budapeštā),
- aizstāvojot repertuāru teātri, izskan viedoklis, ka tieši šāds teātris nepieciešams aktieru jaunradei – aktieriem vajag dažādību.

Vērā ņemama atziņa ir, ka jaunas teātru formas parādās arī tur, kur tās nav ne gaidītas, ne vēlamas (piemēram, Beļģijā, Krievijā, Lietuvā).

Lai precīzāk sadalītu finansu atbildību par teātru finansēšanu starp valsti, pašvaldībām un uzņēmējiem, ārvalstīs atdala izrādes veidošanas procesu no izrāžu rādīšanas, izplatīšanas procesa. Interesantākais piemērs ir Nīderlande, kur (1) nav valsts teātru, (2) izrādes veidošanas procesu finansē valsts, un (3) izrādes rādīšanu, izplatīšanu finansē kopēji valsts un skatītājs. Pašvaldības uztur skatuves, pie kam, skatuvju skaits ir lielāks nekā teātru skaits.

Pētījuma laikā iegūtie novērojumi vedina domāt, ka Latvijā repertuāru teātru pārveidošanas process jau ir sācies, un tiek veikti eksperimenti. No ekonomista skatu punkta efektīvākais nākotnes modelis būtu jaukts – ar 2-3 valsts finansētiem repertuāra teātriem un privātiem teātriem, kas veidoti pēc Nīderlandes modeļa, kad izrādes sagatavošanu finansē valsts, bet skatuves uztur pašvaldības.

12. tabula

Teātru darbību raksturojošie rādītāji dinamikā

Teātri	Gads	Izrāžu skaits	Skatītāju skaits	Teātru izmaksas uz 1 skatītāju (Ls)	Valsts dotācija uz 1 skatītāju (Ls)	Biļešu vidējā cena teātra telpās (Ls)	Izdevumi (Ls)
PAVISAM	1996	2 401	598 798	3.88	1.45	1.60	2 325 498
	1997	2 443	580 336	4.50	1.84	1.53	2 612 910
	1998	2 420	559 392	4.79	1.73	1.72	2 680 093
	1999	2 266	613 483	4.13	1.80	1.91	2 535 008
	2000	2 287	643 467	4.80	1.66	2.11	3 090 732
Latvijas Nacionālais teātris	1996	473	200 576	2.49	0.71	1.77	499 940
	1997	449	173 542	3.44	0.82	1.90	596 164
	1998	477	154 400	3.43	1.02	2.11	529 585
	1999	442	162 484	3.41	1.16	2.16	553 332
	2000	451	158 105	3.69	1.05	2.44	584 038
Latvijas Dailes teātris	1996	372	164 106	3.72	0.99	2.10	611 285
	1997	451	164 203	3.88	1.04	1.80	637 261
	1998	394	164 516	4.54	1.04	2.23	747 523
	1999	393	205 601	3.48	0.95	2.25	714 967
	2000	369	205 301	3.95	0.92	2.32	811 640
Rīgas Krievu Drāmas teātris	1996	256	81 434	4.06	1.47	1.47	330 557
	1997	228	65 305	5.22	2.06	1.62	340 804
	1998	213	56 817	6.83	2.49	1.77	387 874
	1999	205	57 997	5.09	2.40	1.82	295 253
	2000	205	66 388	5.68	2.45	2.25	377 047
Jaunais Rīgas teātris	1996	208	21 618	7.06	3.40	1.29	152 586
	1997	205	18 235	8.84	5.34	1.39	161 172
	1998	212	23 203	7.66	3.45	1.27	177 650
	1999	199	26 133	6.39	3.43	1.75	166 905
	2000	214	35 288	6.25	2.72	1.96	220 442
Valsts leļļu teātris	1996	475	58 723	1.95	0.73	0.70	114 229
	1997	471	57 701	1.92	0.78	0.78	110 513
	1998	526	62 946	1.93	0.75	0.90	121 254
	1999	493	52 047	2.25	1.12	1.11	117 065
	2000	525	58 394	2.66	0.86	0.89	155 586
Liepājas teātris	1996	239	38 511	6.39	3.27	1.02	245 901
	1997	235	38 631	6.18	4.60	1.04	238 664
	1998	136	24 413	9.46	5.31	1.21	230 960
	1999	118	38 116	6.37	3.59	2.09	242 687
	2000	138	50 470	9.08	2.65	2.62	458 392
Valmieras drāmas teātris	1996	268	18 648	13.31	7.45	1.01	248 242
	1997	265	37 910	9.04	5.21	1.08	342 725
	1998	290	48 572	7.45	3.49	1.48	362 069
	1999	242	43 363	7.92	4.90	1.42	343 509
	2000	243	45 251	7.31	4.17	1.51	330 875
Daugavpils teātris	1996	110	15 182	8.09	4.31	0.72	122 758
	1997	139	24 809	7.48	4.12	0.63	185 607
	1998	172	24 525	5.02	2.94	0.56	123 178
	1999	174	27 742	3.65	3.01	0.55	101 290
	2000	142	24 270	6.29	3.27	0.55	152 712

13. tabula

Teātru darbība 2000

Teātri	Skatītāju skaits (tūkst.)	Dotācija (Ls)	Krēsla izmaksa (Ls)	Ieņēmumi par biļetēm (Ls)	Štata aktieru skaits	Štata aktiera nopelnītais (Ls)	Dotācijas lielums uz 1 aktieri	Teātru izmaksas uz 1 skatīt. (Ls)	Biļešu vidējā cena teātra telpās (Ls)	Izdevumi (Ls)	Izrāžu skaits
Kopā	643.6	1 065 575	1.7	1 345 433	204	6 595	5 223	4.80	1.58	3 091 095	2 287
Latvijas Nacionālais teātris	158.1	165 533	1.0	354 892	40	8 872	4 138	3.69	2.44	584 038	451
Latvijas Dailes teātris	205.3	189 857	0.9	475 008	36	13 195	5 274	3.95	2.32	811 640	369
Rīgas Krievu Drāmas teātris	66.4	162 397	2.4	149 517	32	4 672	5 075	5.68	2.25	377 407	205
Jaunais Rīgas teātris	35.3	95 915	2.7	70 937	16	4 434	5 995	6.24	1.96	220 442	214
Valsts leļļu teātris	58.4	50 439	0.9	54 012	19	2 843	2 655	2.66	0.89	155 589	525
Liepājas teātris	50.5	133 567	2.6	162 210	22	7 373	6 071	9.08	2.62	458 392	138
Valmieras drāmas teātris	45.3	188 557	4.2	63 192	23	2 747	8 198	7.30	1.51	330 875	243
Daugavpils teātris	24.3	79 310	3.3	15 665	16	979	4 957	6.28	0.55	152 712	142

Avots: LR Kultūras ministrijas Informācijas un analīzes nodaļas dati

14. tabula

Teātru finanšu un darbības rādītāji 2000.g. (Ls)

	Izdevumi kapitāl-ieguldījumiem – kopā	Ieņēmumu pārsniegums pār izdevumiem (+) vai deficīts (-)	Naudas līdzekļu atlikums gada sākumā	Naudas līdzekļu atlikums gada beigās	Štata vienību skaits
Daugavpils teātris	3 316	-2 483	760	-1 723	76
Valmieras drāmas teātris	37 058	-7 126	8 686	10 595	95
Jaunais Rīgas teātris	14 762	+19 504	7 415	26 919	80
Valsts Leļļu teātris	3 030	-5 784	9 978	4 194	66.5
Liepājas teātris	27 707	-25 501	42 888	17 387	78
Rīgas Akadēmiskais Krievu drāmas teātris	32 997	+27 492	917	6 283	124
Latvijas Nacionālais teātris	26 194	-19 234	44 208	24 974	183
Latvijas Dailes teātris	28 662	+33 652	99 579	133 231	229
KOPĀ	173 726	+20 520	214 431	221 860	932

Avots: LR Kultūras ministrijas Informācijas un analīzes nodaļas dati

1.4.2. Izrāžu skaits un apmeklētība

Izrāžu skaits profesionālajos teātros kopš 1990. gada ir nepārtraukti samazinājies, neliels pieaugums atzīmēts 1995. gadā un 2000. gadā. 2000. gadā teātra telpās un izbraukumos sniegtas 2287 izrādes, par potenciālu varētu uzskatīt 3500 izrādes gadā (1990. gada rādītājs).

Teātrus 2000. gadā apmeklēja 643.5 tūkstoši skatītāju (teātru telpās un izbraukuma izrādēs) par potenciālu varētu uzskatīt 1442.4 tūkstoši skatītāju gadā (1990. gada rādītājs).

Apmeklētība valsts teātros nav augsta.

Īpaša problēma ir jauniestudējumi. Jau pieminēts, ka liels jauniestudējumu skaits ir repertuāra teātra iezīme. Jauniestudējumu skaits tiek kontrolēts, un tas tiešā vai netiešā veidā iespaido teātra finansējumu no valsts budžeta.

Kopš 1997. gada teātri iestudē 70 – 80 jauniestudējumu gadā. Lielākais jauniestudējumu skaits ir Latvijas Nacionālā teātrī 12-15 jauniestudējumu gadā, bet jauniestudējumu skaits šajā teātrī samazinās. Latvijas Dailes teātrī 13-19 jauniestudējumi, Rīgas Krievu drāmas teātris – 5 – 8 jauniestudējumi gadā. Tomēr teātri var sekmīgi darboties arī ar mazāku jauniestudējumu skaitu – Jaunā Rīgas teātrī 7.

Jauniestudējumu skaitu Latvijas valsts teātros ietekmē gan administratīvi, gan ekonomiski apstākļi – teātri tiek mudināti veidot jauniestudējumus, un par jauniestudējumiem ir iespējams saņemt papildus līdzekļus.

Jauniestudējumu finansēšanai 2000. gadā izlietoti 233.8 tūkstoši latu (15. tabula). Nav brīnums, ka jauniestudējumu izmaksas atšķiras, tomēr arī vidējās izmaksas jauniestudējumiem teātros būtiski atšķiras – no 377 latiem Valsts leļļu teātrī un 1377 latiem Daugavpils teātrī līdz 5407 latiem Krievu drāmas teātrī un 3695 latiem Latvijas Nacionālā teātrī.

15. tabula

Teātru jauniestudējumu izmaksas 2000 (Ls)

	Jauniestudējumu skaits	Summa	Vidēji 1 jauniestudējumam
Daugavpils teātris	9	12 398	1 378
Valmieras drāmas teātris	11	31 006	2 819
Jaunais Rīgas teātris	7	20 747	2 964
Valsts Leļļu teātris	11	4 150	377
Liepājas teātris	8	39 412	4 927
Rīgas Krievu drāmas teātris	8	43 253	5 407
Latvijas Nacionālais teātris	12	44 340	3 695
Latvijas Dailes teātris	15	38 523	2 568
PAVISAM	81	233 829	2 887

Avots: KM Informācijas un analīzes nodaļa, teātru atskaites LR CSP

Jauniestudējumu apmeklētība atšķiras gan jauniestudējumiem, gan teātros. Zīmīgi, ka teātros, kuros vidējā jauniestudējumu cena ir augsta, apmeklētība nav augsta (Krievu drāmas teātrī 65% 1999. gadā un 50% 2000. gadā, Latvijas nacionālā teātrī 59% 1999. gadā un 66% 2000. gadā). Vismazākā apmeklētība ir Daugavpils teātra jauniestudējumiem – 30% 1999. gadā un 32% 2000. gadā, šajā teātrī neviena jauniestudējuma apmeklētība nepārsniedz 45%. Jauniestudējumu skaits ir liels, bet vidējās izmaksas – zemas. Turpretī Valmieras teātrī jauniestudējumu apmeklētība ir 64% 1999. gadā un 77% 2000. gadā. Abos teātros labāka apmeklētība ir gados, kad bija mazāk jauniestudējumu, taču šī sakritība citos teātros neapstiprinās. Liepājas teātrī jauniestudējumu apmeklētība 1999. gadā bija 57%, 2000. gadā – tikai 39%, vairāku jauniestudējumu apmeklētība bija zem 20%.

Jaunā Rīgas teātrī jauniestudējumu apmeklētība 2000. gadā ir uzlabojusies, un tā ir ievērojami labāka mazajā zālē. Tomēr arī šajā ļoti iecienītajā teātrī izpaužas nesaderība starp teātra finanšu iespējām un jauniestudējumu kvalitāti. Teātra izrādēs atkārtojas vieni un tie paši aktieri, jo finansējuma trūkuma dēļ, teātru radošā personāla skaits samazinās, un nav iespējams pieaicināt regulāram darbam viesaktierus. Protams, var saprast skatītāju vēlmi redzēt iemīļoto aktieri iespējami biežāk un dažādās lomās. Tomēr, ja aktieru slodze, piedaloties pārāk lielā izrāžu skaitā vienas sezonas laikā pārsniedz saprātīgo, tas samazina aktiera snieguma kvalitāti, mazina jaunrades iespējas un galu galā degradē aktierus.

Jauniestudējumu darbības ekonomiskā analīze vedina uz vairākiem secinājumiem:

1) optimālais (apgūstamais) no valsts kultūras budžeta finansēto jauniestudējumu skaits vienā valsts teātrī ir 5 – 8 jauniestudējumi gadā (kopā no visiem iespējamiem valsts finansējuma avotiem).

- 2) piešķirot līdzekļus jauniestudējumiem valsts un pašvaldību teātros no Kultūrkapitāla fonda līdzekļiem vai valsts atbalsta programmu līdzekļiem, ir jāņem vērā, cik jauniestudējumi konkrētā teātrī jau tiek finansēti no valsts kultūras budžeta līdzekļiem,
- 3) jauniestudējumu skaita samazināšana nenozīmē, ka jāsamazina jauniestudējumiem paredzētie valsts budžeta līdzekļi, bet gan jāuzlabo to izmantošanas efektivitāte, radot labākus jauniestudējumus, būtiski uzlabojot to apmeklētību un pagarinot dzīves ciklu,
- 4) šāds jauniestudējumu finansējuma princips atvērtu lielāku valsts finansējuma pieejamību ne-valst teātriem, uzlabotu to finansu iespējas un veicinātu veselīgu konkurenci teātru starpā,
- 5) tomēr nav izslēgts, ka no valsts budžeta finansēto jauniestudējumu skaita samazināšanas rezultātā atbrīvojas līdzekļi citu teātra darbības veidu finansēšanai,
- 6) teātri var sagatavot lielāku skaitu jauniestudējumu, ja tie spēj sagādāt līdzekļus,
- 7) jaunu izrāžu trūkumu teātros ar stacionāru skatuvi kompensēt ar viesizrādēm, izmantojot arī privāto teātru resursus,
- 8) iespējama arī pretēja virziena darbība, tas ir, ja to atļauj tehniskās iespējas, valsts teātri sniedz izrādes uz privāto teātru skatuves,
- 9) tā kā valsts teātru telpu uzturēšana daļēji tiek apmaksāta no valsts budžeta un jau ir radīti nevienlīdzīgi darbības (konkurences) apstākļi valsts un ne-valsts teātriem, noteikt, ka par valsts teātru skatuves izmantošanu ne-valsts teātriem nav jāmaksā.

Teātru apmeklētības rādītāji ir ļoti mainīgi, gan dažādos gados, gan teātros. Tomēr tie raksturo teātru darbību, tāpēc apmeklētība ir izvēlēta par vienu no finansējuma sadales kritērijiem.

2. Priekšlikumi par valsts teātru finansēšanas modeli Latvijā

2.1. Ārvalstu pieredze

Ārvalstu pieredzes apkopojums liecina, ka galvenie apspriestie jautājumi par teātru finansējumu ir:

- atdalīt izrādes veidošanas procesa finansējumu (valsts atbildība) un izrāžu rādīšanas, izplatīšanas finansēšanu (pašvaldību vai privātā sektora atbildība),
- noteikt ilgtermiņa finansējumu, balstītu uz teātru izstrādātu ilgtermiņa attīstības plānu (2-4. gadi),
- par finansējuma sadali ir atbildīgas, vai vismaz līdzdarbojas teātru profesionālās organizācijas (Kultūras padomes, Teātru padomes, Nacionālā mākslas padome u.c.),
- finansējuma izvietojanas pamatā ir teātru darbību novērtējoši kritēriji (Nīderlande, Bulgārija),
- līdzfinansējuma princips finansējuma piešķiršanā (piemēram, Zviedrijā valsts piešķir naudu, ja to jau ir piešķīrusi pašvaldība, tā izrādot, ka teātris ir sabiedrībai vajadzīgs),
- finansēšanai teātrus dala kategorijās (Beļģija), tomēr šādu praksi neatzīst par labu, jo teātrim tiek piedēvēta noteikts kvalitātes standarts, un tas var bojāt teātra tēlu un nepelnīti kaitēt tā darbībai,

- teātru sabiedrība apspriež arī jautājumu par to, kas mūsdienās ir teātris, kādam jābūt aktiera statusam, teātra finansējuma sadalījums starp valsti un pašvaldībām, biļešu cenu iespaidu uz teātru apmeklētību u.c. jautājumus.

2.2. Teātru finansēšanas pamatnostādnes

Interviju laikā diezgan precīzi jaunus teātra finansēšanas principus nosauca Akadēmiskā Rīgas Krievu Drāmas teātra direktors Eduards Cehovals:

- teātru finansēšanas pamatā ir koncepcija, ka valsts finansē radošo procesu, repertuāra teātrim jābūt valsts īpašumā,
- valsts teātru darbības pamatā ir programma, kura nosaka, kas katram teātrim ir jādara,
- tālāk jānoskaidro radošos resursus, kas nepieciešami uzdevuma veikšanai,
- nosaka nepieciešamo tehnisko personālu,
- aprēķina nepieciešamās finanses.

Saskaņā ar piedāvāto modeli, teātra finansēšanā ir četras komponentes. Pirmkārt, valsts nodrošina minimālo darba algu un nodokļu apmaksu. Otrkārt, teātra ēkas ir jānodod pilsētai, un pilsētai jā rūpējas par to uzturēšanu, darba spēju un jāsedz ikdienas izdevumus, tai skaitā komunālos maksājumus. Treškārt, LR Kultūras ministrijai jā rūpējas par iekārtu modernizāciju, skatuves iekārtām, īstenojot investīciju programmu. Ceturtkārt, valsts apmaksā sociālo pasūtījumu – maksā par izrādes radīšanu, savukārt izrādes radīšanu teātris sedz pats no saviem līdzekļiem.

Šim priekšlikumam var piekrist konceptuāli, taču praktiski šādu teātru finansēšanas modelis Latvijā nevar ieviest, jo finansējamo teātru skaits ir pārāk liels, salīdzinot ar pieejamiem valsts un pašvaldību finansu resursiem, lai nodrošinātu paredzēto minimālo izmaksu segšanu. Lai šādu modeli ieviestu, vai nu jāsamazina finansējamo teātru skaits, jānosaka daļējs minimālo izmaksu finansējums, vai vismaz par 1/3 jāpalielina valsts un pašvaldību finansējums (tas ir iespējams, ja teātru finansēšanā aktīvāk iesaistītos pašvaldības, bet tādā gadījumā jāpalielina pašvaldību budžets).

Bez tam, teātru finansēšanas modeļa izvēli iespaido vairāki apstākļi:

- kāda būs teātru finansēšanas pamatkonceptcija, tas ir, vai Latvijā tiks pieņemts daļējs finansējums teātra izrāžu sagatavošanai un teātra spēlēšanai, vai teātru finansēšanā pēc šāda modeļa tiks iesaistītas pašvaldības un kad tas notiks - dominējošā profesionālās darbības forma nosaka ko valsts finansē,
- cik teātru joprojām paliks valsts īpašumā un kādā formā darbosies valsts teātri – no tā atkarīgs teātru finansējuma sadalījums,
- vai teātri tiks pārveidoti valsts bezpeļņas SIA vai tos pārveidos par valsts aģentūrām - teātru darbības juridiskā forma nosaka teātra finansiālās darbības patstāvības līmeni (ciklāl un ko teātru finansu darbībā regulē valsts).

Šajā pētījumā piedāvātās teātru finansēšanas kārtības pamatprincipi ir skaidra izpratne – ko finansē, kas finansē un kāpēc.

Lai konkretizētu finansēšanas kārtību un apjomus, nepieciešams nošķirt valsts kā teātru īpašnieka finansiālo atbildību par sava īpašuma uzturēšanu un valsts finansu atbildību par kultūrprocesu Latvijā.

Valsts kā teātru īpašnieka atbildība par sava īpašuma uzturēšanu ietver:

- valsts dibinātu teātru infrastruktūras uzturēšanas finansēšanu (ar ēkām vai bez tām),
- valsts dibinātu teātra trupu uzturēšanas finansēšanu.

Valsts atbildība par kultūrprocesu Latvijā teātru jomā ietver publisku izrāžu sagatavošanas un izrādīšanas vai skatuves mākslas projektu finansēšanu.

Līdzīgi formulējama pašvaldību atbildība teātru finansēšanā. Arī pašvaldībām jāuzņemas daļa atbildības par kultūrprocesa norisi. Atbilstoši ārvalstu pieredzei, valsts un pašvaldību ieguldījums teātru finansējumā varētu būt līdzīgs, bet, lai tā notiktu, pašvaldību budžetiem, attiecībā pret valdības budžetu, ir jābūt lielākiem kā pašlaik.

Privāto teātru īpašnieku atbildība ietver privāto teātru infrastruktūras un trupu finansēšanu, bet neietver atbildību par kultūrprocesu Latvijā.

Finansējuma shēma kļūst sevišķi sarežģīta, ja teātra ēkas, infrastruktūras un trupas īpašnieki ir dažādi, pat ja teātri ir saistīti ar stacionāru ēku. Tomēr arī šajā gadījumā atbildības sadalei par pamatu ir jāņem īpašuma attiecības.

Arī reģionālo teātru bāzes finansējums jāorganizē atbilstoši īpašuma tiesībām, un to sedz īpašnieks – pašvaldība, savukārt gan valsts gan pašvaldības finansē valsts pasūtījumu reģionālo teātru darbībai. Pušu pienākumus un atbildību formulē līgumā, kura izpildi kontrolē LR Kultūras ministrija.

Šāda pieeja daļēji atbilst jau minētajai koncepcijai par izrāžu veidošanas un distribūcijas procesu atdalīšanu.

Līdzīgu pieeju, kas paredz nodalīt valsts finansējumu kultūras institūciju/ menedžmenta finansēšanā un radošo māksliniecisko procesu finansēšanā, pašlaik pēta arī Lietuvas teātru speciālisti (Margarita Starkeviciute, Elona Bajoriniene, Daiva Parulskiene).

Literatūrā atrodami arī ļoti radikāli priekšlikumi. Bulgārijas teātru analītiķi uzskata, ka valsts teātru infrastruktūras finansējums izkropļo konkurenci un ir likvidējams (Gavrilova, 2000), nodrošinot, ka teātru sfērā darbojas brīva konkurence, kurā savā starpā pēc vienādiem noteikumiem sacenšas valsts un privātie teātri. Tiesības saņemt infrastruktūras finansējumu ir visiem teātriem vienādas, neatkarīgi no to īpašuma un darbības formas, un finansējums tiek piešķirts konkursa kārtībā, pamatojoties uz objektīviem kritērijiem..

Priekšlikums ierosina būtisku jautājumu – vai šādā gadījumā vispār ir jāpastāv valsts un pašvaldību teātriem, ja zināms, ka valsts un pašvaldību konkurētspēja vienādos uzņēmējdarbības apstākļos parasti ir viszemākā? Vai valsts atbildība teātru pakalpojuma nodrošināšanā var aprobežoties ar noteiktas valsts budžeta naudas summas izdalīšanu teātriem (valsts intervenci tirgus regulētā sistēmā) un to mākslinieciskās darbības uzraudzīšanu. Teorētiski tas būtu iespējams, ja valsts un pašvaldību finansējums būtu tāds, ka, apvienojumā ar tirgus finansējumu, tas spētu nodrošināt pietiekošu teātra pakalpojumu.

Šī pētījuma autori uzskata, ka Latvijā pagaidām ir jānosaka bāzes finansējums valsts teātriem, jo:

- pašlaik nav iespējams sagādāt teātru darbībai nepieciešamos līdzekļus, izmantojot tikai tirgus mehānismu, kurā galvenais tirgus patērētājs/ pasūtītājs ir valsts, bet piedāvājuma sadale notiek brīvas konkurences apstākļos, jo, neskatoties uz “papildinājumu” no valsts un pašvaldību budžetiem, tirgus pieprasījums ir pārāk mazs,

- ja teātri darbotos brīvas konkurences apstākļos, vairāki no tiem, iespējams arī valsts teātri, bankrotētu (tomēr secinājumiem par drošām valsts teātru bankrota iespējām pašlaik nav pietiekošs pamatojums, izpētei būtu nepieciešams īpašs pētījums),
- valsts teātri ir galvenie teātru pakalpojuma sniedzēji valstī, šo teātru pastāvēšana ir būtisks faktors valsts atbildības īstenošanai par valsts kultūrpolitikas ieviešanu valstī, tāpēc sabiedrības interesēs ir tos saglabāt,
- arī privātais īpašnieks, īpašuma pastāvēšanas apdraudējuma gadījumā, izmanto papildus finansēšanas avotus (papildus ekonomiskā darbība vai citas metodes).

Pētījuma autori vadījās no koncepcijas, ka valsts un pašvaldību teātru dibināšanas un uzturēšanas mērķis ir nodrošināt, lai teātru pakalpojums Latvijā būtu pieejams visai sabiedrībai. Valsts un pašvaldību teātri ir nepieciešami, lai, kombinējot finansiālos un administratīvos instrumentus, saglabātu esošo teātru infrastruktūru līdz laikam, kad būs sasniegts nepieciešamais finansu nodrošinājums. Tāpēc pagaidām attaisnojas valsts un pašvaldību teātru priekšrocības infrastruktūras finansējuma saņemšanā no kopējiem (faktiski, īpašnieka) līdzekļiem. Analogi, arī privātie teātri veic papildus darbības teātru atbalstīšanai. Protams, jāreķinās ar to, ka līdzekļi, kas izlietoti teātru uzturēšanai samazina teātra procesa finansēšanai pieejamos līdzekļus.

Šajā aspektā tomēr pastāv jautājums – cik teātru ir jāuztur valstij šādos speciālos apstākļos. Loģiska atbilde ir – valstij jā rūpējas par tiem teātriem, kuri sava produkta dēļ nespēj nodrošināt pastāvēšanai līdzekļus, bet ir nepieciešami sabiedrībai pašlaik vai nākotnē. Nacionālā programmā “Kultūra” noteikts, ka tie ir visi esošie teātri, kuriem piedēvēta šāda loma:

- trīs latviešu dramatiskie teātri Rīgā, no kuriem divi “lielie” teātri veic publiskā teātra funkcijas (neatbildēts paliek jautājums, kāpēc divi, ja vismaz viens no teātriem ir pustukšs), viens – jauno virzienu vai eksperimentu teātris,
- krievu dramatiskais teātris, kas apkalpo lielāko minoritāti,
- viens bērnu teātris – tas ir Rīgas Leļļu teātris,
- trīs reģionālie teātri – Kurzemē, Vidzemē un Latgalē.

2.3. Teātru juridiskais statuss

Nacionālās programmas “Kultūra” apakšprogrammā “Teātris” paredzēts, ka teātru statuss jāpārveido atbilstoši Komerclikumam pēc tā stāšanās spēkā, tomēr jāņem vērā, ka Komerclikums regulē komersantu, tātad, tādu uzņēmumu, kuru darbības mērķis ir peļņas gūšana, darbību. Turpretī valsts un pašvaldību teātru mērķis nav peļņas gūšana (kaut gan tas nav izslēgts). Šādu dibinājumu juridiskais statuss pēc Komerclikuma stāšanās spēkā **nav precīzi deklarēts**, toties ir paredzēts likvidēt uzņēmējdarbības formu “valsts uzņēmumi”. Tā kā ir daudz uzņēmumu, kuriem Komerclikumā paredzētā peļņas darbība nav pieņemama, ir iespējams, ka paliks spēkā bezpeļņas organizāciju statuss, ko varēs piemērot valsts un pašvaldību SIA (ja šāda darbības forma, ārpus Komerclikuma, tiks saglabāta).

Tāpat ir iespējams, ka valsts un pašvaldību teātri darbojas publisko aģentūru formā, un tiem tiek piemērots Publisko aģentūru likums, taču šajā gadījumā paliek spēkā trūkumi, kas raksturīgi valsts budžeta finansētām iestādēm. No otras puses, nav nekādu cerību, ka teātriem būs iespējams nodrošināt pilnīgu finansējumu no valsts budžeta (tas arī nav vajadzīgs).

Sakarā ar to, ka gandrīz visi teātri (izņemot Liepājas pilsētas leļļu teātri, kas ir pašvaldības (budžeta) iestāde) ir reģistrēti valsts un pašvaldību uzņēmumu formā, un tie ir bezpeļņas, teātru juridiskā statusa sakārtošanai pagaidām ir nepieciešams tikai: (1) izmainīt valsts teātru pamatdokumentus (pārveidot nolikumu par statūtiem) atbilstoši to reģistrētajai darbības formai un (2) izmainīt teātru darbību atbilstoši reģistrētajai darbības formai. Tā kā pārmaiņas vienalga ir nepieciešamas, ieteicams jau tagad pārveidot valsts teātrus par valsts bezpeļņas SIA.

Privātie teātri, kuri deklarēs peļņas gūšanu par savas darbības mērķi, tiks pārveidoti atbilstoši Komerclikumam. Bezpeļņas organizāciju statuss “Komerclikumā” nav paredzēts, tāpēc arī privāto teātru, kuri līdz šim darbojās bezpeļņas organizāciju SIA statusā, nākotnes darbības forma pagaidām ir neskaidra.

Pašlaik tiek izstrādāts likums “Par biedrībām un nodibinājumiem” un “Likums par sabiedriskā labuma organizācijām”. Abi likumi iecerēti bijušo sabiedrisko organizāciju un bezpeļņas SIA darbības regulēšanai, tomēr tie vairāk tiecas nodrošināt sabiedrisko organizāciju statusa aizstājējus, bet nav piemēroti tādu bezpeļņas uzņēmumu darbības nodrošināšanai, kuri nodarbojas ar ražošanu vai pakalpojumu sniegšanu (ieskaitot teātrus).

Turpretī kultūras institūciju likumā paredzētie teātru atbalsta fondi varēs darboties nodibinājumu formā – šāda finansu institūciju forma paredzēta likumā “Par biedrībām un nodibinājumiem”.

Nacionālās programmas “Kultūra” apakšprogrammā “Teātris” paredzēts, ka Liepājas teātris, Valmieras drāmas teātris un Daugavpils teātris tiks pārveidoti par reģionāliem teātriem, kļūstot par reģionālās pašvaldības īpašumu vai reģiona pašvaldību kopīpašumu.

2.4. Finansējuma apjoms

Pēc pētījuma autoru rīcībā esošām ziņām, 2001. gadā noteiktais dotāciju apjoms valsts un pašvaldību teātriem ir 1039.6 tūkstoši latu – mazāk kā 1999. gadā un 2000. gadā. Teātru finansēšanai vēl paredzēti 98 tūkstoši latu no KKF (mazāk kā 2000. gadā), 129,8 tūkstoši latu paredzēts saņemt no pašvaldībām (mazāk kā 2000. gadā). Arī ieņēmumi no citiem avotiem plānoti mazāki kā 2000. gadā. Plānots saņemt Valsts investīciju programmas, tomēr kopējais valsts un pašvaldību teātru finansējuma apjoms 2001. gadā ir plānots mazāks kā 1999. gadā un 2000. gadā.

Finansējuma apjoms izriet no politiska lēmuma par nozaru prioritātēm, kuru pieņem Kultūras ministrijas līmenī, demokrātiskā ceļā, pamatojoties uz konsultācijām ar sabiedriskām padomdevēju institūcijām (Kultūras padomi) un to ieteicošiem lēmumiem.

Paredzams, ka finansējums no valsts budžeta turpmākajos gados var pieaugt tikai nedaudz: atbilstoši valsts budžeta pieaugumam, jo mainīt valsts budžeta sadales proporcijas nav viegli. Kultūras budžeta īpatsvars valsts budžetā nav liels – 1.4%. (15. tabula)

Teātru finansējumu iespējams palielināt vairākos veidos:

- atstājot teātrim netipisku pasākumu (galvenokārt ar ēkas uzturēšanu saistītu kapitālieguldījumu) finansēšanu īpašniekam (valstij vai pašvaldībai), un citiem avotiem (VIP, ieņēmumi no valsts īpašuma izmantošanas),
- palielinot pašvaldību finansējumu teātriem (nesamazinot valsts),

- piesardzīgi palielinot biļešu cenas.

Galvenais teātru finansējuma palielinājuma avots tomēr ir pašvaldību finansējuma palielināšana. Pašlaik pašvaldību finansējums ir tikai 4.8% (plānots 4.4%) no kopējā teātru finansējuma, parasti valsts un pašvaldību daļa teātru finansējumā ir vienāda. Pašvaldības var finansēt teātri tieši, izvietojot teātros pašvaldību pasūtījumu teātra pakalpojuma veikšanai, vai netieši – uzturot teātra izmantošanā nodotās ēkas vai neatkarīgas skatuves (“atvērtās” skatuves) ar nelielu patstāvīgu trupu vai bez tās.

Ieņēmumi no biļešu pārdošanas plānoti 41.3% apjomā no teātru ienākumiem. Biļešu cenas Latvijā nav augstas, tomēr cenu paaugstināšana jāsamēro ar apmeklētāju iespējām.

16.tabula

Valsts finansējums kultūrai Latvijā un ārvalstīs

Valsts	Finansējums kultūrai kopumā no valsts budžeta (%)	Finansējums teātriem no valsts kultūras budžeta (%)
Francija	3.0 (1996.g.)	16.0 (1993.g.)
Ungārija	2.4 (2000.g.)	11.6 (2000.g.)
Kanāda	2.3 (1990-1991.g.)	
Dānija	1.8 (1998.g.)	8.0 (1998.g.)
Lietuva	1.63 (1995.g.)	
Islande	1.58 (1995.g.)	
Slovēnija	1.5 (1994.g.)	15.0 (1999.g.)
Azerbaidžāna	1.47 (2000.g.)	
Latvija	1.4 (2000.g.) (no pamatbudžeta – 2.25%; no specbudžeta - 0.34%)	6.9 (2000.g.)
Austrija	1.3 (1997.g.)	17.0 (1997.g.)
Zviedrija	1.0 (1996.g.)	13.7 (1996-1996.g.)
Somija	0.8 (1997.g.)	
Albānija	0.72	17.6 (2000.g.)
Horvātija	0.66 (1996.g.)	
Bulgārija	0.58 (1995.g.)	20.5 (1998.g.)
Jaunzēlande	0.41 (1996-1997.g.)	
Krievija		13.3 (1994.g.)
Igaunija	1.9 no IKP (1997.g.)	17.9 (1998.g.)

Avots: <http://www.unesco.org/culturelink/culpol>
<http://www.culturalpolicies.net>
 LR Centrālās statistikas pārvaldes dati
 KM informācijas un analīzes nodaļas dati

2.5. Speciāli finansu piesaistes un vadības instrumenti

Kultūras institūciju likums atļauj kultūras institūcijām dibināt atklātus sabiedriskus fondus papildu finansu piesaistei, taču šī iespēja netiek izmantota (ir zināms tikai viens teātru fonds – Akadēmiskā Rīgas Krievu Drāmas teātra fonds). Iespējams, vainojama neskaidrība šādu institūciju juridiskā statusa noteikšanai, bet arī tas, ka Latvijā mecenātisms vēl nav populārs, un nav pieņemts ziedot teātrim un vispārīgiem mērķiem.

Lai uzlabotu teātru finansu atbalsta institūciju veidošanos, ieteicams:

- precīzāk noteikt Kultūras institūciju likumā paredzēto atklāto sabiedrisko fondu juridisko statusu un darbības principus,
- aktīvāk popularizēt šādus fondus sabiedrībā un uzņēmēju vidū,
- pārdomāt jautājumu par **vienota teātru finansu atbalsta fonda** izveidošanu (papildus Kultūrkapitāla fondam). Šāds fonds varētu būt partneris ārvalstu finansējumu iegūšanā un administrēšanā.

Pēc likuma “Par biedrībām un nodibinājumiem” pieņemšanas teātriem būs lielākas iespējas piesaistīt mecenātu līdzekļus, izmantojot nodibinājumu formu.

Ieteicams izmantot arī citas finansu piesaistes formas. Piemēram, interesanta ir Jaunā Rīgas teātra iniciatīva, izveidojot Teātra padomi kā mecenātu apvienību.

Turpretī būtu ieteicams uzlabot teātru finansēšanas vadību. Lai atslogotu Kultūras ministriju no tai netipisku funkciju veikšanas, novērstu autoritārismu un nodrošinātu demokrātisku un profesionālu lēmumu pieņemšanas procedūru teātru darbības finansēšanas jomā, finansu izvietojumu teātriem būtu jānodod ārpus LR Kultūras ministrijas esošai institūcijai, līdzīgi kā tas ir citām kultūras nozarēm (kino, tautas māksla, kultūrizglītība), vai zinātnē (Latvijas Zinātnes padome). **Pēc pētījuma autoru domām, atbildību par teātru finansējumu sadalījumu varētu tikt nodota Latvijas Teātra padomei.**

Lai Latvijas Teātra padome varētu uzņemties šādas funkcijas, nepieciešams papildināt Teātru padomes nolikumu, nosakot:

- nolikuma 3. punktā - ka Latvijas Teātru padomes lēmumiem teātru finansēšanas jomā ir noteicošs (nevis rekomendējošs) raksturs,
- 4. punktā – paredzēt, ka padomei ir tiesības lemt par nozarei paredzētā valsts finansējuma sadalījumu finansējuma mērķiem un citiem ar finansu izvietojumu saistītiem jautājumiem (bāzes finansējuma noteikšanas kārtību, valsts pasūtījuma piešķiršanas kritērijiem utt.).

Teātru finansēšanas efektivitātes paaugstināšanu varētu veicināt profesionālo un amatierteātru sadarbība, par ko runāts iepriekš.

2.6. Sadalījums pa finansēšanas mērķiem.

Atbilstoši šajā pētījumā piedāvātajai valsts teātru finansēšanas kārtībai, kopējais teātru finansējums ir precīzāk jāsadala pa finansēšanas mērķiem:

1. Teātra organizāciju uzturēšanas un speciālu pasākumu finansēšana
2. Bāzes finansējums valsts teātriem

3. Valsts pasūtījums teātriem

4. Teātru projektu finansējums

Trīs pirmo mērķu finansēšanas avots ir dotācijas no vispārējiem ieņēmumiem, pēdējā – KKF un citi fondi (tai skaitā ārvalstu, kuru iegūšanu veicina valsts).

Sākotnēji bija izvirzīts mērķis, samazināt valsts teātru garantēto finansējumu, kas pašlaik aizņem visu valsts dotāciju, atdalot no tā daļu līdzekļu valsts pasūtījumam. Lai noteiktu valsts pasūtījuma daļu, ko varētu novirzīt valsts pasūtījumam, aprēķinātas teātru minimālās izmaksas, kas ietver:

- minimālās darba algas teātra personālam,
- pašreizējie kārtējie izdevumi.

Ņemot vērā, ka projektu un valsts pasūtījuma finansējumā būs grūti atrast līdzekļus kapitālām izmaksām, aprēķināts variants, kad arī kapitālās izmaksas ietilpst minimālās izmaksās.

Aprēķinu rezultāti redzami 16. tabulā.

Kā redzams tabulā, minimālās izmaksas teātru uzturēšanai, par ko būtu atbildīga valsts-valsts iestādes uzturētājs/īpašnieks veido 80% no teātru kopējā finansējuma. Šajā aprēķinā nav iekļauta maksa par autortiesībām (1.5% no teātru izrāžu ieņēmumiem), kas arī veido būtisku teātru izdevumu daļu (apmēram 10% no gada izdevumiem). Kā redzams tabulā, vairākiem teātriem 2001. gadā paredzētā valsts dotācija ir mazāka kā minimālās algas kopsumma, bet kopumā minimālās algas nodrošinājumam būtu jāiztērē 83% valsts dotācijas.

Tātad valsts dotāciju sadalei lielās grupās faktiski nav nekāda empīriskā pamata, jo ar valsts dotācijām nepietiek pat valsts teātru minimālo izmaksu segšanai. Lai tomēr būtu iespējams veikt aprēķinus, pieņemts, ka 80% valsts dotāciju tiek izlietots teātru bāzes finansējumam, 2% - teātra organizāciju uzturēšanai un 15% - valsts pasūtījuma izsolei.

Šāds sadalījums nekādā ziņā nav optimāls, bet strauja finansēšanas sadalījuma maiņa (jau 2002. gadā) varētu traucēt teātru darbību, tāpēc valsts pasūtījuma daļas palielināšana jāveic pakāpeniski.

I. Teātra organizāciju uzturēšanas un speciālu pasākumu finansēšanai

Daļa līdzekļu tik izmantoti teātra organizāciju uzturēšanai un speciālu pasākumu (skates, konkursi un tml.) organizēšanai un balvu finansēšanai. Speciālu pasākumu organizēšanai un balvu finansēšanai teātru sfērā ieteicams vairāk piesaistīt sponsoru līdzekļus, līdzīgi kā to zinātnē ļoti sekmīgi dara Latvijas Zinātņu akadēmija. Sponsoru līdzekļu piesaistīšanā lielāku aktivitāti jāizrāda LR Kultūras ministrijai.

Speciāliem mērķiem paredzētos līdzekļus sadala atbilstoši veicamo pasākumu finansēšanas shēmai un ar tās īstenošanu saistītajām izmaksām šādiem pasākumiem:

- tālākizglītības programmas īstenošanai,
- teātra informācijas centra izveidei un uzturēšanai,
- ilgtermiņa mērķprogrammai Latvijas teātru dalībai starptautiskajos teātru projektos un festivālos.

Šajā sadaļā jāparedz līdzekļi valsts teātru direktoru darba apmaksai – tai jābūt pietiekoši augstai, atbilstoši līdzīgai nodarbei valsts pārvaldes sistēmā vai pat augstākai, lai ieinteresētu direktoru rūpēties par teātra attīstību.

Šajā sadaļā jāparedz rezerves īpašiem pasākumiem, bet šo pasākumu mērķtiecība vienmēr rūpīgi jāizvērtē. Piemēram, teātru darbības nodrošināšanai ēku remonta laikā.

II. Valsts teātru bāzes finansējums

Daļa līdzekļu tiek izmantota valsts kā īpašnieka funkciju īstenošanai attiecībā pret savu īpašumu – valsts teātri. Finansējuma mērķis ir nodrošināt teātru spēju sniegta teātra pakalpojuma (teātra skatuves uzturēšanu un mēģinājumu darbu).

Lai nodrošinātu vienlīdzīgu konkurenci starp teātriem, valsts finansējums jāparedz tāds, lai segtu kultūras sfērai raksturīgo finansējuma deficītu, kas rodas, ja kultūras uzņēmumus pilnīgi pakļauj tirgus spēku ietekmei. Šādu finansējuma apjomu var nosaukt par bāzes finansējumu, un tas pilnīgi vai daļēji sedz minimālās nepieciešamās telpu uzturēšanas izmaksas un minimālās darba algas izmaksas. Loģiski, ka valsts teātri ir valsts investīciju programmas subjekts, tāpēc investīcijām nepieciešamie līdzekļi bāzes finansējumā nav ietverti.

Tā kā bāzes finansējums attiecas uz valsts teātriem, ir pamats uzskatīt, ka bāzes finansēšanas apstākļiem ir jābūt līdzīgiem visos teātros, ja vien nepastāv kādi objektīvi apstākļi, kas būtiski atšķir teātru vajadzības. Tāpēc bāzes finansējuma noteikšanai par pamatu ir ņemta plānotā vidējā valsts dotācija uz 1 skatītāja vietu, kas ir objektīvs un salīdzināms teātru darbības resurss. Lai ievērotu teātra īpatnības un darbības efektivitāti un uzturētu konkurenci valsts teātru finansēšanā, vidējā dotācija uz skatītāja vietu tiek koriģēta atbilstoši objektīviem kritērijiem.

Kritērijiem jāievēro:

- teātra darbības efektivitāti,
- konkrētā teātra īpašās objektīvās vajadzības teātra pakalpojuma sniegšanas potenciāla uzturēšanai (piemēram, ja teātris izvietots nepiemērotās telpās, teātra uzturēšana var būt dārgāka).

Kritērijiem būtu jāievēro teātra inovativitāte, taču šāda veida novērtējumu ir grūti izteikt salīdzināmā statistiskā raksturotājā. Inovativitāti noteikti nevar mērīt tikai ar jaunuzvedumu skaitu. Inovativitātes novērtējumam jāietver gan tehniskās inovācijas, gan saturiskās.

Jebkuras speciālas vajadzības ir jānoformē kā speciāls mērķa finansējums un tā arī jālieto. Šādi speciāli apstākļi var tikt ņemti vērā gan valsts, gan ne-valsts teātriem. Bāzes finansējums nedrīkst ietvert speciālus apstākļus, kuru finansēšanai paredzēti citi finansu mehānismi. Piemēram, ārpus Rīgas izvietoto valsts teātru bāzes finansējumā nav jāņem vērā reģionālās īpatnības, ja to finansēšanai ir paredzēts valsts pasūtījums teātru darbības decentralizācijas jomā.

Saprotams, ka bāzes finansējums nav jāparedz pašvaldību teātru uzturēšanai (konkrēti, Liepājas teātrim). Šie teātri valsts līdzekļus var saņemt valsts pasūtījuma veidā, no valsts investīciju programmas, KKF vai citiem avotiem.

17. tabula

Teātru minimālo darba izmaksu aprēķins

	Ieņēmumi kopā 2000. g.	Izdevumi kopā 2000. g.	Starpība	Atalgojumi	Minimālā alga	Kārtējie izdevumi	Kārtējie izdevumi bez atalgojuma	Kapitālie izdevumi	Min atalgojums + kārtējie izdevumi	Min alga + kārtējie izdevumi + kapitālie izdevumi	% no kopējā finansējuma		Valsts dotācija 2001	Minimālā alga no valsts dotācijas
Latvijas Nacionālais teātris	564804	584038	-19234	270771	166136	557844	287073	26194	453209	479403	78	82	157824	105
Latvijas Dailes teātris	845292	811640	33652	301147	207897	782978	481831	28662	689728	718390	85	89	174000	119
Jaunais Rīgas teātris	239946	220442	19504	104968	72628	205680	100712	14762	173340	188102	79	85	87281	83
Rīgas Krievu drāmas teātris	404899	377407	27492	155683	112573	344410	188727	32997	301300	334297	80	89	177830	63
Valsts leļļu teātris	149805	155589	-5784	89050	60372	152556	63506	3030	123878	126908	80	82	47796	126
Liepājas teātris	432891	458392	-25501	153917	70812	430685	276768	27707	347580	375287	76	82	134216	53
Daugavpils teātris	150229	152712	-2483	67214	68996	149396	82182	3316	151178	154494	99	101	72224	96
Valmieras drāmas teātris	323749	330875	-7126	121163	86246	293817	172654	37058	258900	295958	78	89	162557	53
KM nesadalītā dotācija							0		0	0				
Kopā	3111615	3091095	20520	1263913	845660	2917366	1653453	173726	2499113	2672839	81	86	1013728	83
Kopā ar KM dotāciju			20520				1653453		2499113	2672839				

Nekādā ziņā nav pieļaujams, ka bāzes finansējuma noteikšanas vienīgais pamats ir esošā infrastruktūra un štatu saraksts (administrācija, radošais un tehniskais personāls). Pie šādas atziņas ir nonākuši vairākās valstīs (Igaunija, Lietuva, Bulgārija).

Nosakot bāzes finansējumu, ir jāņem vērā, kas tieši ir valsts īpašums un ko nepieciešams finansēt (ēkas, specifiskā teātru infrastruktūra, pamattrupa). Piemēram, kas tieši ir valsts īpašums – valsts uzņēmums Latvijas Nacionālais teātris, un ko nepieciešams finansēt, lai nodrošinātu teātra spēju sniegt teātru pakalpojumu.

Šāda bāzes finansējuma kārtības ieviešana veicinātu teātra infrastruktūras izmantošanas efektivitātes paaugstināšanu.

III. Valsts pasūtījums

Trešais lielākais finansējuma mērķis ir valsts pasūtījums, kas nodrošina teātra pakalpojumu. Valsts pasūtījumu veido atbilstoši valsts kultūrpolitikas nostādnēm teātru jomā un Nacionālās programmas “Kultūra” apakšprogrammas “Teātris” plānam.

Valsts pasūtījums ir konkrēts uzdevums teātriem veikt teātru pakalpojumu (sniegt izrādes). Valsts pasūtījuma mērķis ir nodrošināt teātra pakalpojuma valstī, un tā izpildi garantē izmaksām atbilstošs finansējums. Mūdienu apstākļos nav jābūt tā, ka valsts pasūtījums ir pieejams visiem teātriem, un tas ir pietiekoši daudzpusīgs, bet tam ir jābūt pietiekošam, lai teātru pakalpojums būtu iespējams.

Galvenā atšķirība starp valsts pasūtījumu un projektu finansējumu ir tā, ka valsts pasūtījumā darba uzdevuma saturu un mērķi nosaka pasūtītājs, bet projektu finansējumā - projekta pieteicējs.

Valsts pasūtījumu izsola teātriem konkursa kārtībā. Konkursa pieteikumā teātri apliecina gatavību veikt uzdoto darbu izmantojot piedāvāto cenu (izmaksu segumu), vai nosakot savu pasūtījuma cenu. Pretendentu atlase notiek, pamatojoties uz noteiktām valsts pasūtījumam izvirzītām prasībām. Daži analītiķi uzskata, ka valsts pasūtījuma piešķiršanai un bāzes finansējuma noteikšanai jāpielieto vienādus kritērijus (Gavrilova, 2000). Pareizāk būtu, ja katram valsts pasūtījumam būtu savi principi. Valsts pasūtījuma piešķiršanā galvenais kritērijs ir uzvedumu mākslinieciskā kvalitāte (pēc padomju vērtējuma).

Valsts pasūtījuma piešķiršanā nav jāņem vērā teātru tehniskās iespējas (tās daļēji nodrošina bāzes finansējums), tomēr jāparedz, ka daļa valsts pasūtījuma finansējuma (5-10%) tiek izlietots pasūtījumu ieguvušo teātru infrastruktūras finansēšanai. Tā, pirmkārt, ir pieņemta prakse un, otrkārt, šādā veidā teātri var iegūt līdzekļus attīstībai.

Pagaidām, kamēr pašvaldības nespēj finansēt savus teātrus pietiekošā apjomā, var paredzēt speciālu valsts pasūtījuma kanālu pašvaldību teātru finansēšanai.

Atbilstoši Nacionālās programmas “Kultūra” apakšprogrammas “Teātris” uzdevumiem, ieteicamās valsts pasūtījuma tēmas varētu būt:

- bērnu un jaunatnes teātris (paredzēts izveidot mērķprogrammu),
- profesionālo teātru viesizrādes, lai nodrošinātu vienmērīgu profesionālās teātra mākslas pieejamību Latvijas iedzīvotājiem (paredzēta mērķprogramma),
- oriģināldramaturģijas iestudējumi (paredzēta mērķprogramma),
- kultūru daudzveidība vai minoritāšu teātris.

IV. Teātru projektu finansējums

Projektu finansējuma pamats ir teātru iesniegtie projekti, un finansēšanas avots ir KKF finansējums teātru jaunradei vai citi avoti. Realizējot valsts noteikto kultūrpolitiku, KKF veido valsts atbalsta programmas, kuru ietvaros teātri var pieteikt savus brīvi izvēlētos pašu sagatavotus projektus.

Valsts atbalsta programmu līdzekļi ir pieejami visiem teātriem, tos piešķir pēc visiem teātriem vienādiem principiem, neatkarīgi no teātru īpašuma formas.

Piemēram, pašlaik KKF ir iesniegti priekšlikumi par četrām valsts atbalsta programmām:

- oriģināldramaturģijas attīstība, kas paredz trīs veida konkursus: lugu konkursu (oriģināldramaturģijai), pasūtījumu konkursu (oriģināldramatizējumiem) un iestudējumu konkursu (oriģināliestudējumiem). Finansējuma saņēmējs ir lugas autors (garantēts iestudējums, kas vienlaicīgi ir autorhonorārs),
- profesionālo teātru pieejamība reģionos – finansējumu konkursa kārtībā saņem teātris,
- bērnu un jaunatnes teātris – ietver bērnu un jauniešu iestudējumu valsts pasūtījumu (15 iestudējumu) un mērķdotācijas jaunā skatītāja audzināšanai, profesionālo teātra studiju veidošanai un skolēnu skatītāju padomju veidošanai,
- teātru starptautiskā integrācija - ietver skatuves telpas īri, kas nodrošinātu pieeju radošiem projektiem, multimedijāliem, novatoriskiem iestudējumiem un informācijas centra pienākumu izsoli esošajām teātra nozares organizācijām.

Pētījuma autori iesaka izveidot vēl citas programmas, piemēram, profesionālo un amatierteātru sadarbības veicināšanai.

3. Teātru finansēšanas aprēķina modelis

Valsts teātru finansēšanai izstrādāts aprēķina modelis – EXEL tabula ar maināmiem parametriem.

Valsts teātru finansēšanas aprēķinu tabulas.

18. tabula

	LVL	% no valsts dotācijas
Kopējais valsts dotācijas apjoms	1039575	100
t.sk. dotācija teātru organizācijai un speciāliem pasākumiem	51979	5
t. sk. bāzes finansējums	831660	80
t.sk. valsts pasūtījums	155936	15

18. tabula (turpinājums)

	Paredzētais finansējums 2001 gadā	Vietu skaits zālē	Paredzētā dotācija uz vienu vietu	Valsts dotācija pēc aprēķina "vidēji vienai vietai"	Starpība (+ vairāk, - mazāk)	% no iepriekš paredzētās
Latvijas Nacionālais teātris	157824	950	166	136786	-21037.82	-13.33
Latvijas Dailes teātris	174000	1203	145	173215	-785.50	-0.45
Jaunais Rīgas teātris	87281	690	126	99350	12068.97	13.83
Rīgas Krievu drāmas teātris	177830	793	224	114180	-63649.53	-35.79
Valsts leļļu teātris	47796	319	150	45931	-1864.64	-3.90
Liepājas teātris	134216	587	229	84519	-49696.54	-37.03
Daugavpils teātris	72224	718	101	103382	31157.56	43.14
Valmieras drāmas teātris	162557	516	315	74296	-88260.50	-54.30
KM nesadalītā dotācija	19547				-19547.00	
Kopā/vidēji (bez KM nesadalītās dotācijas)	1013728	5776	176	831660	-182068.00	-17.96
Izlīdzināšanas koeficients/svari/aritmētiskais vidējais				144		

18. tabula (turpinājums)

	Vidēja apmeklētība teātrī	Korekcijas koeficients – apmeklētība	Skatītāju skaits	Skatītāju skaits uz 1 skatītāju vietu	Korekcijas koeficients – skatītāju skaits	Aktieri	Tehniski apkalpojošais personāls	Aktieri uz 1 skatītāja vietu	Tehniskie darbinieki uz 1 skatītāja vietu	Korekcijas koeficients - aktieri	Korekcijas koeficients - tehniskie darbinieki
Latvijas Nacionālais teātris	66	1.03	154804	162.95	1.10	40	117	0.042	0.123	1.02	1.09
Latvijas Dailes teātris	83	1.09	205301	170.66	1.12	36	152	0.030	0.126	0.96	1.09
Jaunais Rīgas teātris	59	1.01	33888	49.11	0.89	16	32	0.023	0.046	0.92	0.91
Rīgas Krievu drāmas teātris	50	0.97	66388	83.72	0.96	32	65	0.040	0.082	1.02	0.99
Valsts leļļu teātris	56	1.00	58394	183.05	1.14	19	33	0.060	0.103	1.12	1.04
Liepājas teātris	55	0.99	50470	85.98	0.96	22	41	0.037	0.070	1.00	0.96
Daugavpils teātris	29	0.90	24270	33.80	0.86	16	36	0.022	0.050	0.92	0.92
Valmieras drāmas teātris	60	1.01	45251	87.70	0.96	23	45	0.045	0.087	1.04	1.00
KM nesadalītā dotācija					0.80					0.80	0.80
Kopā/vidēji (bez KM nesadalītās dotācijas)	63	1.00	638766	110.59	1.00	204	521	0.035	0.090	1.00	1.00
Izlīdzināšanas koeficients/svari/aritmētiskais vidējais	57.25	0.8		107.12	0.8			0.04	0.09	0.8	0.8

18. tabula (turpinājums)

	Biješu pārdošana % no ieņēmumiem	Korekcijas koeficients - biješu pārdošana	Pašvaldību finansējums	Korekcijas koeficients - pašvaldību finansējums	Atalgojums kopā	Atalgojums uz 1 skatītāja vietu	Korekcijas koeficients - atalgojums	Telpu īre un inventāra noma	Telpu īre un inventāra noma uz 1 skatītāja vietu	Korekcijas koeficients - telpu īre un inventāra noma
Latvijas Nacionālais teātris	62.80	1.15		1.00	270771	285.02	0.85	4444	4.68	0.95
Latvijas Dailes teātris	56.20	1.11	5000	1.00	301147	250.33	0.93	0	0.00	1.00
Jaunais Rīgas teātris	29.60	0.96		1.00	104968	152.13	1.15	3900	5.65	0.99
Rīgas Krievu drāmas teātris	36.90	1.00		1.00	155683	196.32	1.05	3830	4.83	0.96
Valsts leļļu teātris	36.10	1.00		1.00	89050	279.15	0.86	170	0.53	0.82
Liepājas teātris	37.50	1.01	99062	1.00	153917	262.21	0.90	0	0.00	1.00
Daugavpils teātris	10.40	0.86	44000	1.00	67214	93.61	1.29	12410	17.28	1.37
Valmieras drāmas teātris	19.50	0.91	550	1.00	121163	234.81	0.96	1880	3.64	0.92
KM nesadalītā dotācija		0.80					2.00			
Kopā/vidēji (bez KM nesadalītās dotācijas)	43.2	1.00	148612	1.00	1263913	218.82	1.00	26634	4.61	1.00
Izlīdzināšanas koeficients/svari/aritmētiskais vidējais	36.13	0.8		1		219.20	0.5		6.10	0.8

18. tabula (turpinājums)

	Izdevumi apkurei, apgaismošanai un enerģētisko materiālu iegādei	Izdevumi apkurei, apgaismošanai un enerģētisko materiālu iegādei uz 1 skatītāju vietu	Korekcijas koeficients - Izdevumi apkurei, apgaismošanai un enerģētisko materiālu iegādei	Ieņēmumi no valsts īpašuma izmantošanas	Ieņēmumi no valsts īpašuma izmantošanas uz 1 skatītāju vietu	Korekcijas koeficients - Ieņēmumi no valsts īpašuma izmantošanas
Latvijas Nacionālais teātris	26500	27.89	0.90	14319.00	15.07	1.06
Latvijas Dailes teātris	47469	39.46	1.14	132159.00	109.86	0.78
Jaunais Rīgas teātris	17924	25.98	0.86	11377.00	16.49	1.05
Rīgas Krievu drāmas teātris	19511	24.60	0.83	25531.00	32.20	1.01
Valsts leļļu teātris	8432	26.43	0.86	21208.00	66.48	0.90
Liepājas teātris	21328	36.33	1.08	825.00	1.41	1.10
Daugavpils teātris	17449	24.30	0.82	5213.00	7.26	1.08
Valmieras drāmas teātris	29459	57.09	1.52	12009.00	23.27	1.03
KM nesadalītā dotācija			0.30	11377.00		
Kopā/vidēji (bez KM nesadalītās dotācijas)	188072	32.56	1.00	222641	38.55	1.00
Izlīdzināšanas koeficients/svari/aritmētiskais vidējais		32.76	0.3		34.00	0.9

18. tabula (nobeigums)

	Koriģētā valsts dotācija uz vienu skatītāja vietu	Koriģētā valsts dotācija	Starpība (+ vairāk, - mazāk)	% pret sākotnējo	% pret aprēķina pēc vidējā uz vietu
Latvijas Nacionālais teātris	146.1	138817	-19007	-12.04	-13.90
Latvijas Dailes teātris	147.2	177064	3064	1.76	1.77
Jaunais Rīgas teātris	140.2	96748	9467	10.85	9.53
Rīgas Krievu drāmas teātris	140.9	111701	-66129	-37.19	-57.92
Valsts leļļu teātris	140.3	44764	-3032	-6.34	-6.60
Liepājas teātris	143.9	84493	-49723	-37.05	-58.83
Daugavpils teātris	144.1	103468	31244	43.26	30.22
Valmieras drāmas teātris	149.1	76951	-85606	-52.66	-115.22
KM nesadalītā dotācija			-19547	-100.00	
Kopā/vidēji (bez KM nesadalītās dotācijas)	144	834006	-179722	-17.73	-21.61
Izlīdzināšanas koeficients/svari/ aritmētiskais vidējais		144.3916			

Teātru finansēšanas aprēķins notiek pēc sekojošas kārtulas:

- 1) Aprēķinā iekļauts plānotais valsts dotāciju apjoms **1039575 Ls**
- 2) Teātru finansēšanai paredzētie valsts budžeta līdzekļi tiek sadalīti trīs daļās:
 - Teātra organizāciju uzturēšanas un speciālu pasākumu finansēšana
 - Bāzes finansējums valsts teātriem
 - Valsts pasūtījums
- 3) Bāzes finansēšanai paredzētos līdzekļus sadala teātriem atbilstoši kritērijiem,
- 4) Programmām paredzētos līdzekļus sadala teātriem pēc valsts pasūtījuma principa,
- 5) Projektu līdzekļus sadala teātriem pēc KKF apstiprinātām programmām un principiem.

Tabulā ietverts tikai valsts dotācijas sadalījums.

Sadalei teātriem pakļauts tikai bāzes finansējums (80% no kopējās valsts dotācijas).

Aprēķins ir piemērs, kas parāda, kā varētu notikt valsts dotāciju sadalījuma aprēķins. Visi rādītāji un koeficienti ir maināmi, un tie tiek mainīti pēc attiecīgu politisku lēmumu pieņemšanas.

Sākuma tabula parāda finansējuma sadalījumu lielās kategorijās. Tā kā tabula ir aprēķina tabula, procenti izteikti koeficientu veidā – piemēram, 5% ir izteikti kā 0.05.

Sākuma tabula rāda, ka valsts dotācija ir sadalīta trīs finansējuma veidiem:

Dotācijas teātru organizācijai un speciāliem pasākumiem – 5% no kopējās dotācijas,

Bāzes finansējums – 80%,

Valsts pasūtījums – 15%.

Sadalījums izveidots, pamatojoties uz šādiem apsvērumiem:

- teātru darbības organizācijai nodalīts vispārpieņemts kopējā finansējuma apjoms – ne vairāk kā 5%, bet ja līdzekļu trūkst, vai tiek pieņemts cits lēmums, šo daļu var samazināt,

- bāzes finansējumam pagaidām tiek atstāti 80%, taču jāņem vērā, ka arī šis finansējuma apjoms ir pārāk mazs, lai valsts varētu pildīt loģiskas saistības valsts izveidotām iestādēm – teātriem,
- valsts pasūtījumam nodalīti 15%, lai izveidotu valsts pasūtījuma kategoriju kā tādu.

Turpmāk valsts pasūtījuma daļu vajadzētu palielināt, bet bāzes finansējuma daļu – samazināt.

Finansējuma sadalījums finansējuma veidos

Aprēķina tabulas turpinājumos parādīta bāzes finansējuma sadale, izmantojot kritērijus. Pirmā aile uzrāda tradicionāli aprēķināto paredzēto valsts dotāciju teātriem kā tas bija paredzēts līdz šim.

Otrā ailē uzrādīts vietu skaits zālē, kā izriet no LR Kultūras ministrijas informācijas par teātriem.

Trešā ailē uzrādīts līdz šim paredzētais finansējums, kas aprēķināts uz vienu skatītāja vietu. Kā redzams, starpība starp lielākā dotācija pārsniedz mazāko 2.5 reizes.

Ceturtā ailē uzrādīts bāzes finansējums, kas sadalīts visiem teātriem vienādi pēc aprēķina – bāzes finansējums vidēji vienai vietai ($(831660 / 5776 = 144)$ * vietu skaits teātrī). Šis rādītājs tālākā aprēķinā tiek koriģēts, ņemot vērā korekcijas koeficientus.

Piektā ailē uzrādīta starpība starp šādi aprēķinātu bāzes finansējumu un iepriekš paredzēto kopējo finansējumu. Starpība 182068 Ls ir citiem mērķiem nodalītais finansējums. Kā redzams tabulā, kaut gan kopējais dotācijas apjoms ir samazināts, dažiem teātriem (Jaunais Rīgas teātris un Daugavpils teātris) pat šāds, ierobežots un samazināts finansējums ir lielāks, kā iepriekš plānotais.

Tabulas tālākajos turpinājumos notiek bāzes finansējuma pēc aprēķina “vidēji vienai vietai” korekcija.

Korekcijas aprēķins visiem kritērijiem ir vienāds:

- tiek aprēķināta kritērija vērtība katrā aprēķinā iekļautā teātrī (noteikta izvēlēta rādītāja vērtība uz vienu skatītāja vietu),
- tiek aprēķināta katra kritērija vērtību vidējā aritmētiskā vērtība visos teātros,
- tiek aprēķināta kritērija vērtības teātrī novirze no vidējās vērtības,
- novirze no vidējās vērtības tiek izlīdzināta, izmantojot “svarus” – koeficientu, kas ņem vērā kritērija nozīmīgumu vai variācijas plašumu. Jo zemāka koeficienta vērtība, lielāka atšķirību daļa tiek ņemta vērā, nosakot finansējumu.
- izlīdzināšanas rezultātā iegūst korekcijas koeficientus, ar kuriem tiek reizināts vidējais bāzes finansējums uz vienu skatītāju vietu zālē, tā iegūstot katram teātrim atšķirīgu rādītāju – bāzes finansējumu uz skatītāju vietu zālē konkrētā teātrī,
- parasti tiek pielietota tiešā proporcija, tas ir teātriem, kuru rādītāji pārsniedz vidējo rādītāju korekcijas koeficients ir lielāks par vienu - vidējais bāzes finansējums uz skatītāju vietu tiek palielināts,
- dažiem kritērijiem, atkarībā no to būtības un ietekmes uz teātru darbību tiek pielietota apgrieztā proporcija, tas ir, teātriem, kuru rādītāji pārsniedz vidējo rādītāju korekcijas koeficients ir mazāks par vienu – vidējais bāzes finansējums uz vienu skatītāju vietu tiek samazināts,

- kritērijs “Pašvaldību finansējums” šajā aprēķina variantā ir neitrāls.

3.1. Bāzes finansējuma noteikšanas kritēriji

Apmeklētība teātru telpās

Apmeklētības kritērijs ir kvalitātes kritērijs. To uztver apmeklētības koeficients, ko aprēķina, dalot kopējo apmeklētāju skaitu izrādēs ar skatītāju vietu skaitu zālē kopā visās izrādēs. Apmeklētības koeficients tiek koriģēts ar korekcijas koeficientu, kuru aprēķina, izlīdzinot starpību starp apmeklētības koeficientu konkrētajā teātrī un vidējo apmeklētību visos teātros par 80%.

Teātra darba intensitāte

Teātra darba intensitāte ir efektivitātes kritērijs. To uztver kā skatītāju skaitu uz vienu skatītāja vietu, dalot skatītāju skaitu gadā ar vietu skaitu zālē. Rādītājs tiek koriģēts pret vidējo rādītāju visos teātros, un starpība izlīdzināta par 80%. Korekcijas koeficientu pielieto tiešā proporcijā.

Radošā un tehniskā personāla izmantošana

Radošā un tehniskā personāla izmantošana ir divi atsevišķi efektivitātes rādītāji. Tos aprēķina kā radošā personāla skaitu uz vienu skatītāja vietu zālē un tehniskā personāla skaitu uz vienu skatītāja vietu zālē. Rādītāji tiek koriģēti pret vidējiem rādītājiem visos teātros, un starpība izlīdzināta par 80%. Korekcijas koeficientu pielieto tiešā proporcijā.

Vairāki kritēriji paredzēti teātra īpatnību uztveršanai vai izdevumu normēšanai.

Ieņēmumi no biļešu pārdošanas

Kritērijs aprēķināts kā teātru finansu atskaitēs uzrādītie ieņēmumi no biļešu pārdošanas uz vienu skatītāja vietu zālē. Rādītājs tiek koriģēts pret vidējo rādītāju visos teātros, un starpība izlīdzināta par 80%. Korekcijas koeficientu pielieto tiešā proporcijā.

Pašvaldību finansējums

Kritērijs raksturo teātra spēju iegūt finansu līdzekļus un pašvaldību atbalstu teātra darbībai. Kritērija pielietošanas mērķis ir ierosināt teātrus aktīvāk sadarboties ar pašvaldībām. Korekcijas koeficientu pielieto tiešā proporcijā, tas ir, tiem teātriem, kuri saņem pašvaldību finansējumu, dotācija palielinās.

Pamatdarbā nodarbināto atalgojums

Aprēķināts kā pamatdarbā nodarbināto atalgojums uz vienu skatītāja vietu. Rādītājs tiek koriģēts pret vidējo rādītāju visos teātros, un starpība izlīdzināta par 50%. Korekcijas koeficientu pielieto aprieztā proporcijā. Vidējā pārsniegums samazina dotāciju.

Izdevumi telpu īrei

Kritērijs aprēķināts kā teātru finansu atskaitēs uzrādītie telpu īres izdevumi uz vienu skatītāja vietu, un starpība izlīdzināta par 80%. Korekcijas koeficientu pielieto tiešā proporcijā.

Izdevumi apkurei, apgaismošanai un enerģētisko materiālu iegādei

Kritērijs aprēķināts kā teātru finansu atskaitēs uzrādītie izdevumi apkurei, apgaismošanai un enerģētisko materiālu iegādei uz vienu skatītāja vietu, un starpība izlīdzināta par 80%. Korekcijas koeficientu pielieto tiešā proporcijā.

Ieņēmumi no valsts īpašuma izmantošanas

Kritērijs aprēķināts kā teātru finansu atskaitēs uzrādītie ieņēmumi no telpu izīrēšanas uz vienu skatītāja vietu, un starpība izlīdzināta par 90%. Korekcijas koeficientu pielieto tiešā proporcijā.

Nosakot bāzes finansējumu nav ņemts vērā **attāluma kritērijs**. Attāluma koeficients neitralizē apmeklētības koeficienta radīto negatīvo ietekmi reģionālo teātru gadījumos, kad apmeklētības rādītāju iespaido objektīvi mazāki teātru apmeklētāju resursi.

Teātru speciālisti iesaka sadalot valsts finansējumu, pielietot arī citus, kritērijus, piemēram, viesizrāžu skaits, teātru darbības izplatība (viesizrādes, sadarbība ar masu medijiem), žanriskā un stilistiskā daudzveidība, ar to saistītā darbības sociālā izplatība (sevišķi – bērnu, jaunatnes, īpašo sociālo grupu auditorijai veltītie iestudējumi). Lai tos iekļautu aprēķinā, kritērijus ir jānosaka statistiski un matemātiski apstrādājamā veidā.

2.2. Citi faktori, kas ietekmē teātru darbību un finansējumu

Teātru finansu stāvokļa uzlabošanai nepietiek tikai ar finansu apjoma palielināšanu. Analizējot ASV teātru darbību, Z. Voss un G. Voss (Voss, Voss, 2000) ir konstatējuši ciešu saistību starp teātra stratēģisko orientāciju un teātra darbību. Panākumu atslēga ir precīza teātra misijas definīcija, tā tālāk tiek izvēsta teātra darbības vērtību sistēmā, kas ietver sociālos, mākslinieciskos, finansiālos, tirgus aspektus, un stratēģiskajā orientācijā, kas ņem vērā trīs galvenos aspektus: patērētāji, konkurenti un produkts. Citi autori (Bouder-Pailler, 2000) uzskata, ka teātru produkts ir jāvērtē teātra skatītāju motivācija teātru apmeklējumam – tā var būt teātru produkts (intelektuālie un emocionālie stimuli), vai sociālais konteksts (sociālais hedonisms).

Teātru apmeklētāju uzvedību un apmeklējumu biežumu ietekmē arī biļešu cenas. Cenu kāpuma ietekmē, mainās veidi, kādos apmeklētāji organizē teātru apmeklējumus. Tas nozīmē, ka cenu politika teātros kļūst sarežģītāka, tiek meklēti jauni cenu veidošanas modeļi, piemēram, cenu diferenciācija klasēs atbilstoši apmeklētāju labklājības līmenim un vēlmei maksāt par teātra apmeklējumu (cenas, kas augstākas par augstu un zemākas par zemu), speciālas cenu programmas jaunu skatītāju pievilināšanai un citas.

Ne mazāk svarīgs ir arī starpdisciplīnu konteksts, kas jāņem vērā, analizējot jebkuras kultūras nozares attīstību. Kultūras nozares ir savstarpēji cieši saistītas un viena otru papildinošas – gan saturiskā, gan finansiālā ziņā. Teātru ciešākais partneris ir citi teātri, kino industrija un reklāmas industrija.

4. Finansējuma izlietojuma kontroles un efektivitātes novērtēšanas metodika (ieskaitot pārskatu un atskaišu sistēmu).

Finansu izlietojuma kontrole un efektivitātes novērtēšana pamatojas uz teātru darbības māksliniecisko un ekonomisko rezultātu analīzi. Analīzes mērķis ir noteikt teātru darbības atbilstību finansējuma mērķim.

Māksliniecisko aspektu analīze pamatojas uz teātra mākslinieciskās kvalitātes demonstrējumiem – konkursu un skašu rezultātiem, recenzentu vērtējumiem, skatītāju atsaucības (apmeklētība).

Teātru finansu darbības analīzei izmantojamas teātru finansu atskaites.

Bez divām minētajām, teātru darbības un finansu izmantošanas efektivitātes novērtēšanai ieteicams lietot kompleksus rādītājus, kas apvieno profesionālās un ekonomiskās darbības aspektus.- gan absolūtos, gan salīdzināmos.

Teātru bāzes finansējuma izlietojuma analīzei var izmantot salīdzinošos rādītājus, kas lietoti kā finansu sadalījuma kritēriji.

Galvenie analizējamie rādītāji ir:

- skatītāju skaits,
- izrāžu skaits,
- izrāžu izrādīšanas biežums pēc pirmizrādes (vērtējams atkarībā no laika attāluma pēc pirmizrādes),
- apmeklētība,
- teātra finansu rādītāji – ieņēmumi un to struktūra, izdevumi un to struktūra,
- personāla, tai skaitā aktieru noslogojums un darba efektivitāte,
- personāla struktūra,
- teātru resursu izmantošanas efektivitāte (krēsla izmaksas),
- teātru izmaksas uz skatītāju,
- valsts dotācijas izmantošanas efektivitāte – valsts dotācija uz vienu aktieri,
- biļešu vidējā cena.

LR Kultūras ministrijas Informācijas un analīzes nodaļa jau tagad rēķina un nodod analīzei gandrīz visus šos rādītājus, bet analīžu rezultāti netiek ņemti vērā. Aprēķinus jāveic pēc iespējas visiem teātriem (arī privātiem).

Valsts pasūtījuma izpildes efektivitātes novērtējums ir pasūtījuma izpildes atbilstība finansēšanas mērķim – piemēram, viesizrāžu skaits, bērnu izrāžu skaits,

Projektu finansējuma efektivitātes novērtējums ir izpildes atbilstība finansēšanas mērķim.

Secinājumi

1. Valsts teātru statistiku apkopo un sagatavo publicēšanai LR Centrālās statistikas pārvaldes kultūras statistikas apakšvienība. Informāciju par privātajiem teātriem CSP kultūras statistikas apakšvienība neapkopo un npublicē. Tāpēc publicētie teātru statistikas rādītāji ir būtiski samazināti un neprecīzi. Jāņem vērā, ka šī īpatnība nav paskaidrota, un “trešās personas”, kas lieto publicēto statistisko informāciju, tai skaitā ārvalstu analītiķi, iegūst nepareizu priekšstatu par teātru darbību Latvijā.
2. Pašlaik nav iespējams iegūt precīzu informāciju par visiem teātriem, ieskaitot teātru skaitu, jo teātri ietilpst vairākās statistiskās uzskaites klasēs, un visās klasēs kopā ar citiem uzņēmumiem.
3. Precīzāku statistisko informāciju sniedz LR Kultūras ministrijas Kultūrpolitikas departamenta informācijas un analīzes nodaļa, tomēr arī tā apkopo informāciju tradicionālajā kopā – 7 valsts teātri un Liepājas teātris (tuvākajā nākotnē arī Rīgas cirks).

4. Lai uzlabotu teātru darbības statistisko uzskaiti, ja tā notiek dalījumā: profesionālais un amatieru teātris, ir jāizstrādā precīzas pazīmes, kas atšķir teātrus un ļauj tos iedalīt vienā vai otrā grupā.
5. Lai iegūtu precīzu informāciju par teātriem (arī citām kultūras nozarēm) var pielietot statistiskos satelītkontus (kā to paredzēts darīt tūrisma nozarē), bet satelītkontu noteikšana ir sarežģīta un dārga procedūra, un tuvākajā laikā visticamāk nebūs iespējama.
6. Valsts teātru darbību regulē Kultūras institūciju likums. Šim likumam piemīt vairāki trūkumi. Turklāt, šo likumu nepilda pat Kultūras ministrija, jo vairākas ministrijas dibinātās kultūras institūcijas, tai skaitā teātri, kuri pēc KM apstiprināta nolikuma ir valsts budžeta iestādes (iekavās minēts: kultūras iestādes, bet, kā pierādīts iepriekš, tas nav viens un tas pats), ir reģistrētas valsts uzņēmuma formā (pirmā pretruna), turklāt likumā noteiktās valsts budžeta iestāžu (un pat kultūras iestāžu) tiesības tām netiek piemērotas (otrā pretruna), un tās juridiski tiek uztvertas kā budžeta iestādes (trešā pretruna).
7. Teātru darbības juridiskā forma ir neskaidra, teātri nav reģistrēti nolikumos paredzētajā darbības formās, un no tiem tiek pieprasīta to reģistrētajai darbības formai neatbilstoša finansu disciplīnu, kas kavē to darbību. Nav skaidrs, kā un kāpēc valsts uzņēmumi darbojas uz nolikuma (nevis statūtu) pamata.
8. Teātru juridiskā statusa sakārtošanai pagaidām ir nepieciešams tikai: (1) izmainīt valsts teātru pamatdokumentus (pārveidot nolikumu par statūtiem) atbilstoši to reģistrētajai darbības formai – valsts uzņēmumiem un (2) izmainīt teātru darbību atbilstoši reģistrētajai darbības formai. Tomēr, tā kā pārmaiņas vienalga ir nepieciešamas, ieteicams jau tagad pārveidot valsts teātrus par valsts bezpeļņas SIA.
9. Valsts un pašvaldību teātru mērķis nav peļņas gūšana (kaut gan tas nav izslēgts). Šādu dibinājumu juridiskais statuss pēc Komerclikuma stāšanās spēkā nav precīzi deklarēts, toties ir paredzēts likvidēt uzņēmējdarbības formu “valsts uzņēmumi”. Var paredzēt, ka arī pēc komerclikuma stāšanās spēkā teātri varēs turpināt darboties bezpeļņas organizāciju, valsts un pašvaldību SIA (ja šāda darbības forma, ārpus Komerclikuma, tiks saglabāta).
10. Teātru finansējumā jāpalielina pašvaldību īpatsvars.
11. Lai uzlabotu teātru darbības finansēšanu, pārdomāt jautājumu par vienota teātru finansu atbalsta fonda izveidošanu (papildus Kultūrkapitāla fondam). Šāds fonds varētu būt partneris ārvalstu finansējumu iegūšanā un administrēšanā.
12. Ieteicams uzlabot teātru finansēšanas vadību. Lai atslogotu Kultūras ministriju no tai netipisku funkciju veikšanas, novērstu autoritārismu un nodrošinātu demokrātisku un profesionālu lēmumu pieņemšanas procedūru teātru darbības finansēšanas jomā, finansu izvietojumu teātriem būtu jānodod ārpus LR Kultūras ministrijas esošai institūcijai, līdzīgi kā tas ir citām kultūras nozarēm (kino, tautas māksla, kultūrizglītība), vai zinātnē (Latvijas Zinātnes padome). **Pēc pētījuma autoru domām, atbildību par teātru finansējumu sadalījumu varētu tikt nodota Latvijas Teātra padomei, attiecīgi papildinot Latvijas Teātru padomes nolikumu.**
13. Pētījumā piedāvāts ieviest jaunus teātru finansēšanas principus.

14. Valsts finansējumu teātriem paredzēts sadalīt četrās daļās:
- Teātra organizāciju uzturēšanas un speciālu pasākumu finansēšana (5% no valsts dotācijām no vispārējiem ieņēmumiem)
 - Bāzes finansējums valsts teātriem (80% no valsts dotācijām vispārējiem ieņēmumiem)
 - Valsts pasūtījums teātriem (15% no vispārējiem ieņēmumiem)
 - Teātru projektu finansējums (KKF)
15. Speciālu pasākumu organizēšanai un balvu finansēšanai teātru sfērā ieteicams vairāk piesaistīt sponsoru līdzekļus, līdzīgi kā to zinātnē ļoti sekmīgi dara Latvijas Zinātņu akadēmija. Sponsoru līdzekļu piesaistīšanā lielāku aktivitāti jāizrāda LR Kultūras ministrijai.
16. Valsts dotāciju sadalei teātru bāzes finansējuma izvietojumam izstrādāts vienkāršs aprēķina modelis.
17. Bāzes finansējuma mērķis ir uzturēt valsts teātru potenciālu sniegt teātru pakalpojumu. Bāzes finansējums daļēji sedz teātru minimālās uzturēšanas izmaksas
18. Bāzes finansējuma noteikšanai par pamatu ņemts vidējais bāzes finansējumam paredzētais valsts dotāciju apjoms, kas palielināts vai samazināts ar uz objektīvu kritēriju pamata noteiktu korekcijas koeficientu.
19. Izmantotie objektīvie kritēriji ir:
- Apmeklētība teātru telpās
 - Teātra darba intensitāte
 - Radošā un tehniskā personāla izmantošana
 - Ieņēmumi no biļešu pārdošanas
 - Pašvaldību finansējums
 - Pamatdarbā nodarbināto atalgojums
 - Izdevumi telpu īrei
 - Izdevumi apkurei, apgaismošanai un enerģētisko materiālu iegādei
 - Ieņēmumi no valsts īpašuma izmantošanas
20. Nosakot bāzes finansējumu nav ņemts vērā **attāluma kritērijs**. Attāluma koeficients neitralizē apmeklētības koeficienta radīto negatīvo ietekmi reģionālo teātru gadījumos, kad apmeklētības rādītāju iespaido objektīvi mazāki teātru apmeklētāju resursi.

Literatūra

1. Nacionālā programma “Kultūra”, apakšprogramma “Teātris”
2. Zannie Giraud Voss, Glen B.Voss. Exploring the impact of organisational values and strategic orientation on performance in not-for-profit professional theatre. Journal of Art Management, 2000 fall, Canada
3. Danielle Boudier-Pailler A model for measuring the goals of theatre attendance. Journal of Art Management, 2000 fall, Canada
4. Dessy Gavrilova Performing arts in Bulgaria: Policies, Practices, and Change. The Red House – Centre for Culture and Debate. Sofia, October 2000
5. Baiba Tjarve. Performing arts policy in Baltic countries. OSI International Policy Fellowship. The New Theatre Institute of Latvia, 2000.
6. <http://www.unesco.org/culturelink/culpol>
7. Konferences “Baltic Theatre Policy” , Review III, Rīgā, 2000, materiāli
8. Edward Boyakov and Ksenja Filimonova. Notes in respect of theatre system in Russia (Moscow)
9. Abele D. Konceptuāla pieeja decentralizācijai teātra mākslas organizatoriskajā struktūrā. Rokraksts.
10. Arunas Beksta. The State of Lithuanian Culture. Fragment of the annual report of minister of Culture. Vilnius, 2000
11. Neatkarīgie teātri Latvijā. Festivāla “Homo Novus” 1999 pārskata katalogs, Latvijas Jaunā teātra institūts, m 1999, 26 – 28 lpp.